

The Business Kollel Curriculum

Year 1 Parts 4&5 (Summer Segment Parts I-II)

Summer 2014

א. מקח טעות

ב. יורד לאומנותו של חברו

Part 1: Disclosures (& Returning Defective Merchandise)

Part 2: Business Competition

Each containing the following:

- 1. Introduction (English and Hebrew)*
- 2. The Curriculum (Mareh Mekomos)*
- 3. Review Section (Chazarah)*

In conjunction with

© 2013 *Business Kollel Network*

For copies please contact:

businesskollel@gmail.com

Phone: 347-766-7716

An Open Letter

Dear Chaver,

We are happy to present to you a booklet containing the latest segment of the Business Kollel Curriculum. Baruch Hashem we are receiving wonderful feedback from many participants in the program about the relevance of the *limud* to their day-to-day lives.

We are pleased to offer the ability to partner with us by sponsoring our booklets in memory of a relative or friend. Corporate sponsorships are also available, an option which can bring significant nationwide publicity to your business.

Please contact us at businesskollel@gmail.com for more information.

If you would like to host an evening aimed at increasing awareness of the importance of learning business related / choshen mishpot halachos, please contact us for assistance in co-ordinating the event.

With best regards,

The BKN Staff

www.businesskollel.com

businesskollel@gmail.com

Instructions ***on how to use this booklet***

1. In order to properly use this curriculum, one should have the following seforim: a Gemarah Bava Metzia & Bava Basra as well as a Shulchan Oruch Choshen Mishpot Volume 3.

2. This booklet is not made to be substitute for inside study of the Shulchon Oruch, rather its intended use is to serve as an aid when studied along with the text of the Shulchon Oruch.

*3. Begin by learning each Si'if inside the Shulchon oruch. Then use the **background** (“**מקורות**”) section presented in this booklet for that si'if. This will provide the reader with the source of the halacha in Gemarah and Poskim, as well as point out certain commentaries which are important to study inside.*

*4. Then proceed to the **in-depth** (“**עיונים**”) segment presented for each si'if which provides a running narration of the contemporary discussions found in the Poskim. This segment is accompanied by scanned images of the quoted source - a feature unique to this booklet (This segment forms the bulk of this PDF).*

*5. A great tool for summarization of the halachah with its commentaries is the **review** (“**חזרה**”) section provided at the end of this booklet. It contains a short summary of each halachah, incorporating the words of the commentaries contained on the page of the Shulchon Oruch.*

Part 1

Disclosures and Returns

Part 1: The Laws of Disclosures

Shulchon Oruch Choshen Mishpot Volume 3 Siman 232-234

INTRODUCTION

Caveat Emptor - (Latin: “let the buyer beware”), is an ancient principle in the law of commercial transactions, which effectively means that the buyer purchases at his own risk in the absence of an express warranty in the contract. The only exception was if the seller actively concealed latent defects or otherwise made material misrepresentations amounting to fraud.

As a maxim of the early common law, the rule was well suited to buying and selling carried on in the open marketplace or among close neighbors. The increasing complexity of modern commerce has placed the buyer at a disadvantage. He is forced to rely more and more upon the skill, judgment, and honesty of the seller and manufacturer.

Many legal systems have recognized this, and modern statutory law of commercial transactions protects the buyer by implying various exceptions to the principle of caveat emptor. In many jurisdictions now, the law requires that goods must be of “merchantable quality”. However, this implied warranty can be difficult to define and enforce and may not apply to all products.

Halachah has a very different approach. When a sale or similar transaction is made, it is assumed that the goods or services supplied are free of any defects. If a buyer discovers a defect in the goods that he purchased that he was unaware of at the time of sale, he has the right to retrospectively annul the transaction; he can return the goods and get a full refund. This principle is called *Mekach Ta'us* – a mistaken purchase.

Mekach Ta'us is not a penalty imposed upon the seller for misleading the buyer – it is simply a rule that a buyer need not accept a purchase of defective goods. As such, it makes no difference whether the seller deliberately deceived the seller as to the quality of the goods or whether the seller himself was unaware of the default. In all circumstances the seller can return the goods and insist on a refund.

There is a further obligation upon the seller not to withhold any information about the goods that the seller might want to know before proceeding with the sale. Deliberately misleading or withholding such information is called *Geneivas Da'as*.

The Hebrew language has many synonyms for wisdom, each with a particular nuance. *Da'as* is the term used for the human capacity to differentiate between one thing and another, and to choose accordingly. The *Havdallah* on *Motzei Shabbos* is inserted into the Brachah of *Da'as* (in the *Shemoneh Esrei*) because as Chazal tell us, *Im ain De'ah*,

havdallah menayin – Without *Da'as*, how can one distinguish between things? (*Yerushalmi Berachos* 5:2). Thus, explains Rabbi Sholom Kaminetzky, someone who deliberately misleads another is guilty of preventing him, without him even knowing, from using his ability to distinguish between different possibilities and choose for himself. Effectively he has “stolen” his *Da'as* – hence the term *Geneivas Da'as*.

The prohibition of *Geneivas Da'as* actually extends even to issues that do not concern the quality of the goods (for example, if a gentile requests kosher meat one may not sell him non-kosher meat, even if there is no difference in quality or price) and even outside the world of commerce. One may not invite a friend for a meal, for example, if one knows in advance that he will refuse and one had no genuine intention to invite him other than to give the impression that one is friendlier than one actually is.

In the following series we will look at how the Halachos of *Geneivas Da'as* and *Mekach Ta'us* apply to the Torah Jew in his commercial activities of sales, marketing and advertising.

There is a prohibition to trick another individual thereby “stealing” his consciousness, and taking away his ability to make an informed decision. This *Issur* is called “*Gneivas Da'as*”. Many authorities maintain that this prohibition is an *Issur DeOiraysa*- a Biblical prohibition.

This concept differs from the *Issur of Ona'ah* which prohibits one to charge a fellow Jew more than the market value of an item. The prohibition of *G'Neivas Da'as* prohibits one to sell a defective item even for its true market value, if the buyer is unaware of its defect. Similarly, to misrepresent or fail to disclose the defects or handicap of a prospective marriage partner is included in this prohibition.

Upon marketing an item, the seller may promote the advantages of the item, and direct the focus on all of its selling points. *Eliyahu Rabba* limits this Halacha and states that one should not praise the item excessively. A seller may not however cover over the defects of the item.

There is a difference of opinion how to act in a region where it is customary to “polish up” the look of merchandise in order to enhance their appeal. For example, to add color or lighting which will in turn enhance its appearance. *S'mah* and other *Poskim* maintain that it is permissible to enhance the merchandise according to the local norm. *Divrei Malkiel* rules that regardless of local custom this would be considered *G'Neivas Da'as*. *Pischei Choshen* writes that the Halacha is like the *S'mah* and it is therefore permitted.

It is totally permissible to use enticing deals, huge sales on specific items or to give “door prizes” to bring people into the store so they might buy other non-sale items. However, it is prohibited to advertize huge savings on a certain item, where in essence only a limited number of these items is available and realistically a good portion of the interested buyers will not have the ability to purchase this item at such a saving. As a general rule, one

must be careful not to run an advertising campaign that is designed to bring people through the door who would not have wanted to come if they had known all the facts.

Although one must disclose all defects of an item, one does not have to focus on its shortfalls. For example, if a seller is selling a decent appliance which will work fine and is fairly priced, he does not have to inform the buyer that he can get a better appliance or a better deal at the competition. His obligation is merely to sell a good product at a fair price.

Reb Moshe Feinstein *Zt"l* writes that although one may not sell a used item packaged as if it was new, one may package it in a manner that the average consumer would be unsure if it is new or used. Since it is left unclear to the buyer, he has the obligation to ask if it's new or used. If he does not inquire it is as if he has tricked himself.

Taz writes that in his day and age it was common practice for a seller to answer a buyer's offer by stating "I already have gotten a better offer from someone else" even though he had never received such an offer. It is clear from many commentaries that this practice should be avoided.

A seller cannot misrepresent the amount that he had paid for the item in an attempt to raise a perspective offer.

A seller has an obligation to disclose any outright defects an item might have. However, if this weakness is merely a deficiency but not an outright defect, one can rely on the buyer's inspection where the deficiency can be easily uncovered.

There is a question amongst the *Poskim* if one may rely on the buyer's due diligence when dealing with an item that can easily be checked out, but that the local norm is not to check it out.

Hidden signs on the item that show a potential problem to the extent that would render the sale invalid must be disclosed even though the defect is not certain. The average buyer would not consciously purchase an item that may cause problems in the future. However, says the *Divrei Malkiel*, that if the seller got a professional opinion stating that those signs are not a "red flag", he may rely on the professional and sell the item without disclosing those warning signs.

An "older" person who is applying for a job may not dye his hair to give off a younger impression. Similarly, a pregnant woman taking an interview must disclose the fact that she is indeed pregnant.

However, a younger applicant that merely looks older than his years may dye his hair to reflect his true age and to cover over his premature appearance. Rav Moshe Feinstein *Zt"l* goes even further and writes, that if the individual works with the stamina of a younger person he may dye his hair to give the impression that he is of an age which

reflects his true stamina. Of course, one must be very realistic and unbiased when determining his true ability and should seek outside opinions when determining this fact. In the event that there is a clear defect the seller must inform the buyer clearly that the defect does exist. It is not enough to hint to the defect in a manner that will leave the buyer with a question.

To sell an item that the buyer would be prohibited to use would obviously be considered a defect in the item. There are specific Rabbinic prohibitions which are permitted if the user were to incur a significant financial loss.

Chasam Sofer rules that selling such an item without disclosing the fact that this prohibition exists also constitutes a Mekach Ta'os. It is therefore prohibited to sell such an item without informing the buyer of this prohibition. This is true even though it is permitted to use in this case. The Divrei Malkiel rules that selling this item to a person who himself is lenient regarding this prohibition, would be allowed.

Hebrew Introduction

א. הקדמה ותמצית דיני מקח טעות

מתוך ספר "משפטיו לישראל"

אדם המוכר נכס, עומד פעמים רבות בפני ספק: מה הן חובותיו כלפי הלוקח? האם מחובתו לגלות לו כל פגם שקיים בנכס, או שגילוי קיומם של פגמים הוא באחריות הלוקח, ועליו מוטלת חובה לבדוק היטב את מקחו.

ההלכה, קובעת שכל מקח נעשה מתוך הנחה שהדבר שנמכר נקי מפגמים. לכן, מכירה של דבר פגום, בלי להודיע על כך, היא עבירה של גניבת דעת. הלוקח הוא יכול לבטל את המקח ולתבוע החזר מלא של כספו. זכות זו - של הלוקח - קיימת בין אם המוכר הטעה אותו בזדון ובין אם המוכר עצמו לא ידע על הפגם. האיסור נוהג בין במוכר ליהודי ובין במוכר לשאינו יהודי.

א. החובה לגלות

מחובתו של המוכר לגלות ללוקח אם קיימים פגמים במוצר שנמכר. הגילוי צריך להיות מפורט, כלומר, יש לציין בדיוק מה פגום. ויש אומרים שהגילוי צריך להיות חד וברור, ולא מספיק לומר ללוקח 'שיתכן' שיש פגם במוצר.

ב. מכירה "כמות שהוא"

בהרבה עסקי נדל"ן, כתוב בחוזה שהעסקה היא 'מכירת נכס כמות שהוא', כלומר המוכר אינו מגלה את פגמי הנכס - אם ישנם, ועל הלוקח מוטלת החובה לגלותם. המטרה של מכירה כזו, היא לחייב את הלוקח לקבל כל פגם אפשרי שיימצא לאחר מכן בנכס.

והנה, כתוב בשולחן ערוך שאם כי לקוח יכול לוותר על זכותו לטעון מקח טעות כשמסכים לקבל פגם הקיים בנכס, ויתור יכול להיעשות דווקא כשיודע ומקבל פגם מסויים. אבל ויתורים כלליים אינם חלים ויכול הלוקח לבטל את המקח בטענה שלא חשב שבאמת יימצאו פגמים כלל, או בטענה שלא ציפה שיהיו פגמים נרחבים כאלו, ואם היה יודע על קיומם, לא היה מסכים לקבלם.

היה נראה שמבחינה הלכתית - במכירה 'כמות שהוא' - הלוקח אינו מפסיד את זכותו לטעון טענת מקח טעות. אלא שהרדב"ז כותב שבמקומות שנהגו למכור נכסים באופן זה, הויתור חל למרות היותו ויתור כללי. ועיין לקמן פסקה יג לגבי מקרה שהלוקח היה יכול לבדוק את הנכס.

ג. שכירות

הלכות מקח טעות חלות אף על שכירות. אם דירה שכורה נמצאת פגומה, השוכר יכול לבטל את הסכם השכירות. וכן לאידך גיסא, אם השוכר העלים מהמשכיר מידע חשוב, המשכיר יכול לבטל את השכירות.

ד. מכירת מוצרים פגומים במחיר מתאים

החובה לגלות פגמים במקח קיימת גם כשמחיר החפץ תואם את מצבו ואין הפסד ממוני ללוקח. כגון, מוכר שהוריד ממחיר מוצר בגלל פגם הנמצא בו אבל אינו מיידע את הלוקח אודותיו, עובר על גניבת דעת והמקח הוא מקח טעות.

ה. סוג הפגם

לא כל פגם עושה את המקח למקח טעות, אלא רק פגם משמעותי. כדי לקבוע אם אכן הפגם הוא משמעותי ומבטל את המקח, הולכים אחר מנהג המדינה.

מכיון שברוב הבתים ישנה רמה מסויימת של בלאי, צפוי שיהיו פגמים קטנים שאנשים לא מקפידים על קיומם, ואין צורך להודיע על קיומם. ומ"מ פגמים בלתי צפויים – אשר נהוג להחשיבם כבלתי מקובלים - מבטלים את המקח.

ו. מום שאפשר לתקנו

כדי להחשיב מקח כמקח טעות, על הפגם ליצור מצב שאין אפשרות לתקנו. אם אפשר לתקן את הפגם והמוכר מציע לעשות כן, אין הלוקח יכול לבטל את המקח.

ז. החזר ללקוח

אם נמצא בחפץ פגם שגורם למקח טעות, יש ללוקח זכות לבטל את המקח ולדרוש את מלוא הסכום ששילם בחזרה. אבל אין ביכולתו לקיים את המקח ולדרוש מהמוכר לפצותו על הפגם. אם הלוקח רוצה להשאיר את המוצר אצלו, עליו לוותר על זכותו הנובעת מהטעות במקח.

על המוכר להיענות לדרישות אלו, ואין זה משנה מהם הנהלים הרגילים של החנות ביחס להחזר מוצרים.

ח. מסגרת הזמן

אין הגבלת זמן לגבי טענת מקח טעות. כאשר הפגם מתגלה, הלקוח יכול לבטל את המקח. אבל מכל מקום כשהלקוח מגלה את הפגם, עליו להודיע על כך למוכר מיד, ואם אינו עושה כן, אינו יכול לכופ את המוכר להחזיר לו את כספו.

ט. גביית דמי שכירות

לקוח שקנה בית ודר בו מזמן שקנאו עד שגילה שהוא פגום, פסק המחבר שיכולים הבעלים לתבוע ממנו דמי שכירות על אותו השימוש, מכיון שהמקח בטל למפרע. ונמצא שהוא השתמש בדבר השייך לבעלים.

י. השימוש במוצר אחרי שמצא בו פגם

אל לו ללוקח להשתמש במוצר שקנה אחרי שמצא בו פגם. אם עשה כן, הוא מפסיד את זכותו לטעון מקח טעות ולבטל את המקח. סיבת הדבר היא מפני שכשהמקח בטל, הוא בטל למפרע ואין רשות ללוקח להשתמש במה ששייך לבעלים הראשונים ללא רשותם, לכן כאשר הוא מחליט להמשיך

להשתמש בו אף אחרי שגילה בו פגם, הוא מראה שויתר על זכותו לטעון מקח טעות, ושבדעתו לקיים את המקח למרות שהמוצר פגום.

הן אמנם, שבמקרה שלא היתה ללקוח ברירה והיה מוכרח להשתמש במוצר, לא איבד את זכותו.

אם הלקוח הודיע למוכר שהמוצר שקנה פגום ואחרי כן השתמש בו, ספק אם יכול להחזירו.

יא. אם המוצר ניזוק

במקרה של גילוי פגם והחזרת החפץ לבעלים הראשונים, הלקוח אינו אחראי לנזקים שנגרמו למוצר לפני שנתגלה הפגם - אם השתמש בו כראוי. ואולם, אם המוצר ניזוק בעקבות שימוש בלתי ראוי, הוא חייב על הנזק. אם בשעת המקח, הלקוח הודיע למוכר שבכוונתו להשתמש במוצר באופן שיזיק למוצר, אינו חייב בנזקים.

הלקוח אחראי לשמור כראוי על המוצר עד שהוא מודיע למוכר על רצונו לבטל את המקח. כמו כן, עליו להשתדל למנוע הפסד למוכר. לדוגמא, על הלקוח להודיע למוכר במהירות האפשרית על הימצאות הפגם כדי שיוכל הלה להחזירו למפעל וכדו'. אם - כתוצאה מהתמהמהות יתר של הלקוח - המוכר אינו יכול להחזירו למפעל, הלקוח אחראי להפסדים שגרם.

יב. השבחת המוצר

המוכר חייב לשלם ללקוח את כל מה שהשביח בנכס. דינו של הלקוח דומה לדינו של יורד ברשות, המבואר להלן בפרק עשירי.

יג. כאשר הלקוח התעצל בבדיקת הנכס

כמה מהפוסקים סוברים שאם היתה ללקוח אפשרות לבדוק את המוצר לפני הקניה והתעצל מלבדוק, הוא מאבד את זכותו לטעון מקח טעות. ישנן כמה גישות לגבי דין זה כמבואר להלן:

- אם המוכר אמר מפורשות שהמוצר אינו פגום, הלקוח אינו מפסיד את זכותו למרות שלא בדק, שכן רשאי הוא לסמוך על דברי המוכר.

- אם המנהג הוא שלא לבדוק אחר פגמים במוצר שקנה, הלקוח אינו מפסיד את זכותו.

- ההלכה חלה רק לגבי פגמים מצויים שאדם יכול לצפותם מראש ולבדוק אחריהם.

- ההלכה חלה רק אם הלקוח כבר שילם על המוצר.

- דוקא אם הלקוח יכול היה לבדוק את המוצר לפני הקניה ולא בדקו, הוא מאבד את זכותו.

- ההלכה חלה רק אם הלקוח יכול לבדוק את המוצר בקלות ובלי הוצאות.

- ההלכה לא תחול במקרה שהפגם הוא גדול, והופך את המוצר לחסר ערך.

- יש אומרים שהלקוח מפסיד את זכותו רק אם השתמש במוצר מבלי לבדוקו תחילה.

– דין זה רק אם הלוקח לא בדק כלל את המוצר שקנה, אך אם בדק את המוצר ולא הבחין בפגם הקיים, לא ויתר על זכותו, ויכול הוא לבטל את המקח.

יד. מום שבגלוי

פגם שהלקוח ידע על קיומו לפני הקניה, אינו מבטל את המקח. כמו כן, פגם הניכר לעיני כל, אינו מבטל את המקח – גם אם לא הודיעו ללקוח על קיומו – כי מסתבר שהלקוח הבחין בו לפני הקניה.

כתוב בפסוק, "מדבר שקר תרחק". התורה אינה מסתפקת באיסור על אמירת שקר, אלא מוסיפה אזהרה **להתרחק** מהשקר. מה צורך יש באזהרה מיוחדת זו?

על זמן הגאולה כתוב: "שארית ישראל... ולא ידברו כזב". מי שיישאר מעם ישראל בזמן הגאולה, הם אלו שאינם מדברים כזב. המידה הנצרכת כדי לשרוד את הגלות ולזכות לגאולה, היא המידה של כנות ואמת. וכן כתוב: "תיתן אמת ליעקב", מבואר שאת יעקב אבינו - המסמל את היהודי בגלות - מציינים במידת האמת שלו. ההסבר הוא שהתורה והעבודה הן אמת. המשימה של היצר הרע היא לעורר את עינינו ולשכנע אותנו שהרע הוא בעצם טוב. בגלות הארוכה והחשוכה קל ליפול טרף למזימתו.

התקווה היחידה לזכות להכיר באמת, קרי בתורה ובעבודה, היא בהיותנו אנשים כנים, מחוייבים לאמת ומסרבים לאשר כל סטייה ממנה. ואכן, אלו מעם ישראל שמצליחים לחיות על פי אמות מידה אלו, יזכו לחיות בזמן הגאולה האמיתית.

Business Kollel Network warmly thanks the many organizations and individuals who have contributed to the arrangement of this booklet. Particularly Rabbis Pinchos Feuhrer and YY Grunwald of Lakewood NJ, who authored the "Iyunim" provided for each Siif [and the many scanned images accompanying them] and Rabbi Elimelech Nussbaum for arranging the "Chazarah" section.*

Special thanks to Rabbis Ari Marburger, Yechiel Rothchild, and Eliezer Cohen, our Senior Lecturers, for their invaluable assistance in promoting the study of business halachah across the globe.

Note: For various reasons we have not provided sources or commentary for certain "Si'ifim" of the Shulchon Oruch. It is recommended that those Si'ifim be studied at a quicker pace along with those Si'ifim containing sources.

**All rights on this section are reserved to Rabbi Pinchas Fuhrer. One must obtain permission before copying for other use aside from BKN program use.*

סימן רלב – הלכות מקח טעות

הקדמה כללית

הנה סיי זה מבאר דיני מקח טעות וכדי להבין ענינה כדאי להקדים הקדמה קצרה:

הנה מצינו שני פגימות במקח המבטלים אותו א] מום ב] ואונאה, ושניהם חלוקים ביסוד דינם ובמהותם. אונאה הוא כשלקח מקח וקיבל **מקח שלם** אלא ששילם בשבילו **מחיר גבוה**, משא"כ מום הוא כשלקח מקח ושילם **המחיר הראוי לה** אלא שהמקח שקנה **הי' פגום**, שהי' בו מום. ובאמת יתכן שיהא במקח אחד אונאה וגם מום, ולפעמים הוי אונאה מחמת המום (דהיינו שאילו הי' מקח שלם לא הי' חסרון במחיר זה ורק למקח חסר כזה הוי המחיר שלא כראוי), אמנם גם באופנים אלו צריכים אנו לדון על שני הדינים כל אחד לעצמם.

ובשני דיני הנ"ל מצינו שני חלקים א] ביטול המקח אחר שאינה המוכר את הלוקח בטעות זו ב] האיסור על המוכר מעיקרא שלא להונות הלוקח בטעותים אלו. ובאמת לפעמים מצינו שיש איסור להונות מעיקרא אבל אחר שאינה א"א לבטל המקח בשבילה, ולפעמים להיפך שאפשר לבטל המקח אחר שמצאו הטעות אע"פ שלא עבר המוכר על איסור.

בכל מקח שהוא בדין מקח טעות (דהיינו שנמצא בו מום) מתבטל המקח מעיקרו והמוכר מחזיר הכסף ללוקח והלוקח מחזיר המקח למוכר ואמרינן שהמקח בטל מעיקרא ולכן מחשבינן שמעולם לא הי' מקח. אמנם כל זה הוא ברצונם שאם ברצונם לקיים המקח המקח יכול להתקיים. וכל זה במקח טעות אבל באונאה לפעמים המקח מתקיים ורק מחזירים היתרון.

בסי' זה נתבאר דיני מקח שנמצא בו מום אם יש אפשרות לבטלו. ודיני אונאה הוזכרו בסי' רכ"ז. ודיני איסור גניבת דעת שהוא האיסור להונות הלוקח ליתן לו מקח שיש בו מום מובא בסי' רכ"ח.

הקדמה לסעיף א

בגמ' קידושין (דף מב:) **אמר רבא כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמנין אפי' פחות מכדי אונאה נמי חוזר.** והנה, נחלקו הראשונים בדברי רבא מאי פירושא ד"חוזר". **הרשב"א ור"י מיגש** ס"ל דחוזר ר"ל שהטעות חוזר, ולעולם המקח קיים אלא שמיד כשטעה המוכר, נמצא דחל המקח רק על מה שקיבל הלוקח, וצריך המוכר להחזיר המעות שקיבל עבור תוספת הסחורה. ולדבריהם, לעולם אי אפשר לבטל המקח אפי' כשטעה המדה ובמשקל ובמנין. והמוכר מחוייב להשלים המקח. למשל אם הסכימו הלוקח

והמוכר למכר של מאה אגוזים ונמצא שלא היה שם אלא צ"ה, כופין המוכר להביא ה' אגוזים מביתו כדי להשלים המקח למאה כמו שהסכימו. וזה כוונת רבא במלת 'חוזר' ר"ל חוזר השיעור שטעה.

לעומת זה, הרמב"ן למד שכוונת רבא דכל המקח חוזר, ר"ל בטל מקח. אולם, אף לדעת הרמב"ן אם יכול המוכר להשלים המאה אגוזים, המקח קיים. ודווקא כשא"א להמוכר להשלים, אז המקח בטל.

ועי' בטור סעיף ג ובב"י שם. ועי' דרכי משה (דפוס חדש ס"ק א*) וכוונתו דדווקא כשאמר שק זה, אין לו למוכר להשלים המקח.

[ולתוספת עיון, עי' דרישה ס"ק ג באמצע הדיבור מיואני בא להוסיף]

סעיף א

מקורות: בבא בתרא דף צ ע"א אין מוסיפין עד אפילו פחות מכדי אונאה חוזר

ר"י מגאש ורא"ש שם

בבא בתרא דף קג ע"ב מתני' עד הותיר כל שהוא יחזיר

רמב"ן שם

ביצה ו ע"ב – ז ע"א עם יצאתה נגמרת ומגדלת אפרוחים עד קמ"ל קמ"ל

ר"ן קדושין דף מב ע"ב ד"ה ודאמרינן כו'

האם קיי"ל כשיטת הרמב"ן או כשיטת הר"י מיג"ש והרשב"א-

הנה מדברי הב"י וסמ"ע סע"ב מוכח שהמחבר פסק כשיטת הרמב"ן דהיכא שא"א להשלים בטל המקח לגמרי. והערוך השלחן לא הביא רק שיטת רמב"ן וא"כ לדבריהם א"א אפי' לומר קי"ל כהר"י מיג"ש והרשב"א שסברי שבא"א להשלים מנכה מן הדמים. אבל רע"א כאן בגליון הביא דעת הר"י מיג"ש, גם הבאר הגולה הביא שדעת המחבר כדעת הר"י מיג"ש וגם בשו"ת ר"י בצלאל אשכנזי סי' כ"ט מבואר שסובר דהוי ספיקא דדינא.

דיון שיש לדון היכא שהמוכר יכול להשלים האם הלוקח רשאי לחייב המוכר להשלים או רק יש לו זכות למוכר שיכול להשלים ולעכב מליבטל המקח -

על נידון זה יש הרבה משמעויות לכאן ולכאן אבל קשה להכריע דבר ברור. ואם יש חיוב על המוכר להשלים צ"ב מהו חיוב זה המוטל על המוכר להשלים.

המקורות שיש משמעות מהם שיש חיוב להשלים-

שו"ת ושב הכהן סוף סי' ס"ד

פתחי תשובה סי' רל"ג סק"ב

באר היטיב ס"י רל"ג סעק"ד

אולם המשפט סעיף ה'

המקורות שיש משמעות מהם שאין חיוב להשלים-

שער המשפט ס"י רט"ז

עיונים:

בהלכה זו כ' המחבר דכל טעות שבמדה במשקל ובמנין, חוזר. וביאר הסמ"ע (סק"ב) דאין המקח בטל כשאפשר להמוכר להשלים אלא ישלים המוכר, והמקח קיים. אולם, מבואר ברשב"ם שחולק.

רשב"ם בבא בתרא דף קג:

כלומר צמנים אני מוכר לך שדה שיש בו בית ויש עפר כמו שמודדין צמדת הסבל לא פסות ולא יוחזר: פירוש ב"י שהוא, שלא היה צמחו שדה בית כור שלם ינכה המוכר כפי הפחת והמקח קיים ואע"ג דאמרי רבא צ"ל המוכר את הספינה (ג"ל דף ג.) כל דבר שנמדה ונצמסקל ונצמנין אפי' פסות מוכרי אונאה חוזר ומוכר אתם למקח טעות הוא ה"מ במטלטלין אבל בקרקע לא שייך צדו חזרה דקיים להו לרצון דנימא ליה ללוקח לקנות מה שימצא לפי המדה הן חסר והן יתר ומוכר נמי הכי קא"ל בית כור עפר אני מוכר לך לפי מדה הסבל ואם יחסר אונאה ואם יותר תסודר לי ואע"ג דאין אונאה לקרקעות² ה"מ כשימוכר לו ציבור יותר משמות אבל היבא דמטעין זה את זה צמדה צריך לנכות מן הדמים: דוחיק קרקע ב"י שהיא. על בית כור יחזיר למוכר ולקמיה מפרש דמה שירלם מוכר יחזיר לו ליקח קרקע או

כד בבא בתרא ונמרוך בב"י ונמרוך מס 216 והרמב"ם ע"י ונמרוך אוצר החכמה

הרי מבואר דס"ל דבמטלטלין הוי מקח טעות. וממילא אפי' אם ירצה המוכר להשלים, יכול הלוקח לבטל המקח. אבל למעשה, מבואר בב"י שמה שכו' הסמ"ע הוא הסכמת רוב ראשונים והכי קיי"ל.

והנה, מבואר לקמן דמי שלקח חפץ ונתברר לו אח"כ שיש בו מום גדול, המקח בטל. אמנם, מבואר בסעיף ג דאם נשתמש הלוקח במקח אחר שהכיר במום, מוכרח שמחל ושוב אינו מבטל המקח.

ומכח זה כ' הרשב"ש דהוא הדין בנידון דידן שהיה טעות במנין. וזה לשון השאלה:

שו"ת רשב"ש (בן התשב"ץ) סימן תקפט

ראובן היה חייב לשמעון [יו"ד] ככרי שמן וצא למדוד אותן
וראה שיש טורח במדידתם אמר לחזירו ראה איך
סקת החציות אכסרא אמר לו הדברי ולקח כך וכך חציות צי'
ככרי שמן כל חצית וחצית בכך וכך כדין, ומשך שמעון השמן
ומכר מקצת חציות וראה שלפי חשבון מה שמכר שיחסר לו
מהכל בין מה שמכר ומה שנשאר שצב כדי שמן שהם בחשבון
שצב מהמאה וצא לתבוע מהזירו מה שחסר, וראובן טוען
סברה וקבילת ואלו מלאת יסרון לא היית מחזירו.

שו"ת הרשב"ש - מכון ירושלים - דוראן, שלמה בן שמעון - עמוד מס' 521הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

שאלתו הוא באופן שטעה הנותן במנין חביות שמן. ובסוף תשובתו כ' :

ואם אחר שנחבר לו החסרון מכר מן השמן סבר וקביל
וכדאמרינן דרב פפא דזבן ארעא מההוא גברא
שכתבתי למעלה ואמר ליה איי סבירת וקבילת, והאי נמי כיון
שידע החסרון ומכר מן השמן סבר וקביל ולא גרע ממני
שקנה דבר ומלא בו מוס ונשתמש בו שאינו יכול לחזור כמו

שו"ת הרשב"ש - מכון ירושלים - דוראן, שלמה בן שמעון - עמוד מס' 521הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הרשב"ש השוה דין המוכר שמן אחר שהכיר שחסר המנין למי
שמשתמש בחפץ שנמצא בה מוס.

ודבריו צ"ע וכבר תמה עליו הדברי גאונים.

דברי גאונים כלל ו סימן י

צו' אחר ט'דע היום ומחל עיי"ש. ולפני"ד דצרו
לע"ג כיון שהדין מצוה"ח צח"ח סיון כל"צ ק"א
בעשות צמדה ובמסקל סקנה המקה ומחזיר העשות.
א"כ אם מוכר קלת נהשמן מה איכפת לן הלא
משלו מוכר וצלו נשתמש. ולא דמי למלא מוס
ונשתמש דהתם הדין דהמקה מוזר נמלא נשתמש
בדבר שאינו שלו דהוי גזילה. ע"כ אונקין דנקמתא
ומחל המוס אלזל צנידון זה שהשמן הוא נקנה לו
ונן הדין רק שהמייכר מהוי"צ להשלים לו הסקרו
אין כאלן הוכחה שמחל. וכן מצוה"ח צנתי"צות ק"י

דברי גאונים בהמ"ה חיים אריה ליב בן יחאל צבי עמוד מס 18 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הדברי גאונים כ' דכיון שכתבנו לעיל דאף כשחסר מנין החביות, עדיין
המקח קיים באלו החביות שקיבל הם שלו. ולא דמי למצא מוס שהמקח בטל ולפיכך
דממנ"פ החביות שקיבל הם שלו. ולא דמי למצא מוס שהמקח בטל ולפיכך
אם הלוקח מקפיד על המוס, אסור לו להשתמש וממילא איכא רא"י דמחל
דאל"כ לא היה לו להשתמש במקח. [נסברתו דומה למה שבי' הנתיה"מ
סק"א ובעז"ה נאריך בזה עוד בסעיף ג.]

בסוף הסעיף כ' המחבר שאם נמצא המעות חסר או יתר, חוזר. ומלשון
זה אינו ברור כ"כ אם המקח קיים כשנמצא חסר (וישלים הלוקח החסרון)
או דילמא המקח חוזר כיון שלא נתן מה שפסקו. אולם, מבואר בסי' קצ
שהמקח קיים.

שו"ע סימן קצ סעיף יח

יח » הקונה דבר מחבירו ונתן לו הדמי' ושעה במנין המעו'
ולאחר זמן תבעו המוכר ואמר לו מאה שנתת לי
(יד) אינם אלא צ' (י) (כס) [ז] נקנה [כו] המקח ומחזיר
לו העשר' אפי' אחר כמה שנים בין בקרקע בין במטלטלי'
חוי"מ ג קארו, יוסף בן אפרים עמוד מס 72 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מלשון המחבר משמע דבכל אופן המקח קיים. ובודאי שכן הוא
כשכבר משך הלוקח את המקח דאז חל הקנין לגמרי והמעות נעשו חוב.

אולם, היכא דקנה בכסף (כגון קרקע) דייק המחנה אפרים מגמי קידושין שתלוי בלשונם.

מחנה אפרים הלכות אונאה סימן א

דלענין מקח וממכר כשנמצא חסר א"ל מנה קחם פשיטא דקנה וישלים השאר לדעת הרי"ף והרמב"ם והראב"ד ז"ל, אבל כי א"ל בזמנה זה ונמצא חסר כיון דהשלמה לא מהניא ואפילו לדין דקיי"ל כיש אומ' דלא כסיפא למתפלא מטעם דזמנה זו א"ל. והיכא דמשך זה המקח לא קא מיבעיא לי דהא ודאי כיון
11234567
סופר, יעקב חיים בן יצחק שלום עמוד מס 115 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

סעיף ב

מקורות:

בבא מציעא דף סג ע"ב עד סד ע"א (א"ר נחמן האי מאן כו' עד אבלע ליה בחשבון)

אם אח"כ בא הנותן ואמר שטעה ולא הוי מתנה האם נאמן-

הסמ"ע וש"ך הביאו שני הדיעות הנמצאים בראשונים וא"כ לכאוי יכול לומר קיי"ל. ועיין שו"ת לחמי תודה עמ' צ"א שכתב שמ"מ אם בא הנותן מיד אפ"י המרדכי מודה שהנותן נאמן.

ש"ך סעק"ב

מהו הדין אם מת המלוה ולא תבע האם הלוה חייב לשלם ליורשים אם היורשים תובעים או האם הלוה חייב לשלם מעצמו, וכן אם מת הלוה האם יורשי הלוה חייבים לשלם-

משפט שלום

לחמי תודה עמ' צ"א (אינו פטור לגמרי אלא הוי פקדון עד שיבא ויתבע)

עיונים:

עין בבא מציעא דף סג: בסוף העמוד 'ואמר ר' נחמן האי מאן דאוזיף וכו'.

עין בתוס' (דף סד. ד"ה בעישורייתא) שכי דלדין הכל נחשב כדי שהדעת טועה.

ר"ף בבא מציעא (לה. מדפי הר"ף)

דיהיב ליה והיכי דמי בכדי שהדעת טועה
[T.S.] 'בעישורייתא וחימושייתא כגון
שמצא תוספת חמשה או תוספת עשרה
חייב להחזיר דאיכא למימר דילמא חמשה
חמשה הוה מני או עשרה עשרה הוה מני
וקא טעי בחדא עשרה או בחדא חמשה אי
גמי כגון דקא מני חמשה ומנה חדא והדר
מני חמשה ומנה חדא לידע כמה חמשה
קא מני או כמה עשרה קא מני וטעה
ועירבניהו להנהו סימאני בגוייהו כגון האי
גמי טעותא ומחייב לאהדורי ואי לא מתנה

כג בבא מציעא תלמוד בבלי עמוד מס 137 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ברש"י (ד"ה בעישורייתא) כי לבאר מה נקרא 'כדי שהדעת טועה'.
והמעין בר"ף יראה שכי עוד היכי תמצא. וביארו הסמ"ע בס"ק ט.

נימוקי יוסף

וכתב הר"מ הלוי דכל היכא
דאיכא למיתלי צטעותא תלינן:

כג בבא מציעא תלמוד בבלי עמוד מס 137 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מבואר מדברי הנימוקי יוסף דלא תלינן לומר דבמתנה נתן לו אלא
היכא דאי אפשר לומר שטעה. ונראה דטעמו משום דלא אמרי' שנתן במתנה
בלא ראייה.

עיי סמ"ע ס"ק ח ושי"ך ס"ק ב שהביאו מחלוקת רבינו ירוחם והמרדכי באופן שבא הנותן וטען שטעה ולא כוון לתת במתנה (בציור שהטעות היה יותר מכדי שהדעת טועה).

מיוחס להריטב"א בבא מציעא דף סג

אבל בכדי שאין הדעת טועה אין חייב להחזיר אימר במתנה הוא דיהיב ליה. תימה הוא אם זה שנתן לו מעות בעיר אמאי אינו שואל את פיו דמאי היה דעתו דשמא טעה ואיך יעכב ממון חבירו בזה הספק כיון שהוא יכול לידע וצ"ע. מיהו בודאי נראה שאם תבע לו אחר כך שחייב להחזיר.

מסוף דברי המיוחס להריטב"א מבואר דסובר כרבינו ירוחם. אולם, מה שתמה צ"ע דלמה נשאל את פיו כיון שברור לנו שטעה? ואנו מוכרחים לומר דסובר דאף היכא שאין הדעת טועה, אין לנו בירור גמור אלא שאנו נוטים לומר שלא טעה. ולפיכך תמה המיוחס להריטב"א, למה נסמוך על דעתנו כשהנותן נמצא בעיר.

ולכאורה הנימוקי יוסף בשם הרמ"ה שהבאנו לעיל חולק על הנחה זו שהרי לדעתו, איירי כאן בהיכי תמצא שאי אפשר לומר שטעה. [ויש מקום לומר דמחלוקת ב' דעות שבסמ"ע (רבינו ירוחם והמרדכי) תלוי בשאלה זו ודוק].

והנה מה שכתב השי"ך בסוף ס"ק ב שהמלוה את חבירו ואינו תובעו, אין הלוה חייב לשלם, אינו שייך כ"כ לסימן שלנו. אולם, מפני שהוא נחוץ מאוד למעשה, אציין כמה מראה מקומות להראות שהיא מבוכה גדולה בפוסקים.

שלחן ערוך חו"מ סי' צח סעיף א

א"ת סדר נכית החוב כך הוא כשהמלוה מוציא שטר חוב ב מקום אומרים ללוה שלם ב אפי' שהיה כמה שנים ולא תבעו א' אין אומרים מחל לו כיון ששהיה כל כך שנים ולא תבעו [ב' ד ואפי' שמענו א'] *שנתייאש(י"ח) חנוכה ויוסף חו"מ ב קארו, יוסף בן אפרים עמוד מס 183 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הרי מדברי השלחן ערוך חזינן דלא אמרינן שמחל היכא דלא תבע. [ובאמת יש מקום לחלק דהתם איכא שטר. ועוד, שם איירי במחילה עולמית והשי"ך לא כתב אלא דנמחל עד שהמלוה תובע]

קצות החושן ס"י ק"ד ס"ק ב

(כתובות פו, א) למאן דאמר שיעבודא לאו דאורייתא. ואם כן כיון דאם אין המלוה תוצעו אינו מצווה לפרוע טובו וכמבואר בקימין עג ס"ח⁵⁶, דאפילו נשבע לפרוע אינו עובר ב הלר, אריה לייב בן יוסף הכהן עמוד מס 188הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

נתיבות המשפט ס"י ק"ד ס"ק א

ונמוסי אינו גובה ויורשין כראה דגם לענין קדימה לא נהני צלח אגב ובסקוליהם כי דכין טלין סווליה סוצג לים צ"י חסי' תלום לתוצע והא דלר' ליטא דודלי' אף סווליה טובה ואינו תוצע חייב לסתוב וליד למסנע דאינו חייב צלח תצע דלמדין לדעתיה טבך היתה כוזבתו בטעם שנסנע וטרייב תלום פריעת צניח דלממלא חייב לפתע: ב יא דגדצ' טלינו עתה נעולם וכו'. הטק יא לא קלי רק על הא דומס"ס נסנעע וכו' דלענין טלין צו דין קדימה צלוקנה כ"ע נתיבות המשפט לורברבוים, יעקב בן יעקב משה עמוד מס 195הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הרי אנו רואים שנחלקו הקצות החושן והנתיבות אי שייך פריעת בע"ח מצוה בלי תביעה. ולפלא שלא הזכירו שניהם את דברי הש"ך.

ויש להאריך הרבה בזה אלא שאין כאן מקומו.

סעיף ג'

מקורות: רי"ף בבא מציעא דף נ ע"א (ל ע"ב בדפי הרי"ף) והיכא כו' עד רה"ג זצ"ל

רמב"ם ה' מכירה פט"ו ה"ג

שבות יעקב ח"ג ס"י קס"ט

מחזירו אפי' לאחר כמה שנים-

משמע אפי' היכיר המום מ"מ מכיון שלא השתמש בו אחר שהכיר המום יכול להחזירו אפי' אחר כמה שנים וכ"כ מחני"א ה"ל אונאה ס"י ד' אמנם ציין שם לדברי שו"ת רדב"ז ח"ד ס"י קל"ו

האם אפשר להתנות שא"א לחזור על המום רק עד זמן פלוני-

שו"ת מהרש"ם ח"ג ס"י קכ"ח

אם ה"י אנוס והוצרך להשתמש בו לא הוי מחילה-

פ"ת בשם גליא מסכתא וכן פסקו ערוך השלחן סעיף ד' ושו"ת מנח"י ח"ז סוף ס"י קכ"ז

צ"ב מהו הסברא שאם ה"י אנוס לא הוי מחילה -

ת"ח אחד שליט"א הגיד לי בשם ר' זלמן נחמיה גולדברג שליט"א דאפשר כיון שהמוכר מכר לו דבר עם מום, אף בלא ידיעתו, יש אומדנא שאם הלוקח הוא במקום אונס מסכים המוכר שיכול להשתמש בו אף אם יטעון ביטול מקח, אי"כ שוב לא הוי גולן.

אם הוא דבר העומד להשכיר או למכור לא הוי מחילה במה שהשכירו או מכרו-

אולם המשפט

בכל מקח טעות אם גילה דעתו שאינו רוצה במקח וחזר בו ורוצה המקח האם צריך לעשות קנין וכן אם לא חזר בו מעולם אלא רוצה הקנין האם צריך מעשה קנין חדש או לא וגם כשרוצה המקח מאימתי הוי שלו לקדש אשה-

נחלת צבי כאן (נדפס בסוף שו"ע)

ברכת שמואל עמ"ס ב"מ סי' מ"ו

אור גדול סי' ל"ד

סמ"ע סעק"י בשם מ"מ

האם קיי"ל כמ"מ

הסמ"ע הביאו גם בשו"ת רדב"ז ח"ד סי' קל"ו משמע שפוסק כן (וביתר שאת בסי' קל"ט) אמנם המשנה למלך כתב שהרי"ף והרמב"ם חולקים והמרשד"ם סי' שפ"ה כתב שהמ"מ הוא דעת יחיד והערוך השלחן כתב שהעיקר כהמשנה למלך ועיין שו"ת משיב דבר ח"א סי' צ' שעשה פשרה

אופנים שמודה המ"מ שעדין יש בו טענת מקח טעות-

אם המנהג הוא שלא לבדוק ואם זה עולה הוצאות – כסף הקדשים כאן

שו"ת שמחת כהן חו"מ סי' ו'

קרית מלך רב (ט"ו ג' עמ' תשמ"ה)

דבר דלא שכיח לעיוני – דברי משפט סעיף ג' אות ב'

שער המשפט סעק"א

עיונים:

רמב"ם פרק טו מהל' מכירה

השאלה נגד וסוג דבר זה בקדושתו, כמ"ל:
אין וסוג דבר זה בקדושתו, כמ"ל:
כל כיוצא בזה: וכן המוכר לחבירו קרקע או עבד או בהמה או שאר מטלטלין ונמצא במקח מום שלא ידע בו הלוקח. מחזירו אפילו לאחר כמה ולשנים שזה מקח טעות הוא. והוא שלא ישתמש במקח אחר שידע במום. אבל אם נשתמש בו אחר שראה המום הרי זה מחל ואינו יכול להחזירו: ד אין מחשבין פחת המום. אפילו מכר לו כלו... שזה עשרה דינרין יב (קנין) משה בן מיכאל (רמב"ם) עמוד מס 51 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

בהלכות אונאה יש הלכה שאין להלוקח זכות לתבוע אונאתו אלא בתוך זמן שיכול להראות החפץ לתגר או לקרובו (ואח"כ אמרי' דמסתמא מחל). ובמום שבסתר לא שייך סברא זו דאין אנו יודעים שהיכר הלוקח בהמום וממילא לא אמרי' דמסתמא מחל. אולם, יש להסתפק במום שבגלוי וכן במום שאפשר להבחינו בקל, האם שייך לומר הסברא דמדלא הקפיד לנסותו, מסתמא מחל. ועוד יש להסתפק במקום שאנו יודעים שהלוקח היכר בהמום לאחר שנגמר המקח, ולא מיחה, האם נאמר דמדלא מיחה, מסתמא מחל. ומדברי הרמב"ם משמע דלעולם לא אמרי' שמחל עד שישתמש בו אחר שהכיר בהמום.

מחנה אפרים הל' אונאה סי' ד

ב"י שמכר חפץ לחצרו ונמצא בו מום ושהא מלהחזירו אחר שידע המום. לכאורה נראה מדברי הרמב"ם ז"ל ^{צפ"ו} מהלכות מכירה דכל שלא נשתמש במקח אחר שידע המום אפילו שהא כמה ימים ה"ז מחזירו ולא אמרינן כיון דידע ושק ה"ז נטרלה דחוקה אין אדם מפייס צמומין, וז"ל המוכר לחצרו ונמצא במקח מום שלא ידע בו הלוקח מחזירו אפילו לאחר כמה שנים שזה מקח טעות הוא והוא שלא ישתמש במקח אחר שידע צמום ע"כ וכ"כ הטור צסי' רל"ב. אבל מדברי הגאון הביאו הרדב"ז סי' קל"ו נראה דאם אחר שידע הלוקח המום שהא ולא החזירו לצעליה ה"ז מחל יע"ש:

סופר, יעקב חיים בן יצחק שלום עמוד מס 116 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

רדב"ז סי' קלו (ח"ד סי' אלף רו)

לחזור על ראובן כלל. והוי יודע דכיכא דהוי דיין עם שמעון צריך ליטבע שמעון שלא הרגיש צמום זה עד עתה וכן כתב רבינו האי גאון ז"ל בחשונה. וא"ת דכא קי"ל דאין נשבעין על טענת
ד זמרא, דוד בן שלמה אב"י (רדב"ז) עמוד מס 87 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הנה ממה שכתב בשם רב האי גאון ש'צריך ליטבע שמעון שלא הרגיש במום זה עד עתה', דייק המחנה אפרים שמיד כשירגיש במום, צריך להחזיר החפץ.

" והיכא דזבין אינש מידי (א) ולאחר זמן
 איגלי ליה דאית ביה מומא דהוה ביה
 מעיקרא מקמי דלזבניה אית ליה לאהדוריה
 למריה ולא אמרינן בכי הא הא שהה ליה
 בכדי שיראה לתגר או לקרובו דלא אמור
 רבנן הכי אלא גבי אונאה אבל גבי מומין
 מקח טעות הוא וכל אימת דמיגלי ליה
 מהדר ליה למריה והכי כתב רבינו האי
 גאון זצ"ל: "עד מתי מותר להחזיר וכו':

כב בבא מציעא תלמוד בבלי עמוד מס 701 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מלשון הרי"ף (שכ' וכל אימת דמיגלי ליה מהדר ליה) משמע ג"כ כמו
 שכ' הרדב"ז דכשהכיר במום, צריך להחזירו מיד אם הוא מקפיד.

עד עתה דברנו כשאנחנו יודעים שהלוקח הכיר במום. יש עוד שאלה
 כשאין אנו יודעים שהכיר בו אלא שהוא מום שאפשר להבחין בקל. ועיי
 בסמ"ע ומקורו במגיד משנה וכדלהלן.

מגיד משנה

והיכא דזבין אינש מידי ולאחר זמן איגלי מעיקרא
 דאית ביה מומא דהוה ביה מקמי דלזבניה אית
 ליה לאהדוריה למריה ולא אמרינן בכי הא הא שהי
 ליה בכדי שיראה לתגר או לקרובו דלא אמור
 רבנן הכי אלא גבי אונאה אבל גבי מומין מקח
 טעות הוא וכל אימת דמיגלי ליה מהדר ליה
 למריה והכי כתב רבינו האי גאון ז"ל ע"כ. ויש
 מי שכתב שחס היה הדבר שהלוקח יכול להבחינו
 לאלתר כגון שיכולין לנסותו ולטועמו ולא הקפיד

יב (קנו) משה בן מימון (רמב"ם) עמוד מס 51 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ונראה דהסמ"ע סובר שכיון המגיד משנה לבאר דברי הרמב"ם ולכן פסק הסמ"ע כוותיה. אולם, כמה אחרונים סוברים דדעת הי"א במגיד משנה הוא דעה יחידאה ולא פסקינן כוותיה.

ע"י נתיבות המשפט ס"ק א (until the words 'ומה שחילק המ"ל')

ע"י תשובת שבות יעקב ח"ג סי' קסט (הובא בפתחי תשובה)

ויתר אריכות הפ"ת אפשר לדלג

סעיף ד'

מקורות: רמב"ם הלכות מכירה פט"ו ה"ד

עיונים:

עיין בסמ"ע ס"ק יב שכתב דלדעת רבינו יונה (בי"ב דף פג:): המובא בסי" רכז, כל זמן שלא אמר הלוקח שרוצה במקח (ומוחל המום) יכול המוכר לחזור בו. והנתיחה"מ (חידושים אות ו) הסכים לדבריו. וע"י ב"ח (סוף אות ד) שחולק על הסמ"ע וכי דלא דמי לאונאה דבמום אמרי' דמסתמא לא יקפיד הלוקח לבטל המקח (דזהו טעמא דרבינו יונה דכל שעומד להיות בטל, שניהם יכולים לבטלו). וע"י עוד בערוך השלחן (סעיף ו) שהסכים לדינא לשיטת הב"ח [אלא שנראה שחלוק קצת בטעמו עיי"ש].

מבואר בסעיף שלנו שהלוקח אינו יכול לכופ להמוכר להחזיר לו שויות של פחת המום.

אולם המשפט

סִדְר חֵין מַחֲבִינִין פִּתַח כְּמוֹס טו' כְּרִשׁוֹת בִּיד הַמוֹכֵר לֹמֵר לוֹ
קָח כְּמוֹ שֶׁבֹא לֹא קָח מִשׁוֹחֵךְ טו' דְכִיִּטו דְמוֹס כּוֹי כְכִ"מ .
וְכֵן מִזְכָּח כְּסוּגִיָא דְכִ"ב (פ"ד) גְבִי יִפּוֹת וְנִמְלָא רִשְׁתָּ . וּמ"מ נִרְאָה חֹס
דּוֹקָא בִיכִי דְכִפְתָּח בְּכִשְׁוִי כּוֹא פִתּוֹת מִשְׁתּוֹח . לוֹ כִיּוֹתֵר מִכְּתוֹת לוֹ
אִשִּׁי בְשִׁיחַ וְכִנָּה לֹאֲדָר כְּדִי שִׁירָאֵס . דְאִי לִחֲבֹעַ מַחֲמַת הַלּוֹנָאֵס אֵלֵא
בְּשִׁבִיל הַמוֹס וִישׁ עִזִּי דִין בִּ"מ . אֲבָל בְּשִׁחֻחַ מִטְּמֵלֵס וְכּוֹא בְּחוּךְ כְּדִי
שִׁירָאֵס נִרְאָה דִיטָל הַלּוֹקָח לֹמֵר מִסְּטַף כְּמִקָּח כּוֹא רַע אִינִי תּוֹכֵס
אֵלֵא מִסְּטַף טו' לּוֹנָאֵס שְׁתּוֹת דְכִרִיז דְלָנֵס וּמַחֲזִיר לּוֹנָאֵס עִ"כ וּל"ע :

וכוונת האולם המשפט נראה שכיון שיכול הלוקח למחול טענת מקח טעות, יוצא לנו שיש כאן מקח על חפץ במומו. וכיון ששילם שתות יותר משויות של חפץ שיש בו מום, נמצא שנתאנה הלוקח שתות. ומדיני אונאה, שתות קנה ומחזיר אונאה. [ויש לפקפק בדבריו ולומר שהלוקח אינו יכול לתבוע דלא דמי לאונאה דבאונאה, הסכימו המוכר והלוקח על החפץ ועל המכיר אלא שכיון שנתאנה בשיווי המקח, אמרה תורה דמחזיר אונאה. משא"כ בענינינו, אין כאן אונאה במה שהסכימו המוכר והלוקח (שהרי אי לא היה בו מום, ליכא אונאה). וכל הטענה הוא במה שלא ידע שהיה בו מום. וכיון שמחל על המום, בטלה טענתו.]

עיין פתחי תשובה ס"ק ב שהביא בשם השבות יעקב דמי שקנה הרבה דברים במקח אחד, ונמצא מום בא' מהם, יכול הלוקח לבטל כל המקח.

שאלה כ"ט אי שלקח סך פמשים חמ"ט' בגדים ולאמן בגדים כס
מקשרים בחי'לו' מסומר ואין דרכם לפתוח כי פ"י
כמסמס חוקים מד שיבאו כלוקחים ליקח אחס אל אחס שאז פומחין אוחס
ולקח משמסון בגדים באמונה שיפן לו ריוח של כל חסיכה וחסיכה יומר
ממס שמתן לסומר ח"י ר"ס וכשנא כלוקח למכור אוחס מאל מוס נכמי
חסי' ורואה לחזור לו חלו-כחסיכר ותמסון פוסן כיון שמכר לו באמונה אין
יכול לחזור בו ועד ח"י ל"ס יכול לחזור יחזור כל בגדים :

תשובה כה נראה משום חסי' שכל אומן באמונה חסי' שור דלא
מ"ט נש"ס ומוסקים רק אין פליז אונאה לכל מוס שהוא מקח
פסום חור דא"כ ס"ל לאשמעין יומר רבמא כושה ומוסן באמונה דלפי
בשום ח"ט חור דנרפ מלונאה דכרי שס יכול לחזור רק בכדי שיראה למגר
או לקרונו ושס לפולס חור וכן מלמ"י ראימי במשוב' מכרי"ס להלן ס"י
כ"ה פס כסמס מכרי"מ גלאנסי יפ"ש וכל זה דלא סיה יכול להבחין זה
נשס המקח לכל ח"ט כ"ה יכול לרנח"מ ח"ט י"ט בו מוס או לא ולא הנחין
כ"כ כמ"מ ס"י ס"ו מבלי מכידה דין ג' ח"ל ויש מי שכ"כ שח"ט ס"ס
שכלוקח יכול להבחין לאלמר כגון שיכולין ליקופו ולפוסמו ולא הקפיד
לפשו' ק והמוכר מכר לו פסס ח"ט חור סכ"ל כתי"מ והסמ"פ נס"י רל"ב

ט"ק. י' טבס דנריו למסק כלכס כללו אין חולק בדבר אכן רחסי נמשוני
 מכרין חיס חיל כ"י מ' ר"ע ונמשוני' מכר"ס לכלין סימן ק"ס כסנו
 דכר"ף ס' כזכ וכר"ש' שס וברמב"ם דסקו דלח אמריק שסמין זמן
 פד כדי שר"ס למגר או לקרנו חלח נלומס חנל כמוס לפולס סו"ד ולא
 מכי חס טכס כדי לברוח למגר או לקרנו ח"כ ח"ף דיכול לכמחי' לח
 אמריק שחל וחלקין חדסה זו טכ"ח כמ"ט ולמיד אין לחלק חס כשיין
 דלין כאן כחוקקס כלל כמשמעות כמ"ט וסלר חרונים גס כמ"ט סלמו
 משספ ש"ן חולק בדבר דל"כ לח כוי מניחו כלל כיון שסוח נגד כל
 כרששים וכחילוק דחס קודס נמר סמקח היס יכול לכמחי' וזה כס'
 לחלבר כ"י כמ"ט ולא כנחין ש"ט דחל' ח"ף חס יכיס כו מוס זה חנל
 חס כנר נמר סמקח וכנגלס כו מוס ח"ף חס ח"כ שסק זמן מה יסל
 לחזר כו וסל דשכק לפי שלח כ"י לו סוד טר"ך כמקח סכוח וכיון שזדס
 ש"ט לו סוד כסות לחזר כל ח"מס שינסוך לזכר לכן כל זמן שלח כשכמס
 כמקח לח כוי מחילס חנל חס כשכמס כמקח חו ח"שיק דמל וכיון דכאן
 לח כשכמס כמקח יסל לחזר כו כשכנגלס לו כמוס חנל כסוכר כרשום
 כידו לומר כמזר לי ככל כיון שכמקח חמד קמו כולם ופיין כש"פ ס"י רל"כ
 סח"ף ד' כנ"ל כק' יסקב :

ועיי בערוך השלחן (סעיף ט) שחולק על השבות יעקב.

ערוך השלחן

א אם קנה הרבה בהמות או מטלמ"ן ונמצא מום
 באחד מהם אם הטה דברים נפרדים שא"צ זה לזה
 וגם הלוקח א"צ לכולם דוקא או אפילו צריך לכולם
 ויש בקל לקנות א"ר כזה שנמצא המום בו כל המקח
 קיים לבר אותו שנמצא בו המום וגם המוכר אינו יכול
 דומר או תבטל כל המקח או תקיימו כולו אא"כ מראה
 מעט נכון בב"ד שאינו יכול לבטל מקצת ולקיים מקצת
 וע' בס' רמ"ז :

[ואפשר דאזיל לשיטתו בסיי רטז שחולק על כמה אחרונים בביאור
דברי הרמב"ם בסוגיא דמקח שבטל מקצתו אלא שהדברים ארוכים ואכ"מ]

סעיף ה'

מקורות: שו"ת ר"י מגאש (נא)

שו"ת הרא"ש (כלל צ"ו ס"ו)

פסחים דף ד ע"ב איבעיא כו' עד מצוה בממוניה תלמיד הרשב"א ריטב"א
ור"ן שם

מהו גדר מום שבגוף הבית ומום שאינו בגוף הבית-

פרישה אות ה'

מנחת פיתים

אולם המשפט

עיונים:

ע"י שו"ת הרא"ש כלל צו ס"ו ו (הובא בטור כאן).

את אשר שאלת ראובן ושמעון היו באישצלייה ויש לראובן
בתיים בקרעצא ושניהם היו מכירין בהם צמוצליהם
וצמוצליהם ומכונתם ולורתם, והסכימו יחד שימכור ראובן
לשמעון הבתיים בסכום ממון ועשו ציניהם שטרי קנסות שלא
יחזרו בהם ולאחר ג' חדשים נעשה המכר. וצ"ן ההסכמה
והמכר צאו גוים לקרעצא וחננו צבתיים ההם וקלקלו בהם
מקצת מקומות ועשו כותלי הצית מחמת אש שהדליקו בו
ועקרו דלתי הצית והחלונות. וגם הקהל מכרו במס שהיה
להם על הבתיים דלחות הסגר והצית. ושמעון רוצה לחזור
צמקח כי נתגלגל קודם גמר המקח והוא לא ידע והוא מקח
טעות, וראובן אומר שדבר מועט הוא הקלקול לנגד ערך

שאלות ותשובות הרא"ש - מכון ירושלים - אשר בן יחיאל (הרא"ש) עמוד 447 הדפס ג"י תבנת אוצר החכמה

ומדבריו משמע שכל שעדיין יש עליו שם בית, אף שיש בה מום, הלוקח אינו יכול לבטל המקח לגמרי. ועיי בפרישה (ד"ה הוא דבר מועט) שכתב דבקלקול מרובה, יכול הלוקח לבטל המקח.

עיי במרדכי (כתובות אות רצב) שהביא תשובה מהר"י מגאש [סי' נא] שכי' דדוקא במום שאינה בגוף הבית, יכול המוכר לכופ את הלוקח לקיים המקח [ובלבד שהמוכר יסלק המום].

תשובת הר"י מגאש (הובא במרדכי כתובות סי' רצב)

תשובה לראב"ן מגא"ש ראובן החליף נחיס לשמעון ומנא בהן מומין וטען שלא ידע בהן ולא הודיע וראובן אמר הנה הודעתוך ועוד אני מתקן כל המומין השיב א"ס המומין ניכרין הן לכל הנכנסים [ואין] עדים שנכנס נכחין אין לשמעון על ראובן כלום אלא א"ס נשבע שמעון שלא נכנס ושלא ראה בטילין החליפין ומה שאמר לתקן המומין א"ס המומין אינן בגוף הבית כגון אמת המים העוברת בהן או שיש לאחר תשמיש עליהן החליפין קיימין אבל א"ס הם בגוף הקרקע כגון כותל שלם ונמנא רעוע או כותל הנראה של סיד ונמנא של טיט שזריך לסתור ולחדש פנים חדשות באו לכאן והחליפין בטילין כדאמרין סנדל שניטלו שני תרסי' מתרסיותיו ותקנו טהור משום פנים חדשות וכדאמרין אבל רופא וריפא אותה אינה מקודשת וחליפין הרי הם כמכר ומקבל כל אחד ואחד אחריות על חברו להעמיד החילוף צידו וא"ס יש לו אחריות טורף וא"ס לאו גובה [מצני חורין] עכ"ל:

ובריהטא ראשונה היה נראה שהר"י מגאש חולק על דעת הרא"ש דלהרא"ש, כל שעדיין שם בית עליו, יכול המוכר לתקן המום ולכופ הלוקח לקבלו (שבודאי הסרת הדלתות הוא מום בגוף הבית). וגם מהדוגמאות שהביא הר"י מגאש לבאר דין מום שאינו בגוף הבית (כגון אמת המים) משמע שכל מקום שבכדי לתקן המום, צריך לחדש דבר בגוף הבית, נקרא פנים חדשות ובטלה המקח.

אולם, לא נראה כן מרוב הפוסקים. דברי המחבר בסעיף שלנו מבוססים על דברי הרא"ש. והרמ"א הביא את דברי הר"י מגאש כאילו הם תוספת פירוש לדברי הרא"ש! ולכאורה ברור דס"ל שאינם חולקים. ונראה דסובר הרמ"א דמה שאמר הר"י מגאש שמום בגוף הבית מבטל המקח, היינו דווקא כשעל ידי הסרת המום יבטל השם (כגון בכותל רעוע שע"י

הסרת הכותל, בטלה שם בית. ואף שיכול לבנות כותל חדש, אין זה אלא פנים חדשות והוי כדבר שלא בא לעולם). משא"כ כשהסירו הגוים את החלונות, אף שיש עי"ז חסרון בגוף הבית, לא בטלה שם בית עי"ז.

אור שמח פי"ז מהל' מכירה סוף ה"ט

**בס"ד. אחר זמן רב ראיתי מש"כ בסו"ת הר"י אבן מיגש סי' נ"א
דלא כהרא"ש יסו"ש בלורד, ויטוין גיטין (דף פו) תד"ה עב
ג כהן, מאיר שמחה בן שמשון קלונימוס עמוד מס 77הודפס עי"י תכנת אוצר החכמה**

האור שמח כי שבאמת הר"י מגאש כן חולק על הרא"ש ולפלא שלא הזכיר שחולק על דברי הרמ"א שהבאנו.

ולתוספת עיון, כדאי לעיין באריכות דברי האור שמח שהוסיף לבאר דעת הר"י מגאש.

שו"ע הל' פסח סי' תלז ומגן אברהם אות ז

**ג ס המשכיר בית לחכירו בחוקת ברוק ונמצא שאיט ברוק
על השוכר לברוק ה ואינו מקח פעות ואפי' במקום
שכורקים בשכר [פ] שהרי מצוה הוא עושה : סגס [י] וי"א
ו (ו) * דריך להגזיר לו עגל סמיקה ז סואל וסגס סגס
נדוק : (סגס ס"ב ותשגס לפיל ס"י י"ד) :**

**סגס סגס סגס ז סואל וסגס סגס וז. וק"ק דסגס ס"י רל"כ ס"ס
סגס סגס סגס סגס סגס סגס סגס סגס סגס סגס סגס
סגס סגס סגס סגס סגס סגס סגס סגס סגס סגס סגס
סגס סגס סגס סגס סגס סגס סגס סגס סגס סגס סגס**

הנתיבות המשפט בספרו מקור חיים על הל' פסח הרבה להקשות על דברי המ"א וכי לתרץ קושיית המ"א באופן אחר (החל ממילת 'ולפענ"ד'). מדבריו יוצא חידוש גדול להלכה וכמו שנבאר.

מקור חיים (לבעל נתיבות המשפט) שם ס"ק ז

דרישה לתאן פ"ט • ולשע"ד השיקרא לק"ת דשם ג"כ אין חנו דקבוסו • ולכתולה אין לסמוך רק אלכשים צגי מכות :
התקת חיים רק כשהזי לאותה מלאכה שסכר צטצילם עלי שום
(כ) ש"ס צו דעת • היינו שהגיה למיטך :
מלת

ולדין להוליה הולאים שיש"י דלוי לאותה מלאכה ודלוי דהוי כמזם צנוף הוקס • ומש"ת צנידין דיין כיון דטצנא דהסוכר
לדין צדיקה כסז הר"ן צדיה צמזקס צדוק וז"ל דהסוכר לא קני לוי צלא צדיקה דהא חשילו חנון על ככדי עוסה לו
תחילה וכו' וז"כ בסלא יכנס צסוכו לא עמיד חיסורא וכסככנס ודר צמוכו צלא צדיקה דר צו מליסור מחשש דלעיל חסי
לפיכלי ודרי אינו דלוי צדיה כ"ז שאינו הוליה על"י הולאות והוי כטעות צנוף סתקס ומסיה לדין לטצס דניסח ל"י
יעקב משה בן נתן אשכנזי עמוד מס 20 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

יוצא מדברי המקור חיים דאפי"י אי יש מום קטן שאינו בגוף הבית, אם
על ידו אי אפשר להשתמש בבית כדרכו, יכול הלוקח לבטל המקח אפילו
כשהמוכר רוצה לסלק המום ולהחזיר החפץ לקדמותו.

וממה שכתב הרא"ש 'ובדמים שהוא מנכה לו יחזיר הבית לקדמותו',
משמע דטורח תיקון המום מוטל על הלוקח.

וז"ל הפתחי חושן (הלי גניבה ואונאה פרק יג הערה ה) :

ומשמע שצריך לשלם לו דמי המקח בנכוי דמי התיקון וטרחת
התיקון על הלוקח (וכ"כ באולם המשפט) מיהו אפשר שמנכה גם שכו
טרחתו

ומה שכי בסוגריים שכ"כ האולם המשפט הוא פלא וכמו שיראה
המעייין שהאולם המשפט כתב להדיא דטורח מוטל על המוכר.

אולם המשפט (חבל יוסף)

עד כלאם לענ"ד ולסון ינכה לו מן הדמים ל"ד דודלי גס כטורח
פל התוכר . וכדלמרוקן כר"ס המוכר פירות ל"מ לטירחא . ועסמ"ע
אולם המשפט הוטנר, יוסף זונדל בן חיים עמוד מס 161 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

[לפיי"ז, רצה האולם המשפט ליישב קושיית המ"א שהבאנו לעיל.
המ"א הק' למה לן טעמא דהגמ' דניחא ליה במצוה, ולדעת האולם המשפט
לא קשה מידי דליכא נפק"מ במום שאינו בגוף הבית אא"כ המוכר מוכן
לסלקו!]

תלמיד הרשב"א פסחים דף ד

[ד ב] הא דאמרינן ניחא ליה לאינש לקיומי מצוה בין בגופיה בין בממוניה שמעתי שיש מי שפירש דמ"מ המשכיר פורע השכר שהוציא השוכר בבדיקה שאם לא כן הא לא ניחא ליה לאיניש לפרוע לולב או ציצית וכיוצא בהן לצורך חבירו. ואין זו דרכה של שמועה זו. ועוד דאפילו בעלמא נמי דליכא מצוה השיבו רבותינו הגאונים ז"ל שאין מקח טעות אלא בגופן של בתים כגון כותל העומד ליפול וכיוצא בו אבל אמת המים וכיוצא בה העוברת בחצר כל שסלקוה הבעלים אין כאן מקח טעות וכי תימא דהתם מיהא המוכר צריך לחזור אחר הפועלים לסלקה אבל כאן משום דמצוה היא השוכר צריך לחזור אחר הפועלים אם כן ליכא בין הכא לעלמא אלא לטרוח אחר הפועלים ואין זה נקרא ניחא ליה לאיניש לקיומי מצוה בממוניה אלא כולה מילתא בגופיה היא. על כן נראה ודאי דהכי קאמר כל מצוה שמוטלת עליו ושהוא משתמש בכך ניחא ליה לקיימה בין בגופיה בין בממוניה והכא הרי הוא דר ומשתמש בבית בפסח ולצורך עצמו הוא בודק.

הרי כבר עמד תלמיד הרשב"א על קושיית המ"א דלעיל. וגם משמע שנקט לעיקר כדעת האולם המשפט דבעלמא על המוכר לסלק המום.

עיי' ב"ח (עמוד רצה בדפוס חדש) שהקי' סתירה מדברי הראב"ד שהבאנו בסעיף א. ומדבריו יוצא להלכה דכל היכא שיש ללוקח אמתלא דלא סגי ליה במה שיתוקן המום, יכול לבטל המקח.

סעיף ה-2

יש להסתפק היכא דאין המום בגוף הבית, האם יכול הלוקח לכוף למוכר לתקן המום. ובפשטות יש לומר דאין ללוקח שום תביעה על המוכר. והיכא דליכא מום בגוף המקח, הרשות ביד המוכר לתקנו אם ירצה. ואם אינו רוצה לתקנו, אז יכול הלוקח לבטלו.

אולם, מצינו כמה פוסקים שנקטו שיכול הלוקח לכוף את המוכר לתקן המום היכא דאין המום בגוף הבית.

דברי משפט סי' רטז

**מצינו פוסקי דלז פני' א' אסור דספס כיון דיכול להגליס לינו רק
קמלא בתקו פוס פוזר ומכילר סימן רלז פני' ב' אס' נמצא בתקו פוס
טנד סגור קיים ופוזר טייב להסדר בתום אס בן כ"ה אס מכר ק**
דברי משפט אוירבאד, חיים בן יצחק איצק עמוד מס 252 הודפס עיי' תכנת אוצר החכמה

ממה שכתב יומוכר חייב להסיר המום, מבואר שיש ללוקח לכוף את המוכר להסיר המום.

וכן מצינו באולם המשפט.

אולם המשפט

**ליט נעולם . וליון דנטל סמקא לגבי סמוכר כ"ס נבי טקא . אכל
אס גוף סמקא קיים ולריד להקן מנחת ודלי מחייב סמוכר לחקן**
אולם המשפט הוטנר, יוסף זונדל בן חיים עמוד מס 160 הודפס עיי' תכנת אוצר החכמה

יג. ונראה לתרץ מה שהקשינו באות
י"א שעד כאן לא אמרו שבאם יש מום
עובר אין המקח מתבטל רק במסכים
המוכר לתקן אבל כל שאין המוכר
מסכים לתקן הבית גם מום עובר מבטל
המקח ואף שיכול הקונה לתקן על ידי
שישכור פועלים ויחזור ויתבע שכרם
מהמוכר מ"מ נראה שנחשב מקח טעות
מטעם שאין הקונה רוצה לטרוח לשכור
פועלים והוה מקח טעות ועוד נראה
שאם הלוקח שכר פועלים אינו יכול
לתבוע ממון מהמוכר שהמוכר לא
נתחייב לתקן ואם אין המוכר רוצה לתקן
אין הלוקח יכול לכופו לתקן רק שאם
לא יתקן יתבטל המקח ולכן גם בשכר

ל (שנה ה' ה): קובץ >>קבצים וכתבי עת, ספרי זכרון ויובל << (2) (2) עמוד מס 42ה'רדפס ע"י תכנת אוצר החכמה

סעיף ו'-ז'

מקורות: רמב"ם הלכות מכירה פט"ו ה"ה וה"ו

נמוק"י בבא מציעא דף פ ע"א בשם הרמ"ה

האם דין מום מבטל מקח משום דהוי כאילו התנה או משום דהוי חסרון בעיקר המקח-

הסוברים דהוי חסרון בגוף המקח-

בית הלוי ח"ג סי' ג' ד"ה והנראה

חזו"א קידשין סי' נ' אות ד'

ספר זכרון שמואל סי' מ"ו אות ו'

הסוברים דהוי כאילו התנה-

רע"א ח"ב סי' נ"א

אג"מ חו"מ ח"א סי' ע"ה סוף ד"ה והנה כל זה הוא

לפי הבית הלוי ודעימי יש לעיין מאי טעמא מהני מחילה על המום-

עיין בית יעקב עמ"ס כתובות עב: תד"ה ע"מ

עיונים:

מפני שאין סוגיא השייכת לסעיף ו, כתבתי כמה ענינים הנוגעים ליסודות של מקח טעות השייכים לסעיף זה.

סוגיא דכתובות דף מה. מדברת על עסקי נערה שזינתה כשהיא ארוסה שדינה בסקילה. [וזה למרות שכשהיא נשואה או בוגרת, נשתנה דינה ונידונת בחנק]. וכי בגמ' דאם אינה נידונת עד שנתבגרה, אין דינה בסקילה אלא בחנק אע"פ שזינתה כשהיתה נערה דאמרינן הואיל ואשתני גופא, אשתני קטלא. וע"ז הק' בגמ' דא"כ, כשבאה לדין אחר הנשואין (וכל טענת בתולים היא אחר נישואין), נימא ג"כ הואיל ואשתני דינא (דנשואה שזינתה נידונת בחנק) אשתני קטלה?

וכי רעק"א דמי שנשא אשה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה, מבואר דחשיב מום במקח והוי מקח טעות. והק' רעק"א דא"כ, כשאשה זינתה כשהיא ארוסה, נימא שהנשואין הם בטעות (שהרי היא בבעולה בשעת נשואין) והנשואין בטיילים והאשה עומדת עדיין באירוסין. וא"כ, לא נשתנה דינה ובטלה קושיית הגמ'?

וע"ז תירץ רעק"א, דכל טענת ביטול מקח מבוסס על משפטי התנאים ובחופה, לא מהני תנאי.

ומדברי רעק"א אנו רואים דבלתי סוגיא דתנאים, אי אפשר לבטל מקח בטענת מום.

שו"ת ר' עקיבא איגר מהדורא בתרא סי' קו

בסוגיא דכתובות (דף) תעוה לי, סא דחופה לא מהכי
זה דהוי מקח טעות, דהא רצא דהוא מרל דשמעתא
ס"ל דכנסה בחזקה בתולה ונמלאת בעולה אין לה כלום,
עיי' פ"ק דכתובות (דף י"ג ע"ג) וא"כ לכאורה ס"כ הוי
החופה טעות כיון דהחופה ה' בחזקה בתולה ונמלאת בעולה,
וציזת לכאורה לכ"ע סכא הוי טעות, כיון דזינתה תסתיו
וכאסרה לו הוי טעות גמור, וא"כ עדיין סיא ארוסה ולא
אסתכי דינא ול"ע :

והגלעניד למה דמבואר צמ"ל צמ"א פ"א ס"ד ד"ס ולא חסר,
דכל דיני תנאים לריכיס ג"כ צתנאי על העצר
עיי"ש, ויעויין בכתובות (דף ע"ג ע"א) מוכדי כל תנאי צ"ג
מהכי ילפינן וכו' דלא אפשר לקיומי ע"י שליח לא הוי תנאי,
ועי' תוס' פ"ק דכתובות (דף כ"ו ע"א) דהא דצעי' צתנאי
דומיא דצ"ג וצ"ר משום דמדינא לא אחי דיצור ומצטל מעסה
אלא דילפינן מצ"ג וצ"ר, מש"ס צעי' דומיא דהסס עיי"ש,
לפ"ז מנה דהדין דגס צתנאי דלעצר צעי דיני תנאי מוכח
דמקצרא לא הוי מהכי גס תנאי דלעצר, ולריכיס ללמוד מצ"ג
וצ"ר, סרי דמתנה ואמר ע"ז שאין לך עלי נדרים או מומין
דחזינן דקפיד שלא ליקח אשה שיס צה מומין ונדרים, ו"ז
מקצרא לא מהכי רק אם מתנה בכל דיני תנאי, וא"כ מוילא
מוכח דכל מק"ט דעלמא סיינו דאף צלל הסנה אן סהדי
דקפיד והוי כסתה ומהכי מדין תנאי, אצל לולי דלמדכו מצ"ג
וצ"ר דמהכי תנאי לא ה' שייכות דינא דמק"ט, דלא עדיף
מהתנה צמטרת, ולפ"ז כיחא דסיכי דלא הוי טעות צקדושין
רק בחופה דסייכו דזינתה צאירוסין לא הוי מקח טעות דכיון
דחופה א"א לקיימו ע"י שליח לא מהכי ציס תנאי, ס"כ טעות
לא מהכי, ולא צעלה קנין החופה :

תנינא איגר, עקיבא בן משה עמוד מס 109 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מדבריו אלו מבואר דס"ל דביטול מקח ע"י טענת מום מבוסס על
סוגיא דתנאים.

בית הלוי חלק ג סימן ג

נימא דאדעתא דככי לא קידשה נפשה ולכאורס קשה הרי
האשה לא התנת שום הנאי בעת הקידושין רק דפריך דנאמר
אין דאדעתא דככי לא קידשה ולכאורס הרי הם דברים
שכלב בעלמא ואינם דברים כלל, ואפילו אם היתה מתנה
מקודם בהנאי גמור דאם תפול לביבם לא יהיב קידושין
לא הוה מועיל אם לא שיהיב הנאי כפול וכל הפרטים
הנלרכים בדיני הנאי וכ"ש הכא שלא התנתה כלל, וז"ל
דקושי' בגמרא הוא, דהוא אומדנא דמוכח ולא נהקדשה
אדעתא דככי וכמו שכתבו החוס' בכמה דוכתא דהיבא
דמוכח טובא גם הנאי אינו לריך, ועל זה שפיר משני
כיון דאשה ניחא לה בכל דהו, פי' דאינו אומדנא דמוכח
מעצמו כלל ואפשר להיות דניחא לה בכל דהו ושוב
סדריקן לכללא דבעי הנאי גמור ככל משפטי התנאים ונפרע
כשלא התנתה כלל דהוא דברים שכלב ומשור"ה מקודשה
גמורה בודאי, והא דקאמר החס אין סכדי דמינח ניחא
לה בכל דהו כדר"ל דאמר טב למיחב טן דו, רק אין סכדי
דקאמר הוא משום דכיון דלא התנתה שאם תפול לפני
המו"ש לא תהיב זקוקה לו הא פשיטא דניחא לה וכמו בכל
דבר שאדם עושה בלא תנאי דאז אין סכדי דעשה כן על
כל האופנים בלא שום תנאי כיון דליבא אומדנא דמוכח

מדברים אלו מבואר דא"א לומר דטעמא דביטול מקח על ידי טענת
מום הוא מדין תנאי (היינו שנאמר שבכל מקח הוי כאילו התנה הלוקח ע"מ
שאין בו מום) דא"א לומר שבכל מום איכא אומדנא דמוכח שאין הלוקח
רוצה בקיום המקח שהרי עינינו רואות שלפעמים מוחל הלוקח. אלא טעמא
דטענת מקח טעות הוא כפי שיבואר להלן בדברי הבית הלוי.

המשך דברי הבית הלוי

והדברים ברורים ונוכחים, והנה כל זה שייך בדבר אחר שחוץ לקידושין וכמו שנפלה לפני מוכה שחין דבעלם המקדש לא היה שום טעות דכוא שלם בלא מום רק נבא לבטל בקידושין משום דבר שנחחדש אח"כ ולומר דעל זה האופן לא נחרטית ובכ"כ הביטול הוא בגדר חנאי ולריך בו משפטי התנאים וגם שייך בזה הסברא בדברים שנלב דאינם דברים בלא חנאי מפורש וכן נבא דקידושין דף ל' בשמע שמה בנו וכו' נכסיו לאחר דכ' התום' וברא"ש דאינם דברים שנלב משום דאיכא אומדנא דמוכח דשם עלם הקנין שהקנה לכאחר הרי היה כסונן ומטעם אחר לריך לבטלו משו"כ אם לא היה אומדנא דמוכח היה נקרא דברים שנלב, אבל דבר דהיה טעות בעלם המעשה וכגון בנחקדשה לאחר ונדע שהוא בעל מום או מו"ש וכיא לא ידע מזה דזה נקרא מקח טעות והרי הוא דטעות חוזר אינו בגדר חנאי וגם לא שייך לדון בו דין דברים שנלב דהביטול של הדבר הוא מלד דעלם המעשה היה בטעות ולזה לא צעי כלל שיחיה אומדנא דמוכח וכל מום שמקפדת עליו כשנדע לה ס"כ מקח טעות וחוזר, ואפי' אם נאמר דגם במוכח שחין איכא

הנה מבואר דס"ל דטעמא דביטול מקח משום שיש חסרון בעיקר המקח. [ונחזור ליסוד זה להלן] וכסברא זו כ' החזון איש (קידושין סי' נ אות ד).

והיה מקום לומר דהטעם דאין טענת ביטול מקח במום דאין רגילים להקפיד, משום דאינו נחשב מום. (וכן היה נראה לי פשטות הענין)

אולם, מדברי הבית מאיר מבואר שיש לו סברא אחרת וכדלהלן.

בית מאיר אבן העזר סוף סי' לט

הנני סרי רחם דילנא סכינו צטקידקס עיי שלים ולפי' ה"י עולם צרעיוכי
לסעליא מוכח זס לנאם טנאנאר צחסיו קי רליצ כל טהסכינו צני מדיכס דסרי
עוס סוא דונצפל תקס זכ לא איירי צטלים וכנו דקיל טס קייריז דלס נחלכי
צכל טסוא דנפל סמקס עקיס דיוכל לופר להקוי שדרתיך
וכי סיס צקונס דכר טיט צו מוס כל דטו : ודיה דכותי
לפיך ועפיר עקטי סרי רחם דאי לניע דטלים חיל לנאם דסיסו דלפי'
מוס כל טסיה ענפל סקדרי ספייט אלכל דואס חני דזס חינו מופס דחנן וסנאל
צנטי קדרי ייאל עייצ פיסח " או סוקיף " חרופתו חרופה וכצו סתרי זיל אלכל
סכא דיס סרנכס צני חלס דדרכן לחרוס צעין יפס מלי לפיעד לסכי חעדתיך ונפלת
דעתיך אלכל דפתי לנאם טאנדתיך עכיל סרי טנאם שדרנן טל צני חלס טלא
לסקפיד חינו יוכל לופר להקוי וכי ועכיס צעועין טסכינו חזיל טנפילס דטור
דחינו יוכל לעעון להקוי וכי וחינו דונס לאונלס פחות ונפחות דלדנאל כל חלס
חינו מוחק מדעחו לפי' כיט זולת צטנחלכס חנכו חכמים טנד'טנד מוסל ועל
מעטי שלים חיל לעמול וססנדל קל וחצואר וקוטייטי עייכ לדסוק כדדסקסי לפיל
צדע' סרטי ודין טדוכין יט ללמוד מהכא ועי' ציט ססקי ייאל ודיק :

הרי שמתחילה נטה הבית מאיר שיש לומר דאף במום שאין
דרכו של בני אדם להקפיד, אם קנה ע"י שליח, בטלה המקח. והוא מטעם
דיכול המשלח לומר, 'לתקוני שדרתיך ולא לעוותי'. ולכאורה לפי סברתנו
דלעיל, אין כאן עיוות שהרי אין כאן מום. [ואף מה שכו' במסקנתו אינו
מתאים אם סברא דלעיל שכוונתו נראה דאפי' במקום ששינה מהשליחות,
אם אין דרכו של משלח להקפיד, השליחות קיימת. (אלא שיש לדחוק
שמסקנתו כדברינו. ולכה"פ הה"א צריך ביאור.)]

[ואפשר דסובר הב"מ דטעמא דאינו יכול לבטל משום דנקטינן
דמסתמא מחיל. ואף שהוא בא עכשיו להחזיר המקח, אמרינן דבשעת מקח
לא קפיד. ועדיין צ"ע]

סעיף ז

דעת הרמב"ם דלא מהני מחילת המום אא"כ ידע הלוקח סכום הכי גבוה שהוא מוחל.

ד' כל הלוקח סתם אינו לוקח אלא הדבר השלם מכל מום. ואם פירש המוכר ואמר על מנת שאין אתה חוזר עלי במום. הרי זה חוזר עד שיפרש המום שיש בממוכרו וימחול הלוקח. או עד שיאמר לו כל מום שימצא במקח זה הפוחת דמיו עד כך וכך קבלתי אותו. שהמחיל צריך לידע הדבר שימחול לו בו ויפרש אותו כמו המפרש בהוצייהו: ז' המוכר פרה לחבירו ומנה בה יב (קנין) משה בן גלמין (רמב"ם) עמוד מס 52הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ד' כל הלוקח אינו לוקח סתם וכו' ואם פירש וכו'. לא ידעתי זה מצדו אלא מצדו זה לאוהא למד בן זמק"ו ספרי המום לטובס חזר אע"פ שאין האוהא חולה אלא למתן ידע: חלל למתן ידע: יב (קנין) משה בן גלמין (רמב"ם) עמוד מס 52הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ועיי ב"י (ומה שכי בבדק הבית) ודרישה אות ז.

ובב"ח בסוף סימן ר"ז הק' שפסקי השו"ע סותרים זא"ז דבסי' ר"ז סעיף כא פסק שיכול אדם לשעבד עצמו לדבר שאין לו קצבה וכדעת רוב הפוסקים. והכא נקט דעת הרמב"ם להלכה.

ב"ח סוף סי' רז

זית על ידי שליח לקנות לו צרכי נצטוו לשוק לקנות גם עתה צריך נו לפי כבודו הראוי לו כאשר דהכי שיעבר לו כל נכסיו: יסור בנזון שהוסיף בשיווי הסקה גת הכעות או שפסק קודם שיצא השער ופירש מס רבינו שטעמו לפי שהיא דבר שאין לו קצבה וא"כ הפסקים סותרים זה את זה וג"ל לייטב דיש להלק דתולה בדעת עצמו בלמוד כגון שהייב עצמו לחצירו כפי רצונו או נעשה ערב לחצירו כפי רצונו התם ודאי משתעבד אפילו בדבר שאינו קנוז שכך הוא רצונו וכן פסק גבי חנווני לעיל בסיומן ז"א דכשא"ל בעה"ב תן לפועלים מה שצריך דנטל מבעה"ב בלא שנועס דכיון דתלה בדעת עצמו להשתעבד בכל מה שיאמר החנווני אע"פ שלא נתן קצבה שפיר משתעבד אבל במוכר לחצירו ע"מ שאי אתה חוזר עלי במום דהמכירה תולה בדעת שנייט המוכר אין דעתו למכור בדמים אלו אלא ע"מ שלא יהא חוזר עמו בשום מום והלוקח אין דעתו לקנות אלא במום כך וכך שראוי למחול עליו אבל לא בשאר מומים הגדולים ולפיכך חוזר עד שיפרש המום כך וכך כמו המפרש האונאה שהמחיל לחבירו צריך שידע הדבר שהוא מחיל לו בו ואם לא פירש מתי אחר לא היה דעתו למחול לך על פי דעתך כמו שאהא רוצה אלה על פי דעתו ואיני רוצה למחול אלא כך וכך וזה יאמר להיפך דעתו היה שתמחול לי ביותר חכך וכך וע"ד בן מכתו וכו':

ח"ו"ב ב יעקב בן אשר (בעל הטורים) עמוד מס 33הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ועיין דרישה כאן אות ז ובב"ח כאן. ועיין סמ"ע ס"ק טז ובנתיבות המשפט ס"ק ב.

ובכלל הענין של דבר שאין לו קצבה, נחלקו הרמב"ם עם רוב ראשונים. ובספר התרומות שער ס"ד הביא דברי הראשונים בזה באריכות. ויש שהביאו רא"י דלא מהני מחילה בדבר שאין לו קצבה מהא דגבי אונאה לא מהני מחילה אם לא פירש. וע"ז הבאתי לשון ספר התרומות בשם הרמב"ן. (ולתוספת עיון יש לעיין עוד באריכות דברי הסה"ת)

ספר התרומות שער סד חלק א

ולענין אונאה שחלקו בין בסתם בין במפרש ההיא טעמא רבא הוא משום דבסתם ליכא מחילה דהא כשאר כל מקח וממכר הוא דבכל מקח וממכר נמי כל אחד יודע שחבירו מעלה בדמי ממכרו כמו שיוכל לעלות ורחמנא אמר לא תהוי מחילה בכדי שיראה לתגר או לקרובו הא לענין מתנה ולענין שעבוד כיון דמחיתסי נפוציה להאי ספיקא גמר ומשעבד הוא

ועל פי דבריו יש ליישב בפשיטות דאיכא חילוק בין אונאה למקח טעות דדוקא באונאה איכא גזירת הכתוב דלא מהני מחילתו. [ובפרט לפי מה שהבאנו לעיל סעיף ו בשם רעק"א דכל ביטול מקחהווא מכח תנאי, בקל יש לומר דלא בעינן מחילה גמורה]

ושוב מצאתי שכ"כ הנתיבות המשפט ס"י ס ס"ק ד.

נתיבות ס"י ס

סיקון דליב סיקן סיי טדמק עלמו למלח חילוק בין אונאה לגוס עיין וחסמיוטתי דכ"י הסתמן סהביל דכ"י הסנסיס סג סיי ססתב סטעס חיל סטס סטעס רבא חילא דבססת ליכא תחילה רבא כל דרך טדיס סידע כל חסד ססנינו תעלה צדקיס כל תה סיוכל לעלות וממכר אונא לא תיסוי תחילס בבדי סיקלס וסי ולפיז סחילוק סטוט צק אונאה דסייד צו סטעס ססתב סססנין סטוס דכל חסד יודע ככיל סססליכ צווס דבססת ודלי יודע חילא חוס וססיס צטל וביק סוטטס סיס צו חוס אסי לא פי לי חסד חוס איכא לדעיה דומיל ודאעביס סיל דחוס ניכ סכלל לא חוסי סוד וכל סהיא צליסוי אונאה ססתב אונא דלא סיהי תחילה סיו דלא יודע דמסיל וכלד ינקדי וסולמס וסיו סיי סקניע : ד' הדין עם סקצל סוטתה . עסניע סקניע . סגה סניס צלסיע סיי נתיבות המשפט לרברבוים, יעקב בן יעקב משה עמוד מס 102הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ומה שכ' הנתיבות בסוף דלדעת הרמב"ם איכא לאו דלא תונו, נראה דהוא חידוש וצריך ביאור.

ברכת שמואל ב"מ סי' מב אות ה

תנאו בטל, נראה דכונתו היא לדינא דהרמז"ס צמומין, משום דנתנאי זה גם צמומין איכא דך טעמא כמו סיים דזכריו הקדושים אלא פקענא וזנינא ולא מטי ליי אונאה, וה"נ לגבי צמומין כן ואע"ג דהוי דבר הרשות ואין כאן מתנה על מה שכתוב בתורה.

ה) **ומעתה** נתנארו דברי הרמז"ס, דכיון דכל הלוקח יש לנו אומדן דעת שאינו לוקח אלא דבר השלם מכל מוס א"כ הוי ליי מחילה נטעות, ודברי הרב המגיד משנה שכתב דהרמז"ס למד זאת מאונאה ומק"ו שהרי המוס לעולם חוזר, וכונתו הק' די' שני דינים. דין מוס, ודין אונאה. דין מוס, דליכא כלל דעת לחלות הפנא של קנין והוי מקח טעות, ולהכי לא שייך דינא צכדי שיראה כיון דאין כאן מקח כלל, ולא שייך דין דצכדי שיראה רק צדיני האונאה וצטול מקח דליכא כאן דעת של חלות הפנא של קנין אלא משום אונאה אחינן עלה וצזה הוא דמהני צכדי שיראה. ויסוד דין זה הוא מדברי הרי"ף (ג), וא"כ הרי הדברים ק"ו דאם צאונאה לא מהני מחילה אלא צמפרש משום דהוי מחילה נטעות ק"ו צמוס דליכא כלל דעת לחלות קנין מעיקרא. ודעת הטור שמחלק בין אונאה למוס נ"ל שהיא כשיטת התוס' דלא ידע ומחיל אין זה אלא דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה וא"כ לא שייך זה צמוס שהוא דבר הרשות.

ולכאורה היה אפשר לתרץ גם לשיטת הרי"ף ש והרמז"ן ולחלק דדין אונאה הוא דין התורה ולא צקפידתו תליא מילתא, דאפילו אם יאמר המתאנה שאינו מקפיד, חשוב מתנה על מה שכתוב בתורה וצ"כ חל הלאו דלא תונו ועשה דהישגון, א"כ רק מטעמא דמחילה אחינן עלה וזה לא מהני דהא הוי מחילה נטעות, אצל צמומין אין זה דין התורה רק צקפידתו תליא מילתא, וע"כ מהני מדין תנאי צעלמא ואין צריך לדין מחילה כלל. אולם זה אינו צמומין לא שייך תנאי כלל, דדוקא לענין אונאה דהוי חלות דין היה מועיל תנאי לעקרו אי לאו משום מתנה על מה שכתוב בתורה, אצל לענין מוס מה שייך תנאי לעקרו הא עכ"פ ליכא דעת

ו) **והשתא** ניחא קושית הרי"ף על התוס' ממוחלת כתובתה הא לא ידעה דמחלה, דלהכ"ל יש לתרץ שגם התוס' סברי דלא שייך צכתובה מחילה נטעות וסברת לא ידעה ומחלה צאונאה אינו אלא משום דכיון דמתנה על מה שכתוב בתורה לא כפיק מדין עקירת ר"ת לר' יהודה דלמר דצבר צצמומן תנאו קיים, אלא דוקא אם יודע שמחויי צהישגון דאונאה מוחל לו אז אומר ר' יהודה דמחילה היא ולא תנאי, אצל צאינו יודע צהאונאה אז אינו מכויץ לחחול אלא דמתנה על הדין דלא יחול איסור אונאה והוי כמו שמתנה שלא יהא צו אונאה. וכן מוכח מהריטב"א שכתב דהוי כאלו אומר שלא יחול עליו, ועיין צצמו"י צ"ת, ולכן גם צירושה אצריקן אם לא ידע אינו מכויץ לסלוק מהנכסים אלא לעקור דין הירושה ומתנה על מה שכתוב בתורה הוא וצ"כ לא שייך זה אלא צמתנה צתחילה שלא יירשנה או שלא יתחייב צכתובתה אצל צמוחלת כתובתה לצסוף לאחר נשואין סצבר צתחייב לה אין כאן תנאי ומתנה על מה שכתוב בתורה כלל, אלא מחילה צמורה, וצזה הכל מודים שאין זה מחילה נטעות מפני שלא ידעה אם תמות צחייב. וכן מצאתי צנתנוצות סימן רצ"ז סעי"ק קס"ג, ויש להוסיף דכיון דהכא צתורת תנאי וסלוק הוא שלא יחול מעיקרא דין אונאה וירושה אי אפשר למיעקרי צצבר צצמומן שיהא צתורת מחילה ולא צתורת תנאי אלא צידע ומחיל, משא"כ צמוחלת כתובתה שהיא מחילה גרידא וכן צמומין, דלא שייך זה תנאי כיון דליכא דעת כלל.

ז) **והנה** יש לחקור לכל השיטות איך יהיה הדין אם מוחל האונאה צסתם לאחר שצגמר המקח ולא ידע עדיין שיש צו אונאה שאינו אלא

עיין פתחי תשובה ס"ק ד.

ולענין מוכר שאמר ללוקח 'שמה יש במקח מום פלוני', נראה מדברי הריב"ש דהמקח קיים.

שו"ת הריב"ש סי' ת"ג

השאלה הרביעית שחט השוחט בהמה ולא בדק בסימניו והניחן בסבור שהן שחוטין. ואחר כך בא בעל הכשר ומכר הבני מעים כד' פשיטין ע"מ שיפרעם הלוקח אם ב' יצחק בן ששת ברפת (ריב"ש) עמוד מס 155 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

תשובה נראה שהדין עם המוכר ועל הלוקח לקחת הבני מעים כאשר הם, כיון שהמנה עמו שיקחם בין טרפה בין כשרה. ואע"ג שלפי האמת אין זו טרפה אלא ב' יצחק בן ששת ברפת (ריב"ש) עמוד מס 156 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

אולם, מדברי השבות יעקב שהביא הפתחי תשובה, דאפי' כשיפרש לא מהני אא"כ יקבל הלוקח בפירוש.

ולענין הלכה, כבר כ' הרדב"ז דהעיקר כהחולקים על הרמב"ם.

שו"ת הרדב"ז ח"ד סי' קלו

שם שכתב הרמב"ם זכרונו לברכה ע"ז מהלכות מכירה ח"ל ואם פירש המוכר ואמר על מנת שאין אחת חוזר עלי נמוה כדי זה חוזר עד שיפרש סמוס טיב בממכרו וימחול ללוקח או עד שיאמר לו כל מה שימלא במקח זה הפוחם דמיו עד כך וכך קבלתי אותו שהמחול לריך לידע הדבר שימחול לו כי ויפרש אותו כמו המפרש בהנאה עד כאן. ואלו כדכ' זכרונו לברכה לשיטתו שאין אדם מהחייב בדבר שאינו קצוב וכל גאוי עולם דאשונים ואחרים חלוקים עליו הרא"ה והראב"ד והרמב"ן והרשב"א והרא"ש ז"ל ויש להם סכסוך מכונים הנמרא וטוד שאשילי הרב ז"ל מודה לפי שכבר נהגו למחול כל הונאה וכל מום בלשון הזה והמנהג מבטל סלכה ואפי' מנהג החמדין והספינין וכל שכן מנהג סוחרים וכן כתב הרב ז"ל שכל הונאה והנחון על מנהג המדינה הוא סומך.

והסכים עמו המהרש"ם במשפט שלום.

משפט שלום

סעיף ז ואם פ"י המוכר כו' שהמחל לריך לידע כו' . עסמ"ע
 סקט"ז שדין זה הוא גם להחולקים על הרמב"ם . ועי'
 כבד"ה בב"י שכ"כ ג"כ . ועיין נה"מ סו' ס' סק"ד מ"ש ליישב קושית
 הסמ"ע בזה . אבל בחשו' רדב"ז ח"ד סימן קל"ו כ' בפשי' דלשי'
 החולקים על הרמב"ם צדין מחייב א"ע בדשאל"ק מהני גם בזה מחילה
 כזו וגם כבד פשט המנהג למחול המומים בלשון זה ומנהג עוקר
 הלכה וגם הרמב"ם מודה יפוש"ה . וע' שכ"י ח"ב סימן קס"ו שפסק
 דחשי' בדברי סמ"ע ולא הביא כלל מדברי הרדב"ז הג"ל ול"ע לדיכא .

סעיף ח-ט

מקורות: בבא מציעא דף פ ע"א א"ר יוחנן כו' עד אין זה מקח טעות

עיונים:

ע"י בבבא מציעא דף פ . 'אמר ר' יוחנן-המוכר פרה וכו"י וברש"י שם
 ודוק בלשונו .

עיין בתוס' ד"ה היו בה

ובאמת הרא"ש והרי"ף חולקים .

הרא"ש סי' יד

יד אבזר רבי יוחנן המוכר פרה לחצירו וא"ל פרה זו נשכנית היא נגאנית היא רצנית היא צעטנית היא זה מוס אחר וסנפו צין המומין הרי זה מקח טעות. מוס זה ומוס אחר אין זה מקח טעות. פירוש פרה זו לא הייתה נשכנית ולא רצנית ולא צעטנית אבל היה זה מוס אחר שאין ניכר ומנאו המוכר עם אלו המומין שאינם זה אע"ג שהזכירוהו ומנאו עם אלו המומין הרי זה מקח טעות. שהוא אומר לו כשראיתי שאינה לא רצנית ולא נשכנית ולא צעטנית אמרתי כשם שאלו המומים אינם זה כך מוס אחר אין זה [ק] ולהשגיח דעתי אומר (לו) כך הלכך הרי זה מקח טעות ואין יכול לומר לו כבר הודעתך. אבל

כג בבא מציעא תלמוד בבלי עמוד מס 332הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הראה לו מוס אחד שהוא ניכר ונראה לעין ואמר לו פרה זו יש זה מוס זה ויש זה מוס אחר ולא היה נראה לעין אין זה מקח טעות שהרי לא הטעהו ולא אמר לו אלא מומין שזה * :

הגה"ה

א) ראובן שמכר סוס לשמעון ומנאל צו מוס אחר שמסכו ויש עדים כשניסה שמעון הסוס אז אמרו לי תיגר הוא אמר שמעון אמרתי כך אמרו לי אבל לראובן האמנתי יותר מהם שגדר לי שאינו בעל מוס והטעני והשיב רבינו אבי"ה אחר-י-גגלו לו כל המומין סבר וקביל (ה) ישבע

תניא כוותיה דר' יוחנן המוכר שפחה לחצירו ואמר לו שפחה זו שוטה היא נכפית היא שעמומית היא היא זה מוס אחר וסנפו צין המומין הרי זה מקח טעות. מוס זה ומוס אחר אין זה מקח טעות. א"ר אחא ברבי דרצא לרצא אשי ורן היו זה כל המומין הללו מאי. א"ל רב מרדכי לרצא אשי אפי' (לא) היו זה כל המומין הללו אין זה מקח טעות. [ש] ורש"י והחוספת פירשו שיטה אחרת:

כג בבא מציעא תלמוד בבלי עמוד מס 333הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ומדברי הרמב"ם נראה שהסכים לדעת הרא"ש

רמב"ם פרק טו מהל' מכירה הלכה ז-ח

המכיר שבהגותו: ז' המוכר פרה לחבירו ומנה בה מומין גלויים ומומין שאין ניכרין ולא היה בה מאותן המומין הגלויין שמנה. ונמצא וזבה מום מאותן שאינן ניכרין הרי זה מקח טעות וחזר ואע"פ שפירש המום שנמצא. שהרי הלוקח אימרו כשראיתו שאין בה אלו המומין שנראין שמנה אמרתי כך אין בה אלו שאינן נראין שמנה. ואינו מפרש מומין אלו אלא כדי להשביח דעתו: ח' כיצד פרה זו עורת היא חגרת היא נשכנית היא רבצנית היא. ונמצאת רבצנית בלבד או נשכנית הרי זה מקח טעות. היו בה כל המומין שמנה אין זה מקח טעות. וכן אם היתה חגרת ונמצאת נשכנית אע"פ שאינה עורת אין זה מקח טעות: ט' הראה לו המום שיש בה ואמר לו מום זה יש בה ומום פלוני (ומום פלוני) אף על פי שאותן המומין שמנה נראין ונמצאו בה כולן או מקצתן אין זה מקח טעות: י' וכן המוכר... שפחה לחבירו ואמר לו

המוכר שפחה ואמר לו נדמה היא זכתי ולא היה בה מום מאלו המומים שמנה. כלומר לה היה מום מאלו המומים הגלויים שמנה:

המוכר

המכיר שבהגותו: ז' המוכר פרה לחבירו ומנה בה מומין גלויים ומומין שאין ניכרין ולא היה בה מאותן המומין הגלויין שמנה. ונמצא וזבה מום מאותן שאינן ניכרין הרי זה מקח טעות וחזר ואע"פ שפירש המום שנמצא. שהרי הלוקח אימרו כשראיתו שאין בה אלו המומין שנראין שמנה אמרתי כך אין בה אלו שאינן נראין שמנה. ואינו מפרש מומין אלו אלא כדי להשביח דעתו: ח' כיצד פרה זו עורת היא חגרת היא נשכנית היא רבצנית היא. ונמצאת רבצנית בלבד או נשכנית הרי זה מקח טעות. היו בה כל המומין שמנה אין זה מקח טעות. וכן אם היתה חגרת ונמצאת נשכנית אע"פ שאינה עורת אין זה מקח טעות: ט' הראה לו המום שיש בה ואמר לו מום זה יש בה ומום פלוני (ומום פלוני) אף על פי שאותן המומין שמנה נראין ונמצאו בה כולן או מקצתן אין זה מקח טעות: י' וכן המוכר... שפחה לחבירו ואמר לו

ועיי' סמ"ע ס"ק יט. ובב"ח (בסוף דבריו) חולק על הסמ"ע עיי"ש.

לשון הערוך השלחן סעיף יד

ואם א"ל מום זה יש בה מהגלויים או משאינם גלויים ועוד מומין אחרים יש בה ולא פירשן להדיא אפי' לא נמצא בה זולת המום הזה, אין זה מקח טעות ואין יכול לומר הלא ראיתי שמומין אחרים אין בה ודמיתי שגם זה אין בה ולא חששתי לראותו דמ"מ כיון שהמום הזה פירש להדיא ושאר המומין לא פורש בשמן היה לו לחקור ולבדוק אחריו אפי' אם הוא אינו גלוי וכ"ש אם הוא גלוי ומדלא חקר, מחל [זהו כפי פי' רש"י, ולדינא הכל מודים]

כוונתו דאף על גב שאין הכרח לומר כן לדעת הרא"ש והרמב"ם, מ"מ מילתא דמסתברא היא.

סעיף י'

מקורות: בבא בתרא דף צב ע"ב – צג ע"א (ת"ש המוכר עבד כו' עד כולהו הכי איתנהו)

סעיף יא'

מקורות: חולין דף נ ע"ב – נא ע"א (ת"ר מחט כו' עד המוציא מחבירו עליו הראיה)

עיונים:

Reuven bought a car from Shimon. A few weeks later, the car was parked in front of Reuven's house when a truck skidded on some ice and smashed into the car, totaling it. Reuven called his friend Naftali who is in the business of salvaging auto parts and reselling them. Naftali came and towed the vehicle away. The next day, Naftali called Reuven to inform him that the transmission was worthless because it had severe internal damage unrelated to the accident. Reuven wants to go to Shimon and claim מקח טעות because of the damaged transmission. He says that the car belongs to Shimon as the purchase was never valid. Additionally, he claims that he is not responsible for the accident which was entirely out of his control. Can Reuven insist that Shimon return the purchase price?

בכל התורה כולה יש יסוד של המוציא מחבירו עליו הראיה.

היסוד של ההלכה שבסעיף יא מבוסס על ענין של 'כאן נמצא כאן היה'.

ע"י בגמ' כתובות דף עו: מיתיבי מחט הנמצא בעובי בית הכוסות וכו' עד סוף העמוד.

מפשטות הסוגיא מוכרח אם נודע לנו מום במקח ויש לנו ספק מתי נולד המום, אז אם המקח הגיע ליד הלוקח קודם שנודע לנו המום, נקטינן שלא היה בה מום בשעה שהיה ברשות המוכר. לפיכך, אין להלוקח זכות לבטל המקח. ומסוף הסוגיא מבואר דאפי' כשלא שילם הטבח עדיין, מוציאים מידו דאין לנו אפי' ספק שמא היתה טריפה בעוד שהיתה הבהמה ברשות המוכר. ונחוץ מאוד לברר ולהגדיר דין זה.

בגדר הדין נחלקו הראשונים. דעת הרמב"ם והרי"ף דאפי' אם עשה הלוקח קנין על המקח ואח"כ נודע לנו שיש בה מום, אם המקח עומד עדיין בחצר המוכר (כגון שקנאו בחליפיון) על המוכר להביא רא"י שלא היה בה מום קודם המקח.

רמב"ם פרק כ מהל' מכירה הלכה יד

המוכר היסת שאינו יודע ואין לזה אלא קטן: יד כל מי שנולד הספק ברשותו עליו להביא ראיה. כיצד המחליף "פרה בחמור ומשך בעל החמור את הפרה ולא הספיק בעל הפרה למשוך זה החמור עד שמת החמור על בעל החמור להביא ראיה שהיה חמורו קיים בשעת משיכת הפרה. וכן כל ביוצא בזה: מן מחט יב (קנין) משה בן מימון (רמב"ם) עמוד מס 62הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ונראה שהרמב"ם למד במילתא דאמר שמואל 'כל מי שנולד הספק ברשותו וכו', דכוונתו על מקום שהחפץ עומד במציאות. אמנם הרא"ש חולק על הרי"ף והרמב"ם.

רא"ש כתובות פרק המדיר אות טז

הראיה אלא המע"ה כדאיתא להחזיק. ורצ' אלפס כתב שאף לדברי רמי צר יחזקאל על צעל החמור להביא ראיה וקרי נולד ספק ברשותו לפי שהחמור היה עומד ברשותו וכאן נמלאו וכאן היו ואית לן למימר שמת מת החמור קודם משיכת הפרה אצל אם היה החמור עומד בקימטא על צעל הפרה להביא ראיה ולרצ' יהודה על צעל החמור להביא ראיה אפילו עומד בקימטא. ולא נהירא האי פירושא דמיד שמשך צעל החמור את הפרה נקנה חמור לצעל הפרה בכל מקום שהוא עומד וחזקת ממון וחזקת הגוף מסייע ליה לצעל החמור ולמה נזקיק אותו להביא ראיה ולא שייך כאן נמלאו כאן היו אלא נערה המאורסה והיא צבית אציה לפי שעדיין היא ברשות אציה לכל מילי כדפרישית לעיל אצל זהמה נחלטה מיד צמשיכת צעל החמור לצעלים האחרונים

יו כתובות תלמוד בבלי עמוד מס 295הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ולדבריו כוונת שמואל דמי שמוחזק על ממונות החפץ, צריך להביא רא"י [אע"פ שעל זה אנו דנין דשמא אין המקח קיים].

ועכשיו נעמוד קצת על הבנת הכלל דיכאן נמצא כאן היה'.

לוקח שמשך חפץ ולא הספיק ליתן מעות למוכר עד שנגנבה או נאבדה ממנו, חייב לשלם. ויש לדון אמאי אינו יכול לטעון 'שמא היה בה מוס', וא"כ הוי מקח טעות והמוציא מחבירו עליו הראי'?

והתירוץ לזה מבואר בשב שמעתתא ש"ב ס"ד וממנו יוצא יסוד גדול בהבנת הכלל דכאן נמצא כאן היה.

שב שמעתתא ש"ב פ"ד

וכמו גבי מחט, נראה טעמא דהך מלתא והוא, דודאי היכא דליכא ריעותא ואין מקום להסתפק ודאי לא נחתינן לספיקא, וכגון טבח שלקח בהמה ונאבדה ותובע המוכר הדמים ודאי לא מצי לוקח טעין אימר טריפה היתה והיה מקחי מקח טעות ואין הולכין בממון אחר הרוב, דכיון דליכא מקום ריעותא לספק ודאי לא נחתינן לספיקא, והא דאין הולכין בממון אחר הרוב היינו היכא דהספק לפנינו ויש במה להסתפק, ואם כן במחט שנמצא הריעותא לפנינו שגורם הספק לומר אימר טריפה היתה מקודם וכזה אמרו הך כללא כל מי שנולד הספק ברשותו עליו הראיה, ומשום דאין מחזיקין ריעותא מרשות לרשות, וכיון דריעותא דרשות זה לא מרע לרשות אחרת הוי ליה רשות הקודם כאלו אין בו ריעותא וכל שלא נולד ריעותא הוי ליה כנאבדה הבהמה דלוקח לא מצי טעין אימר טריפה היתה, ומשום הכי חייב הלוקח לשלם למוכר^י.

שב שמעתתא עם ביאורים והערות הגרשייז אירבאד, שלמה זלמן בן חיים יהודה ליב עמרד מס 179הרדפס ע"י תכנת אוצר החכמה

לפום ריהטא, הייתי אומר שהדין של כאן נמצא כאן היה, הוא כמו חזקה שמברר לנו שנולד המום ברשות הלוקח.

לדעת השמעתתא, אין כאן בירור שנולד המום ברשות לוקח. אלא הכוונה להיפוך דכדי לבטל המקח, אנו צריכין לחדש ספק שמא כבר היה מום ברשות המוכר. וביסוד, מה שיש מום לפנינו מוליד ספק שמא נולד מקודם. וע"ז אמרי' 'כאן נמצא כאן היה' דמציאית המום ברשות לוקח אינו מוליד לנו צד שהיה מום ברשות המוכר [ואין לנו אפי' ספק]. ולפיכך המקח קיים.

כל מה שדברנו עד כאן הוא בדבר שאנו יודעים שמתחילה לא היה בו מום ועכשיו יש בו מום ואנו מסופקים מתי נולד המום. אבל הרבה פעמים יש מום שיש בה ספק שמא היה במקח מתחילת יצירתו (factory defect). וע"ז לבאורה לא שייך הכלל ד'כאן נמצא כאן היה'.

שאלת הדברי מלכיאל ח"ג סי' קסד

עד אחד שקנה מורה שעה ונשאר חייב מקלח דמיז ולמחר חמר הלוקח שמלח צו מום. והמום בלתי אפשר להבחינו חיכף רק במשך כמה שעות. והמוכר טוען צרי שלא היה צו מום זה בשעת המכירה. והנה המוכר לקחו לביתו לדעת חס יש צו מום זה בלשאר לא האמין שבזמן קצר יולד מום כזה. וטרם שנחברר לו חס יש צו מום זה עגוב מציתו. והאריך בדברים נקונים וחפץ כבודו לדעת דעתי על מי חל אחריות נגיפתו:

ג טננבוים, מלכיאל צבי בן יונה הלוי עמוד מס 240הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ובתוך תשובתו כתב:

והנה בנ"ד משמע שאין הלוקח יכול לטעון צרי שהמוס היה קודם קנינו. וגם כבודו לא הזכיר רק שמלא צו מוס. ולפי"ו נימא כאן נמלא כאן היה כדקיי"ל בכתובות דף ע"ז דאף אם לא שילם לרי"ד לאלם. וכן קיי"ל בח"מ ס"ם רכ"ד וסי' רל"ב סי"א. ואף שכחב הסמ"ע בסי' ר"ל ס"ק ט"ז ורל"ב בקל"ה דהיכא שדרט להתקלקל לא אמרינן כ"כ כאן היה. ואולינן בתר המוחזק. מ"מ לא מסתבר לומר שמורה שעות מיקרי דרכו להתקלקל. וכפרט במוס כזה שאינו עומד לגמרי רק לפעמים עומד. בודאי אין דרכו צדק. אכן יש לחלק דשם יש להבכמה חזקה כשרוח ודאית. משא"כ בנ"ד אפשר לומר שהמורה שעות היה צו מוס זה מתחילה. וכדברי כבודו לא נחצאר זה אם יש עדים שהיה לו שעה אחת חזקה שלם עלי מוס. ולכאורה ז"א דהא גם חזקה כשרוח כחצו החוס' בחולין י"א ע"א דהוי חזקה שלא נחבררה. ורק הוא חזקה מכה רוב דרוב כשירות הן. וא"כ גם בנ"ד רוב מורי שעות חדשים אין בהם מוס זה. ואיח החזקה מכה רוב כנ"ל. וע' ש"ך סי' רל"ב סק"ה שכתב דבנהגה אכא רובא וחזקה. ודבריו ז"ע לכאורה דהא הויח חזקה מכה רוב. ואולי מפרש דאירי שחיתה יצ"ח. אבל ז"א ואקלר:

יוצא לנו למעשה דבדברים מיוצרים דאיכא רובא שמיוצרים כהוגן, אמרי" כאן נמצא כאן היה.

עיי סמ"ע ס"ק לה שכו' דבדבר שדרכו להתקלקל, לא אמרינן כאן נמצא כאן היה. ובעי"ה נדבר עוד בזה כשנגיע לסעיף טז.

כדאי להמתין מלעיין בנתיבות סק"ג עד אחר סעיף יב

עיי קצות החושן סק"א ונתיבות המשפט סק"ד.

ומדברי הנתיבות מבואר דסובר דאזלי" בתר הלשון ולא בתר הכוונה. אולם, במנחת פתים הביא בשם החות יאיר דס"ל דבכל תנאי אזלינן בתר הכוונה וא"כ קושיית הנתיבה"מ מיושבת. ואפשר דהקצות החושן סובר כדעת החות יאיר.

ערוך השלחן סעיף כ

כ אם התנה עמו שקונה אותה ממנו אף אם תמרף או אפילו כשנעשית פסול בשחיטה שהיא נבלה המקח קיים דבלשון בני אדם אין חילוק בין מריפה לנבלה [ריצ"ט] ונ"ל דבמקומות הגדולים שהרבה שוחטין לכתחלה כדי למכור לאינם יהודים אפילו קנה סתם ונמרפה אין המקח בטל ואפילו רוב שחיטות הם בשביל ישראל ומיעוט בשביל אינו ישראל אין הולכין במסון אחר הרוב אם המוכר מוחזק שנמל מעותיו:

ח (חוי"מ ב) אפשטיין, יחיאל מיכל בן אהרן יצחק הלוי עמוד מס 112 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מה שכי הערוך השלחן לגבי מקומות הגדולים, שייך לכל מקום שיש מום במקח שאינו מבטלו מכל תשמישו. ויש קונין אותו מקח ולא איכפת להם במום כיון שמשתמשים בה באופן שאין המום מפריע בתשמישה. ובאמת כדברי הערוך השלחן מבואר בב"ק דף מו בריש פרק שור שנגח את הפרה.

סעיף יב

בסעיף זה יש ב' עניינים נחוצים הנוגעים למעשה.

א] במום דשכיח טובא, האם יכול המוכר לומר דהוי ליה להלוקח להתנות?

ב] מהו הדין של ספק מום?

בכל א' מעניינים אלו, יש כמה שאלות:

רמב"ן חולין דף נא

דף נא ע"א. הא דתניא כוגלד פי המכח צידוע

שהוא שלשה ימים קודם שחיטה וכו' ונפק

מינה למקח וממכר, ראיתי לרצ ר' אפרים ז"ל

שכתב והני מילי צטרפה למחמת מכח וכיולא צה

אבל טרפה דגופא לא הוי מקח טעות דהא ס"ד

חולין משה בן נחמן (רמב"ן) עמוד מס 128 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ושכיחא הוא ולוקח הוא דצעי אתנוי וכיון דלא

אתני לא הוי מקח טעות אלו דצרוי ז"ל. ואינו מודה

צהם שאין המוכר צעלי מומין מעמיד מקח מפני

שמלוויין והרי אמרו צמוכר שור לחצרו ונמלא גגחן

דמקח טעות הוא לרדיא ואעפ"י שנגיחה מלויכה

צכן יותר מן הערפות ואמרו נמי דסתם שורים

לאו צחזקת שימור קיימי, ועוד דאמרי צפי המוכר

פירות^{סה} גצי מוכר עצד ונמלא גנצ או קוציוסטום

הגיעו מאי טעמי לאו משום דרוצא הכי איתנהו

וכל שכן צטרפות דמיעוטא ניכוו דודאי מקח טעות

חולין משה בן נחמן (רמב"ן) עמוד מס 128 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הרמב"ן הביא דעת רבינו אפרים דסובר דאם נמצא מום דשכיח טובא, אין להלוקח זכות לטעון טענת מקח טעות דאמרינן דאם היה מקפיד, היה לו ללוקח להתנות. ומדלא התנה, מחל.

והרמב"ן חולק והביא ראיי מסוגיא דב"ב (שהיא מקור לסעיף י) דמבואר שם למסקנא דלא אמריי דלוקח מחל אפיי במום הנמצא ברוב עבדים!

רא"ש חולין פרק ג אות לד

ואע"ג דלא אתני לוקח. [ג] וכ"ש בטרפות דמיעוטא גינהו. (קנה) ולי גראה כדברי רבינו אפרים ז"ל ובעל העיטור. דהכי נמי מפלגינן גבי טענת אונס בגיטין (כתובות דף ג.) דצאונס דשכיח לכולי עלמא אין טענת אונס מדמיצעי ליה לאתנויי ולא אתני. (ו) ומה שהביא הרמב"ן ז"ל ראיה משור ועבד לאו ראיה הוא. דשאני התם שהמוכר מכיר צמומי השור והעבד ועל זה סמך הלוקח ולא מתנה משום דשארית ישראל לא יעשו עולה ולא יאנהו צמקחו. אבל כדבר שאין המוכר יודע כמו שהלוקח אין יודע צעי ליה ללוקח לאתנויי צמידי דשכיח ומדלא אתני אחולי אחיל וקנה כדרך כל לוקחי צהמות שאינם נמנעין מלקנות בשביל ספק טריפות: ומאי שנא מכל נקובי

הגה"ח

(ג*) אפילו אין עליו קרט דם כך פירש רש"י כיון שעבר הממט כל העובי אע"פ ששוכב על הממט ודצוק כי לא נגזין ודוקא שהממט בא מן הוך הרבה ולא מזה כל הווננו רצונה אצל את

כד חולין תלמוד בבלי עמוד מס 376הודפס עיי תכנת אוצר החכמה

הרא"ש דחה ראיית הרמב"ן משום דיש לחלק בין סירכא-שאין הבעלים מכירים אותו-למום שבעבד-שהבעלים מכירים במום. ודווקא בעבד אמריי שהלוקח סמך על ידיעת בעל הבית. משא"כ בסירכא שאין להלוקח לסמוך על המוכר (שהלוקח יודע שאף המוכר אינו מכיר בסירכא) אמריי שהיה לו להתנות.

יוצא מדברי הרא"ש דבמקום שאין המוכר מכיר במום, כו"ע מודים דמסתמא מחל כל מום השכיח.

מחנה אפרים הל' אונאה פ"ג

ובלקח צהמה מחברו ונמלא בה טרפות מחמת סירכא כתבו ר' אפרים וצ"ה כיון דטרפות מחמת סירכא משכח שכיח ורמי איניש אדעתיה כיון דלא אחני לוקח ודאי אחולי אחיל ולא הוא מקח טעות, והרמב"ן ז"ל כתב דהוי מקח טעות שהרי מוכר שור לחברו ונמלא נגחן אי לאו דמצי א"ל לשחיטה מכרתיו לך הוי מקח טעות ואע"ג דלא אחני לוקח אע"ג דרוז שורים בחזקת נגחנים כדאמ' רוב שורים לאו בחזקת שימור קיימי ע"כ. ולא הבנתי זה דהא קי"ל בפ"ק דנוקין דפלגא ניזקא קנסא משום דסתם שורים בחזקת שימור קיימי. ועוד הביא הרמב"ן ז"ל

סופר, יעקב חיים בן יצחק שלום עמוד מס 116 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ראיה ממוכר עבד ונמלא גנב או קוביוסטוס הגיעו משום דכולהו הכי איתנהו אבל אי לאו כולהו הכי איתנהו הוי המקח טעות ואע"ג דרוצא הכי איתנהו ואף על גב דלא אחני לוקח ע"כ. ולע"ד גם זה לא הבנתי דההיא איירי בשלא נתן עדין הדמים וכיון שהלוקח מוחזק אין צריך להתנות, וכה"ג מחלק תלמודא בפ"ג דזכורות גבי לוקח גרוטאות מהגוי ומלא צהם ע"ז אם עד שלא נתן המעות הרי זה מקח טעות אם משנתן המעות אינו מקח טעות דאיצעי למיזדק מחלה ואח"כ ליתן הדמים, והתוספות בפ"ק דקדושין דף י"א כתבו צהם ר' אליהו ז"ל כמו כן:

סופר, יעקב חיים בן יצחק שלום עמוד מס 116 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

המחנה אפרים חילק בין היכא שכבר נתן המעות דאמריי דמדלא התנה, מחל- להיכא דעדיין לא נתן המעות דאמריי שסמך על מה שהמעות עדיין תחת ידו (עיי סיי רכז בפתחי תשובה ס"ק ב שהאריך בכגון זה)

שער משפט

כתן מעות ליה סיל לאחריי לריע כתיב. לכן כלפניי דעיקרא דסלי מלתא דים חילוק בין דבר דסיל לעיזי ובין דבר דסיל לאחריי דודאי דבר דסיל לעיזי אמריק ספיר דכלל כתן מעות לא סיל לעיזי דסמך ליע אונה סהוא מוסק בסמעות דדך סקוחים לבדוק מדבר קודם סכותן סמעות ולא סייך בזה לומר דסיל לאחריי דלמס לו לסחמות דבר סהוא יכול לבדוקו בעלמו דכל דבר סיכול לבדוקו בעלמו אינו סיוך אינו על סמוכ כלל וסלייכ דבר סליי לבדוקו בעלמו ולכך לסחמות עליו אף כסלא כתן מעות דך סוא לסחמי סתלי בסעט סוכייה דכיון סלינו יכול לזא לידי בירוק וסיוך את עלמו על סמוכ עיקר סתליים סבין סמוכ לליקח בסעט סוכייה סס ולמריקן ספיר סיל לאחריי אף סלא כתן מעות דתיי סמא ימלא סמוס אסר בתינת סמעות וסיל לסחמות בסעט גמר סוקח ולפי כיהא דסרמצי וסעט סחיר דויי וידי

שער משפט ישראל איסור בן זאב וולף עמוד מס 319 הודפס עיי תכנת אוצר החכמה

השער משפט טוען דבענין שלנו שא"א לבדוק הבהמה (קודם שחיטה) לידע אם יש בה סירכא, לא שייך סברת המחנה אפרים שאפיי כשלא נתן המעות יש לו להתנות מפני שיש לחוש שמא ימצא בה מום אחר נתינת המעות.

המחבר בסעיף שלנו פסק דהקונה בהמה ונמצא בה סירכא, היי מקח טעות. ויש להקדים דסירכא שאני משאר טריפות דסירכא אינו אלא ספק טריפה. וא"כ אף כשנמצא בה סירכא, אין אנו יודעים בבירור שיש מום במקח, שיכול הלוקח לומר דילמא כשירה היא! ואעפ"כ נקטינן דהמקח בטל.

ועיי בנתיבות המשפט (ביאורים סק"ג וחידושים סק"י) שכי לחלק בין היכא דקנה הבהמה לרדיא (פיי לחרישה) להיכא שקנאה לאכילה. ויש מקור לענין זה שמבטלים מקח בטענת ספק טריפה וכדלהלן.

רמב"ן חולין דף נא.

כפי דייקן, אלא מיכו חיבה למידק כחאי דינא ולמימר דחי מילי צטרפות ודאית כגון אלו כשנויות צמשה אצל הנאסרות צטרפה שלא כסדרן וכן לדופן ולשאר המקומות שכנסינו צכן הנאונים איסור כיון שאין צום ערפות ודאי אלא הששא ולית לכו צדיקותא לאו מקח טעות הוא ולא מהדרין דמי ממוכר [ללוקח] דאמי ליה אייתי ראייה דטרפה היא ושקול, ודמיא הא מילתא להביא דאמרי צפי הגזל, גבי מגרמתא דאחאי לקמיה דרצ וטרפה ופעריה לעצמה מלשומי משום דמספקא ליה אי כר יוכי צרי יכודה אי כרצון, ומסתצרה דצכלכו מקח טעות הוא דלא גרעי סרכות של חשש איסור ממומין שכל שהוא מום שפוגם אלא בני אדם עושה מקח טעות וסירכה זו מום גדול אלאם ופוחת דמיס הוא שהרי נהגו צו איסור הלכך מקח טעות עבד כנ"ל.

חולין משה בן נחמן (רמב"ן) עמוד מס 128 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

שו"ת ריב"ש סי' תצט

בודאי. אצל הכא אע"ג דמספקא לן אי טרפה אי לא, פיון דמספקא פרסי אינסי מינה אין לך מום גדול מזה^{א8}. ופיון שהמוס מצטל מקח כ"ש טרפות אע"פ שאינו אלא מתמם ספק דמ"מ מצדל צדילי אינסי מינה ואין לך מום גדול מזה. ב יצחק בן ששת ברפת (ריב"ש) עמוד מס 290 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הרמב"ן והריב"ש הסכימו דהקונה בהמה לשוחטה ונמצאה ספק טריפה, יש ללוקח טענת מקח טעות.

ויש מקום לחקור בטעם הענין. לשון הרמב"ן (שכ"י וז"ל כל שהוא מום שפוגם אצל בני אדם, עושה מקח טעות עכ"ל) משמע דטעמא משום דאפי' ספק מום גורם לאנשים ליבדל מלקנות החפץ וחשיב מום במקח. ואילו מהריב"ש משמע דדווקא באיסור שייך ביטול בספק מפני שמחמת הספק איסור, בדילי מיניה אינשי ואין להקונה עצה לאכלה כלל.

ויש נפקא מינה היכא דאיכא ספק מום שאינו נוגע לאיסור דלפי משמעות הריב"ש, אינו יכול לבטל המקח.

שו"ת גור אריה יהודה חו"מ סי' כ

כ נשאלתי באלו מקרים בהמה מחזיר ומחה ומלע אחיכ
 שגשגה כלב ומקלת אנשים אומרים שבהמה
 מיתה מנשיכת הלו אם יכול הקונה לחזור על המוכר :
תשובה לעג"ד דיכול לחזור כמיש הריב"ש אבל בטבת שקנה
 בהמה והי אחיכ ספק טריפה חוזר על המוכר מסוס
 דאף מספיקא פריש אינשי וגם בני"ד אף ספיקא הוא מית מספקא
 פריש אינשי והוי מקח טעות ועיין בא"ע כ"ז וק"ז וגם ב"ש ס"ק א'
 וב"ע סי' רל"ב סעיף י"ב בהג"ה ובש"ך מ"ח כ"י ס"ו ס"ק ט' ועיין
 בני"ד סי' קי"ט סעי' י"ד בט"ז ובש"ך ס"ס :

ב תאומים, אריה יהודה ליב בן יוסף עמוד מס 118הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מבואר מתשובה זו דאפי' בספק שאינו נוגע לאיסור, יכול לבטל המקח.¹

אולם כל זה הוא מעיקר הדין. ואם יש מנהג שהלוקח מקבל המום, המקח קיים וכ"כ המסגרת השלחן.

מסגרת השלחן ס' רכז

טענת (ז"ח) נחדינתינו המנהג שלפני ההפסד הוא לטעם ומימי לא מחמת
סדנין על זה אף שפמטה מידהחד הקט' ונמצא טריפה נמורה והטעם סניר
וק"ל ס"ט קנא' והוא כאלוהתפלסמו בפתי' על כך כי הוא המנהג) ו
 מסגרת השלחן בנימין זאב וולף ב"ן שבתי עמוד מס 220הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

1

ולכאורה יש להקשות ע"ז מדברי הנתיחה"מ דמבואר דהיכא דקנאה לרדיא, אינו מקח
 טעות כשנמצא בה סירכא. ומזה מבואר דהיכא דליכא איסור, אינו יכול לבטל המקח מספק

אולם נראה דאינו חולק על תשובת הגא"י שהבאנו דאף לדעת הגא"י אינו יכול לבטל אלא
 בספק שאפשר שיתגלה קודם המקח. משא"כ בסירכא, א"א להכיר בספק טריפה עד שישחטנה

ומה שכתבו הראשונים לבטל מקח בספק טריפה, ה"ה בדבר שנהגו איסור מחמת חומרא בעלמא. וכן משמע מדברי הרמב"ן. וכן מבואר להדיא בחיד"א.

שו"ת חיים שאל להחיד"א סי' עד אות לה

(לם) מעשה במי שקנס כספוס הנקראים מקאטיים הנכונים במלרים זלחין ידע שטרב מסריי זיין צס' פרח שוּטן ססכיס דלכסחילי ים לחוש לאיסור כלאים מסוס גורס חבל צפיקר קדין אין צו אטילו איסור דרנן. ורולט לחזור מהמקח. נרלס דסדין גמו שזס נקרס מוס ויש סמך מחסונת כרינ"ס סי' תליס סלי דכל דסרטי אינטי נקרס מוס ופיקר מחסונת כרינ"ס ססקוס מוריס ומכריק"ס סימן רליד. ^{למאיר החת"ת} וסבל דלכסחילי ים לחוש ודלי-סרטי .

חיים שאל אזולאי, חיים יוסף דוד בן רפאל יצחק זרחיה עמוד מס 140 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

סעיף יג-יד

מקורות: רמב"ם הלכות מכירה פט"ז ה"ו וה"ז

ריטב"א בבא בתרא דף צב ע"א באד"ה רשב"ג כו'

ר"ן קידושין מב ע"ב באד"ה ודאמרינן כו'

עיונים:

עיינ בנתיה"מ שהקשה דבהלכה זו מבואר דהמשנה ומזיק באופן שאין דרכו בכך בחפץ, חייב אע"פ שסובר שהוא שלו (שעדיין לא היכר במומו). ואילו בסי' שמא לגבי מי שמת אביו וירש פרה ואכלוהו ואח"כ נמצא שהיתה שאולה אצל אביו, אמרי' דאינו חייב אלא מה שנהנה? ולפי תירוצו של הנתיבות, הלכה שלנו אינו שייך אלא כשישול הלוקח להבחין במום קודם שהזיקו. ובאמת אין שום משמעות בשו"ע לחלק כזה. [וחוץ מזה, יש להקשות ממוקום שדייק הרמב"ם (בהמה טריפה) דלא שייך לבודקה קודם שחיטה.]. ורבו התירוצים באחרונים לקושיא זו ואכתוב קצתם מפני שיש נפק"מ להלכה.

באבן האזל כ' חידוש בדין חזרת מקח שיש בה מום, וממנו יש לתרץ

קושיית הנתיבות

אבן האזל פרק טז מהל' מכירה

ולכן נראה דטיקד דין חזרת מקח שנמלא בו מום אינו שמחוייב כמוכר להחזיר לו המעות, וכמוכר ילך לחפש במקח במקום שכוא, אלא דאין המוכר מחוייב להחזיר המעות אלא כשיחזיר לו הלוקח במקח, ואינו מדין שומר אלא דכתיב כוא דינא דחזרת במקח, ואף דלפי פשוטו אין הסברא כן דכיון דכוא מקיט למה לא יחזיר לו מעותיו וילך המוכר וימלא מקחו, אכן טעמא דמילתא עפ"מ עכצ כרמב"ם בפ"י כ"י ר' ח"ל, כל הלוקח טחם אינו לוקח אלא בדצרי השלם מכל מום, ובהל' ה' כתב כל שהסכימו עליו בני המדינה שכוא מום שמחזיר בו מקח זה מחזירין וכו' וכיון דזה אינו אלא משום אומדנא שעל אופן זה קנה שיכיר בלא מום איכ' גם על זה כוי אומדנא דלא נתן לו המוכר המקח בלא מום אלא ויכיר עתה מום אחרים וכוא יתחייב להשיב לו מעותיו והלוקח לא ויכיר מחוייב להשיב לו מקחו לכן אנו אומרים דכאומדנא אינו אלא שיוכל הלוקח להחזיר מקחו ולסול מעותיו, וכן כתב כרמב"ם שם בבב"י ג' וכן המוכר לחזירו קרקע או עבד או בהמה או שאר מטלטלין ונמלא במקח מום שלא ידע בו מחזירו אשי' לאחר כמה שנים שזכ' מקח טעוה כוא, ונמלא דאף דבאמת כוי טעוה והמקח לריך להפסול מימ' על דעת זה מוכר שאס' יתבטל המקח יחזיר לו הלוקח מקחו, ועל דעת זה נתן הלוקח המעות, ולכן כתב כרמב"ם לפנינו בבב"י ד' הלוקח מקח ונמלא בו מום ואיכ' אבד או נגנב כרי כוא ברשות הלוקח משום דלא עבדי דין מקיט אלא שיוכל הלוקח להחזיר לו מקחו, אלא דמימ' כל זה אינו אלא בנגנב או אבד אבל באנס אינו ברשות לוקח כיון דמטיקד כדן המקח בטל משום דכוי מקח טעוה. ורק דעל דעת זה נתן המוכר המקח ונטל המעות באופן שאס' ויכיר בטול המקח יחזיר לו הלוקח זה לא מכו' אלא לחייב הלוקח בנגנב ואבד אבל באנס אין מקום לחייבו.

^ג (קניין) מלצר, איסור זלמן בן ברוך פ"ד עמוד ב' מס' ג' להודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

האבן האזל כ' דאף שמצד הדין, הלוקח אינו מחוייב להחזיר החפץ כשמבטל מקח בטענת מום (שהרי המקח בטל למפרע וכל היכא דאיתא, ברשות מוכר הוא) מ"מ איכא אומדנא שהמוכר אינו מחזיר הדמים אא"כ יקבל המקח בחזרה. ופשוט, דאם הוזק בדבר שדרכו בכך, גם בזה הסכים המוכר להחזיר הדמים אע"פ שאינו מקבל המקח בשלימותו. אולם, כשעשה היזק באופן שאין דרכו בכך, אפשר לומר דאיכא אומדנא דאין המוכר חייב לקבלו.

ויש אופן ג' ליישב קושיית הנתיבות בס' דברי משפט כאן. וכדי להקל על המעיין, אציע דבריו ע"י המקורות שהביא.

מחנה אפרים הל' שאלה פרק ב

דנשחמש צה כמו יורש. ולפי זה למדנו דגבי יתומים ג"כ כל
היכא דלא ידעו שאינה של אביהם אפי' נשחמשו צה הרי אלו
פטורים ואפי' מפשיעה דהא לא קבילו עלייהו שמירה. איצרא
סופר, יעקב חיים בן יצחק שלום עמוד מס 242הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הרי כ' המחנה אפרים דיורשים אין להם דין שומר כלל.

לעומת זה, מצינו שהלוקח דבר שיש בו מום, הרי הוא שומר חנם עד
שיחזיר המקח להמוכר וכדלהלן:

תוס' ב"מ דף מב : ד"ה הכא

זהדי מורחי חוקימתיה הוה פשיעה ליה דמיחייב בקראת חע"ג דמקח
טעות הוא ולית ליה דינא זהדי קפסירא כיון דפשע חייב דקפסירא תובע ליחמוי שורו שנתם בפשיעה והם שומרים חנם עליו והיתומים
יתזרו על הנקרא שפטרם מן הקפסירא כי פושע הוא:
גג בבא מציעא תלמוד בבלי עמוד מס 242הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

לפי"ז, כתב הדברי משפט, קושיית הנתיבות מיושבת דפשיטא שאין
לדמות יתומים (שאינם שומרים) למקח טעות.

סעיף יד

עיין סעיף יד שפסק המחבר שאם השביח [הלוקח את המקח קודם שהכיר במום], נוטל שבח וכו'.

שו"ת תורת אמת [למהר"א ששון] סימן קיז

במכירת ככל זכה ראובן: ועל ענין הכנין אשר בנה לו הכו' הנה קודם שאכתוב הכלעל אכתוב מה שיש לי לחקור להחליט בעלמא והוא אם ראובן מכר לשמעון חכר ושמעון בנה בו כרטיכו ואח"כ כמא המקח בטל מה דיכו של שמעון ופשיטא לי ודאי דיוורד ברשות מקרי-מיהו מאי דקא מספקא לי הוא יתום דחויבא לטו זל סי' קג בדין מלצה ששמו לו כד קרקע של לזה כחוכו שהדין הוא שחוזר לבעליו כשיהיה להם ממון כתב בשם בעל התרומות וזל מלזה שסתר ובנה כרצוני ולפי מראית העין לא השביח הקרקע באומי הכנין אלא שהיא היה חפץ לבנותי כך אעפ שהיא כהיקולתל בעיני הל' כשנא לבלקו בריך לתת לו דמי הכנין ויש חולקים בדבר ואומרים כיון שלא השביחו מחזיר לו דמי חוכו וכוטל הקרקע ע"כ: גם הרב המגיד זל בסוף פכ"ב מה מלנו ולזה כתב וזל ודין שומא שחוזרת אם שכה המלזה הכנין ולא השביח יש מי שאומר שיש לו לפרוע דמי כניכו לפי שכך כתוב בט"ר שומא שג' הגביהו לו לעשות ברכובו ולבנות ולסתור ויש מי שחולק כיון שלא השביח ע"כ.

א"כ השתא קא מספקא לי אם כמא המקח בטל כאמר שדיכו שיה לשומא הכו' או דילמא דלא דמי לפי שיש פנים לכאן ולכאן כמו שיראה המעיין דאפשר לומר דכשלא בשומא ככר מעיקר הגביהו לו כ"ד והיה מקס מעיקרא ולהכי איכא מ"ד דפורע לו הכל אבל במקס טעות מעיקרא לאו מקס הו"א או דילמ להפך דכשלא במקס טעות לא ידע זה שהיה שום טעות אבל בשומא ככר ידע שכשיהיו ללזה מעות שהשומא חוזרת כו' ומכל מקום המתוור אנלי הוא שדיכס שיה' ואחר שכתבתי זאת הקיר' תורת אמת ששון, אהרן בן יוסף עמוד מס 260 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מדברי הר"א ששון מבואר דס"ל למעשה דאם הוציא הלוקח הוצאות,
חייב המוכר לשלם דמי ההוצאת אפי' כשליכא שום שבח.

ובנתיבות המשפט סימן רה הביא דבריו והקי' עליו מסעיף שלנו.

נתיבות המשפט סימן ר"ה סק"ד

שע"כ סעיף ג', וזה פשוט. (ל'אמנס צמה שכחז שם מסברא, צ"אם
נמצא מוס צמקת שחייב ליתן לו ההוצאה אף אם לא השציט, עיין
שם, אישתיטתיה מה שכחז הטור והמחבר צסימן רל"ב סעיף
י"ד, עיין שם:

סי' קפב-רכו לורברבוים, יעקב בן יעקב משה עמוד מס 192 הודפס עי"י תכנת אוצר החכמה

הנתיבות דייק מדברי המחבר דדוקא כשיש כשהשביח המקח,
מחייבים המוכר לשלם. [וטעם לזה מובן מאליו שהמוכר מרויח כשמקבל
מקחו שהושבח והלוקח הוי בעלים על שבח זה]

[ואמת הוא שדברי הר"א ששון תמוהים עד מאד דבשלמא כשהמרא
קמא רוצה לקבל קרקעו מהמקבל, אפשר לומר דאף על פי שהקרקע לא
הושבח, צריך לשלם הוצאות המקבל. משא"כ בנידן דידן, הלוקח רוצה
להחזיר המקח ולמה נחייב המוכר לשלם מה שהוציא הלוקח ללא תועלת?]

ובמקום שיש שבח, דייק הנתיבות בסי' רלה שיש לו דין יורד ברשות.

נתיבות המשפט סי' רלה סקט"ז

(סעיף ט') צטומא הדרכ' אי צנה והוציא ולא השציט, עיין שם. (אמנס) נוכח מוכחן מהא שכחז המחבר לעיל צסימן רל"ב סעיף י"ד דאם
השציט נוטל (שכר החפירה) [שבח החפירה] מן המוכר, משמע דמשלם לו גם שכר טרחתו כדין יורד צרכות. ודיוק לומר (ע"ד) דאם הוי
כשדה העשויה ליעט, דמנין לנו שעומד דוקא לעשות הלוק. אך מכל מקום אפשר שיש לספק ציה כיון שהלוקח ידע שהוא פחות מכן
סי' רכז-רצ לורברבוים, יעקב בן יעקב משה עמוד מס 72 הודפס עי"י תכנת אוצר החכמה

ונפקא מינה שהלוקח מקבל שכר טרחתו וכמוש"כ הנתיבות.

סעיף טו'

מקורות: רמב"ם הלכות מכירה פט"ז ה"ח

עיונים:

ראיתי לכתוב הקדמה השייכת להלכות רבית כדי להקל על המעיין. יש כמה דברים שאינם מוסכמים בפוסקים, ואיני כותב דרך הכרעה אלא בתור הקדמה.

מצינו בש"ס כמה מדרגות באיסור רבית. איסור רבית דאורייתא דווקא כשהיא קצוצה משעת הלואה (או משעת הרווחת זמן לרוב פוסקים). כמו כן, אם הלוח עבר ושילם רבית קצוצה למלוח, הדיינים מוציאים את הרבית מיד המלוח. לעומת זה, בשאר סוגי רבית, אין הדיינים מוציאים מהמלוח אם כבר קיבל הריבית (עי' רמ"א יו"ד סי' קסא סעיף ו' דבאבק רבית יש חיוב לצאת ידי שמים). [ויש עוד כמה סוגי רבית כגון רבית מוקדמת ורבית מאוחרת, אבל אינם נוגעים לענייננו].

למרות שאין דיינים מוציאים אבק רבית מהמלוח כשכבר קיבלה, פשוט דאסור לכתחילה לקבל אבק רבית אפי' אם הלוח שיעבד עצמו בשעה שלקח מעות מהמלוח.

לבוש (עיר שושן) סי' רלב

מ"ז המוכר קרקע לחבירו ואכל פירותיה ואח"כ נודע בה מום, אם בא להחזיר הקרקע לבעליה מחזיר כל הפירות שאכל, ואם לא החזיר הו"ל רבית יבן, דהא כיון שנודע מום שמבטל לבוש עיר שושן יפה, מרדכי בן אברהם עמוד מס 461הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מקח נתבטל המקח מעיקרו, והו"ל המעות הלואה גביה והפירות שאכל הו"ל רבית, וכן אם היה חצר ודר בו צריך להעלות לו שכר.

גמ' הלכות נזירות פ"ד
לבוש עיר שושן יפה, מרדכי בן אברהם עמוד מס 462הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

בלבוש מבואר דהלוקח משלם הפירות משום דאלי"כ הוי רבית. וכיון דהכא איירי באופן שכבר קיבל הלוקח הרבית: [שכבר נשתמש בהמקח ואכל

ויש להקשות דהכא הוי כאילו לא קיבל הריבית מפני שאפשר לומר שהפירות שאכל הם תשלומי 2 הכסף שנתן בשעת המקח וממילא אם ינכה שוויית הפירות מהקרן, נמצא שמעולם לא קיבל רבית? אולם באמת לא קשה מידי דהגמ' בבבא מציעא דף סז כ' בכעין זה דכל סלוקי בלא זו"י, אפוקי מיניה הוא. [ויש בזה אריכות דברים אלא שאין כאן מקומו

פירותיה], וכבר אמרנו דאבק ריבית אינו יוצא בדיינים, דייק הסמ"ע דכוונת הלבוש לומר שיש כאן ריבית קצוצה. וע"ז תמה בקושייתו השניה דלא גרע מכמה ציורים שמפורש בהם שאינם אלא אבק ריבית.

אולם באמרי בינה מבואר דהלבוש לא כיון לומר שיש כאן ריבית קצוצה וכדלהלן. האמרי בינה הביא דברי הלבוש ואח"כ כ' :

שו"ת אמרי בינה סי' ב ס"ק יד

הם בעד המעות שהיו בטלים וכן דעת הע"ס שם • ובשם"ע שם כתב להקשות דה"כ הו"ל להטור והרמז"ס לחלק דהיינו דוקא אם כבר קבל המוכר דמי הקנייה ועוד אף אם כבר נתן לו הדמים לא עדיף מאצק ריבית דאין לריך להחזירו דלא גרע ממלוה לחבירו על שדכו ולאמר לו אם לא נתן לי מבואר עד שלש שנים יהי' שלי ולא אמר מעכשיו בענין שאין המקח קיים דאסור לאכול פירות ואם הכלם לא יחזיר דהו"ל אצק ריבית לכך כתב דהוא מטעם כיון דהמקח בטל הוי כגזל בידו עי"ש • ולענ"ד י"ל דהא נראה אף דאצק ריבית אין מוליחין מידו ואינו חייב להחזיר הוא דוקא שידע הלוה והמלוה בשעת מעשה שהוא אצק ריבית אבל אם אף רק המלוה לא ידע שהוא הלוה ואיסור ריבית הוי זכי' בטעות וחייב להחזיר וכן בריבית קליטה דמוליחין בדיינים ומ"מ היורשים חינם חייבים להחזיר דלדידי' אזהיר וחי אחיך ולא לברי' מ"מ היינו דוקא כשידע המלוה ונחמין לזכות בו דכזה גלי קרא דאי עבד מהני כמבואר מ"מ תמורה דלמורא ניחן ולא להשבון או למיתב ניהן ולא להשבון כמבואר בפ' א"ל ונריך קרא דוחי אחיך עמך דעכ"פ אף דאי עבד מהני וקנס גוף בריבית מ"מ לריך להחזיר מלך מלוח וחי אחיך כדי להחזירו וזה לברי' לא אזהיר ועיין ב"ה ח"מ (סי' ע') ובנתיבות שם דבשוחד חייב להחזיר מלך דאי עבד ל"מ אף שנתן מדעתו ואם כן זה דוקא היכא דידע המלוה בשעת זכיה ונחמין לזכות בו אבל כשלא ידע הא מבואר בחוס' ב"מ (דף קט"ו) ד"ה וחייב דאף לאציי דסובר אי עבד מהני מ"מ היכא דלא ידע מן האיסור ולא כיון לזכות באיסור הוי זכיה בטעות ואי עבד לא מהני א"כ מאציי נשמע לרצח גבי ריבית אף דגלי קרא דאי עבד מהני הוא רק היכא דידע וכיון לזכות באיסור אבל כשלא ידע כלל מן האיסור הוי זכיה בטעות וחייב להחזיר גוף הדבר וגם היורשים חייבים להחזיר • שוב עיינתי בחשובת שארית יוסף (סי' ס"א) בליין הס"ך (סי' קס"א) לטיין בו. ורחיהי שכתב כן בפשיטות דכלא ידע חייבים גם היורשים להחזיר :

האמרי בינה חידש כאן דהדין שכתבנו דאבק ריבית אינו יוצא בדיינים הוא דין מצד **הלכות ריבית**. אבל בכל אופן כשאין המוכר מכיר באיסור ריבית, אין המוכר זוכה מפני שהוא **קבלה בטעות**. [ובאמת נראה לי דזה

חידוש נפלא שכל הפוסקים סתמו דאבק ריבית אינו יוצא בדיינים ולא הזכירו שצריך שהמקבל יכיר באיסור ריבית וצ"ע]

בכל אופן, הסמי"ע והלבוש והאמרי בינה הסכימו שיש בסוגיין איסור ריבית אלא שדנו אם היא ריבית קצוצה או אבק ריבית. אולם, מצינו צד באחרונים דלא שייך כאן איסור ריבית כלל.

נחל יצחק סי' פ"א אות ו (ליקטתי הקטעים הנוגעים לנו מתוך תשובה ארוכה)

ענף א' הנה כרמנים פ' ע"ז כ' מכירה כ' ה' וסמכר
 כס' ר"צ סמ"ט' ס' כחצו סמוכר קרקע
 לתבירו ואלו פירותיו ולאח"כ מלאה לו זה מוס חם - חם
 להחזיר בקרקע לבעלים מחזיר כל לפירות שאלו ואלו הם
 חזר וזו לר"ך להעלות שזר - וכסב הסמ"ע שם ס"ק ל"ג
 בשם סמ"ע דמשום רבית עשו ז' - וסמ"ע דחזר דבריו
 דאין זה אלא חזק רבית והוא דלר"ך להחזיר משום דהוי גל
 ט' - ומשמע ממש דאם מתל לו הפירות שאלו יש זה איסור
 חזק רבית - רק דפליג על סמ"ע דס"ל דזולא בדיומים :

ולפענ"ד יש לדון זה סוכה ולומר דלא שייך זה איסור
 רבית כלל - כהקדם דברי המרדכי ס"פ סמפקיד

ב ספקטור, יצחק אלחנן בן ישראל איסור עמוד מס 148 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

והאריך זה הרבה - והכריע כן לדינא ע"ש - וסמ"ע הוא
 דבגולה לא שייך רבית משום דהא נשתמש בהמשותף באיסור
 ולא היה לו רשות להשתמש בהם :

ב ספקטור, יצחק אלחנן בן ישראל איסור עמוד מס 148 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

שפיר סוכסאי דנגאס נח שייך רבית כנ"ל . ולפ"ז יש לדק
 דס"כ צמוכר שדס ונמלא בו מוס לאח"ז דאס צמוכר ידע
 מכמוס דאף דכמעס חחרין עכ"ז לא שייך צו איסור רבית .
 דכיון דצמוכר אסור להשקמש צכמעס כדיון גזל כנ"ל ע"כ לא
 שייך צו רבית כמו צכל גזל וצמו צכיתס שדס גזולס ולא
 סכיר צכ דית לו שצח :

ב ספקטור, יצחק אלחנן בן ישראל איסור עמוד מס 151הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

עכ"פ . ע"כ אין דינו על המעות כגזלן אלא כבע"ח וע"כ שייך
 צו איסור רבית . אך כ"ז לשיטת המל"מ . אבל לפמ"ש לעיל
 דלא כהמל"מ כהחילוק כנ"ל אלא העיקר חליא דאיכא דידע
 צמוכר צכמוס אז דינו כגזלן על המעות שקיבל מהלוקח . אלא
 איכא דלא ידע הנוכר מהמוס אז דינו כבע"ח על המעות .
 א"כ ה"ה צנמלא מוס צמקח איכא דידע צמוכר מהמוס אז
 כיון דהוי כגזלן לכן לא שייך צו איסור רבית כלל . ואפשר
 הסמ"ע צסו' רל"ב כנ"ל דכח צשייך צו רבית מיירי בלא
 ידע צמוכר מהמוס . אבל איכא דידע מהמוס אפשר דמודה
 הסמ"ע לכל מ"כ :

ריטב"א בבא מציעא דף נ

יתר על שתות ביטול מקח. פי' ושניהם חוזרים. והוי יודע
 שאם נשתמש הלוקח במקח יש לו שלשה דינים. אם
 התשמיש היה קודם שהכיר באונאתו מחזירו כמות שהוא דהא
 ברשות עבד. ואם נשתמש בו אחר שהכיר באונאה קודם
 שיודיע למוכר מחל אונאתו, שאם לא כן לא היה לו
 להשתמש בו כיון דהוי ביטול מקח. ואם הכיר אונאתו
 והודיעו ואח"כ נשתמש בו לא חל אונאתו אלא שחייב לשלם
 למוכר מה שנתשמש או מה שהפסיד בתשמישו אם רצה
 המתאנה לבטל המקח לתבוע אונאה. ויש דין רביעי דהיכא
 ו (בי"מ) יום טוב בן אברהם אשבילי (ריטב"א) עמוד מס 121הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

יש לדייק דהריטבי"א סובר שאין הלוקח חייב לשלם כשהשתמש קודם שהכיר במום. ומזה נראה שחולק על הלכה שלנו. אולם, באור גדול רוצה להשוות כל הדעות.

אור גדול

אונאה, ויעוין בשם"ק
 (שם) בשם הריטב"א
 ביוחר משהות דבשל
 מקה אם נשתמש הלוקח
 בהמקח קודם שהכיר
 באונאתו סחורו כמות
 שהוא דהא ברשות עבר
 ואין צריך לשלם
 להמוכר שבר שיבוש.
 יעו"ש. ויעוין בהו"פ
 (סימן ר"ל"ב סעי' פ"ו)
 והוא מהרמב"ם (ס"ו)
 מסבירה ה"ח) דפסקו
 בקרקע שאינן הלוקח
 להחזיר להמוכר חסירות
 שאכל יעו"ש, ואשר
 דבמטלטלין אף הרמב"ם
 בודה, דיעוין ברשב"א

מה שכי' ד'אפשר דבמטלטלין אף הרמב"ם מודה' צ"ב. בכל אופן, מצינו שהרשב"ש (בן התשב"ץ) אינו מסכים לחילוק זה.

שו"ת רשב"ש סי' תעו

עוד שאלת. המוכר בגד לחבירו וכמלא צו מוס אם יוכל להחזירו משום מקה טעות או לא.

שו"ת הרשב"ש - ספר "דו"ש" - דוראן, ש"מחן בן שמשון - עמוד 112-111 מס' 412-411 ע"י תכנת אוצר החכמה

דאם הנגד כבר נעשה ממנו מלוצה ולצעה קודם שנגלה המוס והיה מוס שלא היה יכול להחזירו עד עתה וחוזר הנגד למוכר על-פי הדרכים שכתבתי, וצריך' לימן לו שבר לבישתו כמו שכתב הרמב"ם ו"ל צפ"ו מהלכות מכירה" גבי המוכר בית ומלא צו מוס. ואם ספרו והשנים בתפירה מחשב עליו דמי התפירה ומחשב עמו על שבר לבישתו והשאר משלם לו"י. כך נראה לי לעניות דעתי. שלמה בן הרב ר' שמעון נ"ן בן החכם ר' נחמן ז"לה"ה.

שו"ת הרשב"ש - ספר "דו"ש" - דוראן, ש"מחן בן שמשון - עמוד 112-111 מס' 412-411 ע"י תכנת אוצר החכמה

סעיף טז'

מקורות: שו"ת הרא"ש (כלל קב ס"ט)

עיונים:

עיי סמ"ע ס"ק לה שכי דלא שייך כאן הכלל של 'כאן נמצא כאן היה', ולא דמי לסעיף יא. ועיי ב"י אות יג ובדרישה שם שהשוו שני הדינים.

ומה שכי הסמ"ע דלא שייך כלל דכאן נמצא כאן היה בדבר דרכו לבא, מצאנו ביאור בערוך השלחן.

ערוך השלחן סעיף כד

עדיין איצ' ליתן ואם נתן אינו יכול להוציא ואע"נ שכתבנו בסעיף י"ז ובס"ד רכ"ד דכל שברשותו נולד הספק עליו הראיה אף כשאינו בא להוציא שאני התם שיש להמזכר חוקה והיינו חוקה מכה רובא דרוב בהמות כשרות הן וכן בשאר הפצים וענינים שנוכל להעמידם על חוקתם הקודמת אבל גבינות אין להם חוקה מפני שדרכן להתליע ומשום סכרא זו לחוד שברשותו נולד הספק אין עליו חובה להביא ראיה אלא כשבא להוציא ולא כשבא להחזיק [סס] ולפ"ו כשנתגלה טום בסקה ולא נתן טעות עדיין ויש ספק מתי נתהוו הטום צריך הדין לחקור אם יש בזה איזה חוקה או רובא המסייע להמזכר אם לאו וי"א דתמיד על הלוקח לחביא ראיה כבשם אבל גדולי אחרונים הסכימו לדעה ראשונה:

ח (חוי"ט ב) אפשטיין, יחיאל מיכל בו אחרון יצחק הלוי עמוד נוס 113 הודפס עיי תכנת אוצר החכמה

כוונת הערוה"ש הוא כפי מה שביארנו לעיל סעיף יא (עיי"ש בשם שב שמעתתא)

שו"ת הרדב"ז חלק א סי' קמז

קמז שארת ממני ראובן קנה משמעון פירות לחיס כגון תפוחים ורמונים שהם נפסדים וכולים וזדק בהם ורלה פים בהם ששה עובים וד' רעים וקנה אותם במשיכה וקנין וכשמגיע זמן הפרעון עטן שמלא יוסר ממחלס על מחלס רעים ורולה לגבות מה שנספדו יוסר מד' לעשרה :

תשובה אינו מוכח לו כלום אלא כמו שקוב עמו נוסן לו מכמה טעמי חדא כיון שהם עשויות ליפסד אימא אמו שנגמר המקח נפסדו. ומו בשעה שהתחיל למכור מהם ורלה פים

א זמרא, דוד בן שלמה אבי נרדב"ז) עמוד מס 59 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מדברי הרדב"ז מבואר שחולק על הסמ"ע שהרי השאלה קאי כשעדיין לא פרע הלוקח, ואעפ"כ מוציאים מידו אע"פ שהוא דבר שדרכו להתקלקל. [ובאמת דבריו צריכים ביאור במה שכתב 'כיון שהם עשויות ליפסד', אימא אחר שנגמר המקח נפסדו]. וצ"ע מה המעלה בזה שהם עשויות ליפסד? הא אף אם נימא שהוא חולק על הסמ"ע, די לנו לומר שלא גרע מדבר שאין דרכו להתקלקל (דהא מפורש לעיל בסעיף יא לגבי נטרפה דלא בעינן דבר שדרכו להתקלקל)?

לעיל בסי"ב הביא השלחן ערוך מחלוקת ראשונים דלדעת הרמב"ן צריך הלוקח להתנות על מום דשכית. וצ"ע מהלכה שלנו וכדלהלן :

שלטי גבורים (ב"מ דף ל: מדפי הרי"ף)

נאריך בזה בס"ד והטור חו"מ סימן רנ"ב הביא תשובת אביו (שהו הרא"ש בלל קב סי' ט) וז"ל שאלו להרא"ש ששאלת ראובן מכר לשמעון גבינות ולאחר ג' ימים פתחם ומנאס מרוקבות רקבון גדול. תשובה יש לשאל לעושי גבינות בכמה ראוי לכה רקבון ועפשה (בזה) [בזה] אם יאמרו שנעשה הרקבון צבית המוכר נמנע שהיה מקח טעות ואם היה הדבר ספק המע"ה ע"כ ונ"ל דה"ה המוכר אחריו או לולב לחצירו וכשאל לראותו מלאן רקבון דהדין נמי הוי כן כמו שאמרנו בגבינות וה"ל ללוקח להתנות וכיון דלא אתני מחיל כמו שכתב הוא בעלמו (רא"ש פולין ע"ג סי' נה) גבי לוקח בהמה מחצירו ושחט וגמלא טריפה מחמת סירבא דכיון דשכית ה"ל ללוקח לאתנויי ומדלא אתני איהו הוא דאפסיד אנפשיה ואפשר דס"ל להרא"ש דרקבון גדול כזה שהיה באלו הגבינות לא שכית ומש"ה המע"ה אי נמי אפשר דכיון שהמוכר מכיר במומי הגבינה טפי מלוקח דעל זה קמך לוקח ולא אתני משום דשארית ישראל לא יעשו עולה ולא יאנהו במוקחו והלכך אפי" שכיח אינו מפסיד בכך דבכה"ג מודה הרא"ש כדאיתא פרק אלו טריפות ע"ש משא"כ בטריפות שאין המוכר יודע כמו שהלוקח אינו יודע ואז איבעי ליה ללוקח לאתנויי היכא דשכית וכבר כתבתי לעיל דאיכא פלוגתא צהאי המע"ה מי הוא ואם הלוקח והמוכר טוענים זה עם זה

בג"בא מציעא תלמוד בבלי עמוד מס 701 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מדברי השלטי גבורים בתירוץ השני יוצא יסוד גדול להלכה השייכת לסעיף יב. הא דפליגי הראשונים אי אמרינן דעל הלוקח להתנות במום הרגיל, היינו דוקא במום שהמוכר אינו יכול להכירו לפני המקח. אבל מום שהמוכר יכול להכיר, אין לנו להטיל חוב על הלוקח להתנות.

סעיף יז'

מקורות: שו"ת הרא"ש (כלל קב ס"ז)

סעיף יח-יט

מקורות: בבא מציעא מב ע"ב, ההוא אפוטרופא כו' עד בשר בזול

עיונים:

בסעיף זה יש די ענינים.

א] יש לנו לבאר הדין שבין הספסר להלוקח ויסוד מחלוקת הרמב"ם והטור.

ב] מה הטעם שמחייבים הבקרא דמי בשר בזול?

ג] מהו ענין שבועת הספסירא?

ד] יש לנו לבאר בכל לוקח מקח ונמצא בה מום, אם הלוקח נחשב שומר חנם או שומר שכר.

גמרא בבא מציעא דף מב:

ההוא אפיטרופא דיתמי דובן להו תורא ליתמי ומסרה לבקרא לא הוה ליה כבי ושיני למוכל ומית אמר רמי בר חמא היכי נדיעו דיני להאי דינא נימא ליה לאפיטרופא זיל שלים אמר אנא לבקרא מסרתיה נימא ליה לבקרא זיל שלים אמר אנא בהדי תורי אוקימתיה אוכלא שדאי ליה לא הוה דעינן דלא אבל מכדי בקרא שומר שכר דיתמי הוא איבעי ליה לעינן אי איכא פסידא דיתמי הכי נמי והכא במאי עסקינן דליכא פסידא דיתמי דאשכחהו למריה דתורא ושקול יתמי זוי מיניה אלא מאן קא טעין מריה דתורא קמעין איבעי ליה לאודוען מאי מודעינן ליה מידע ידע דמקח טעות הוה בספסירא דובן מהכא ומוכין להכא דהלכך מישתבע איהו דלא הוה ידע ומשלם בקרא דמי בשר בול דההוא גברא דאפקד

בבא מציעא תלמוד בבלי עמוד מס ע"ה הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מדברי הגמ' מבואר שטענת היתומים קיימת נגד המוכר אף שאינו אלא ספסירא. ולכאורה הכוונה היא דלגבי טענת מקח טעות, ליכא נפקא מינה אי פשע המוכר. ואפי' כשהמוכר אונס גמור, חייב להחזיר המעות ללוקח מפני שהמקח בטול מעיקרא.

רמב"ם פרק טז מהל' מכירה הל' ט-יא

יג מוכר הלוקח בשר זה וכו'. מפורט טס במשנה: יד המוכר בשר לחבירו ונמצא בכור וכו'. מפורט המאכל לפני כולן ואוכלין ולא את [ג]הנבילה ויחזיר זה את הרמים. יכן כל כיוצא בזה: יא היה המוכר כרסוד שלוקח מזה ומוכר לזה יאיני משהה המקח עמו ולא ידע במום זה. הרי הסרסוד נשבע שביעת היסת שלא ידע במום זה ויפטר. מפני שחיה על הלוקח לברוק השור בפני עצמו ולהחזירו לו קודם שימות ויהיה הסרסוד מחזירו על המוכר הראשון הנאיל ולא עשה הוא הלוקח הפסיד על עצמו. יכן כל כיוצא בזה: יב השהיח את יב (קנין) משה בן מימון (רמב"ם) עמוד מס 54הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

והטור תמה על הרמב"ם למה כתב (בהלכה יא) דסרסור שלא ידע מהמום אינו חייב להחזיר? הא בגמ' מבואר שיש ליתומים תביעה על הסרסור אע"פ שלא ידע במומו? וכן כ' המגיד משנה דביאור הגמ' לדעת הרמב"ם צ"ע. ועיין בית יוסף משי"כ ליישב דעת הרמב"ם.

ר"י מגאש שם

דף מ"ב ע"ב ההרא אפוטרופוס דיתמי דזנן' להו
 תורא ליתמי וכו'. פירושו
 פשוט אין לורך נו לביאור והכלל העולה ממנו הוא
 שהצקרא ש"ש דיתמי איבעיא ליה לעיוני והואיל ולא
 עיין מתחייב לשלם ואם היתומים לא היו מוצאים את
 בעל השור היה אז משלם אותו ליתומים וכיון שנמצא
 בעל השור נתחייב להחזיר להם המעות הואיל ואיגלאי
 מילתא שהמקח היה מעיקרו בטל להיותו מקח טעות
 ואין לו על היתומים ולא על האפוטרופוס טענה לפי
 שמסרו אותו לבקרא הואיל והדבר ידוע שהם אינם
 מאותם ששומרים הם בעצמם השור וש"א"א להם שלא
 ישכרו מי שישמור אותו³ וע"ז מהוייב לקחת הדמים
 מהבעלים מבלי שנתאשים אותן בנמקן אותו לבקרא
 ויהזור להיות משפט המוכר עם הצקרא והואיל ואיגלאי
 מילתא שהמקח היה בטל חזר להיות הצקרא ש"ש דמרי
 תורא. הגע ענמך אם עדיין השור חי והוא החזיר
 המעות ליתומים להיותו מקח טעות לפי שלא היה יכול
 לאכול ודאי הבעלים היו מתחייבים לפדוע לבקרא שכר
 שמירתו באותם הימים ששמרו וא"כ גם עמה הוא ש"ש
 דמרי תורא⁴.

ב"ב, ליקוטים אבן-מגאש, יוסף בן נאיר הלוי עמוד מס' 261הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מדברי הר"י מגאש יש ללמוד דבדרך כלל, אף שהמום מבטל המקח,
 יש להסרסור טענה על הלוקח שלא הכיר במום. ואפי' כשמסרו לבקרא,
 עדיין יש לסרסור תביעה על הלוקח, **אא"כ הדבר ידוע שהם אינם מאותם
 ששומרים הם בעצמם**. לפי"ז פשוט שיש לחלק בין יתומים לשאר לוקחים
 דדוקא ביתומים שהדבר ידוע שאינם שומרים בעצמם, אמרי' בגמ' שהיה
 הספסר חייב להחזיר הדמים. משא"כ בסתם לוקח. וא"כ, דברי הרמב"ם
 מובנים. ועיי' ב"ח שכוון לזה מסברא דנפשיה. [ועיי' להלן שנביא מש"כ
 הדרישה ליישב שיטת הרמב"ם]

[ודברי הר"י מגאש מובנים יותר על ידי דברי הנתיבות המשפט סק"ז].

לענין דמי בשר בזול, מצינו ג' שיטות בראשונים.

א] דעת רש"י (ד"ה ומשלם)

מינהו^ט חבל עכשיו שהוא מוגזה לצעלים
 וכאן אין פשיעה כל כך דאמר צהדי
 תוראי חוקימתייה כו' הטיל פשרה
 ציניהם ולא יסלם כל דמי השור כמות
 שהוא מי חלא העור יחזיר לצעלים
 והבשר שמין ויטלם שני שלישים
 דהיבא דאמריין בגמרא משלם צול
 כל זוזא שהוא שש מעה כסף חשצין
 צארצעה דנקי^ו צפרק מי שמת (צ"צ

כג בבא מציעא תלמוד בבלי עמוד מס 96הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

לדעתו, החכמים קבעו שיעור דמי בשר בזול (שני שלישים) ואין בו
 יסוד בלמודות (ועיין לקמן בענין השבועה מש"כ הבעה"מ בדעת רש"י).

ב] תוס' שם

דמי בשר בזול. פרש"י הטיל פשרה ציניהם ורצונו תם פירש דדין גמור הוא דאם היה מודיעו היה הספסירא שחטנו מיד ומוכרו
 צול ולא היה יכול להשהותו עד יום השוק שהיה מת קודם: **כ"ו** אמר ר' יהודה רבוי מדהאי לא תרמי, ואם תאמר דצפ' התקבל
 כג בבא מציעא תלמוד בבלי עמוד מס 96הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

דברי התוס' הובאו ג"כ ברא"ש וברמב"ן וברשב"א ועוד. לבד ממה
 שנחלקו בטעמא אם רש"י, יש נפק"מ להלכה דדוקא לרש"י משערין זוזא
 בדי דנקי. משא"כ לתוס' (וה"ה לבעל המאור שנביא להלן), צריכים לשער
 ההפסד.

ג] בעל המאור שם

לאודוען והאי דמשלם ליה בקרא דמי בשר בזול משום דלשחיטה
 היה עומד ונגוד וכחוש היה דלא הוו ליה ככי ושיני ואין אדם
 לוקח בשרו אלא בזול מכל שאר הבשר ולא הות הכא פשרה כלל.

כג בבא מציעא תלמוד בבלי עמוד מס 683הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ולקמן נביא יתר דברי הבעה"מ.

כל ענין השבועה הוא רק לתוספת עיון ואינו מעניננו כ"כ.

במשנה (שבועות פרק ז) איתא דכל הנשבעין שבתורה נשבעין ונפטרין. ונתעוררו הראשונים בסוגיין לבאר ענין שבועת הספסר (שנשבע ונוטל) מה טיבה. ומצינו בזה כמה דעות.

בעל המאור

[100:] מישתבע איהי דלא ידענא ומשלם בקרא דמי בשר בזול. ה"ר שלמה ז"ל (ד"ה ומשלם) מקהי בה קהיאתא מנא ליה לרמי האי דינא ומוקים לה כעין פשרה משום דמשלם בזול. ד"ר נראה שזוהי נלמד מדין נגזל שנשבע ונוטל (שבועות מד:): ואף

זה תורת נגזל עליו (כיון דספסירא הוא וקא טעין ואמר איבעי לך לאודוען והאי דמשלם ליה בקרא דמי בשר בזול משום דלשחיטה היה עומד ונגוד וכחוש היה דלא הווי ליה ככי ושיני ראיין אדם לוקח בשרו אלא בזול מכל שאר הבשר ולא הות הכא פשרה כלל.

כג בבא מציעא תלמוד בבלי עמוד מס 297הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

כתבנו לעיל שרש"י סובר דחייב הבקרא לשלם לספסר דמי בשר בזול, הוא פשרה מדרבנן. ולמד הבעה"מ שלדעת רש"י שבועת הספסירא הוא חלק מהפשרה ואינו מעיקרא דדינא.

והבעה"מ עצמו דימה שבועת הספסר לשבועת הנגזל. וכוונתו, שמצינו (במשנה שם) שנגזל נאמן ליטול מה נגזל ממנו וליטול מהגזלן. ולפיכך, למד בעה"מ, כיון שבטלה המקח, נתגלה לנו שהלוקח לא היה בעלים על המקח מעולם והיה בידו בתורת גזל. ולפיכך הספסר [שהוא הנגזל] נשבע ונוטל. [וכבר תמה עליו הרמב"ן במלחמת ה' שם ואכמ"ל.]

רא"ש סימן כד

הלכך משתבע איהו דלא הוי ידע. דקרוב לודאי הוא דקתם ספסירא בקי צמומי צהמה וגם מעיין צהו. ודמי לסלע שנפלה משנים דאמר צפ' אלו מציאות (דף כו:): דמני לאשבעי כיון דנראית צעיניו טענה ודאית. ומשלם בקרא

כג בבא מציעא תלמוד בבלי עמוד מס 297הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מדברי הרא"ש יש לדייק דס"ל דביסוד, היינו מחייבים הבקרא לשלם בלא שבועת הספסר (שלא שמר כראוי), אלא מפני שאנו אומרים שקרוב לודאי שידע הספסר (וא"כ איהו דאפסיד אנפשיה), משביעין אותו שלא ידע.

ויש בזה עוד כמה צדדים (ע"י רשב"א מש"כ בדעת רש"י ובשם הראב"ד) אלא שאין כאן מקומו.

ויש שאלה יסודי הנוגע לכל מקח טעות. בזמן שהמקח נמצא ביד הלוקח (קודם שהכיר במום או שלא היה לו זמן להחזירו) האם יש על הלוקח אחריות לשמרה?

רא"ש סימן כד בשם הראב"ד

בשר הנשחט קודם יום השוק צריך למוכרו בזול. והראב"ד ז"ל פי' דל"ז להביא דר"י הכא חללא לפי שהיתומים כל זמן שלא ידעו אין המקח קיים דשמא בעל מוס הוא ועומד השור לחזור לבעליו ויחזיר להן הדמים וצריך להן לשומרו עד שיחזירוהו לבעליו. נמצא שהיתומים שומרי שכן על השור בשביל מעותיהן שהם באחריותו. והצקרא ש"ס של היתומים ונכנס תחתיהן. וכיון שלא שמרו כראוי

כג בבא מציעא תלמוד בבלי עמוד מס 297 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הראב"ד כותב שיש ללוקח דין שומר שכן. ומש"כ בשביל מעותיהן שהם באחריותו, כוונתו לגמ' ב"מ דף פ ע"י"ש וכמוש"כ הריטב"א .

ריטב"א ב"מ דף מב:

פלוני שאין הרועה נעשה שומר כלל. וי"ל דכל מקח טעות כיון שחייב הלוקח לתת סחורתו למוכר ולוקח נמי יכול לעכבו עד שיתן לו המוכר דמיו, הרי נעשה לוקח שומר עליו וכאותה שאמרו (לקמן פ' ע"ב) שכל האומנין שומרי שכן, אלא דהכא דיו שיהא כש"ח כיון דהוה כאן מקח טעות. ונתקיים תירוץ רש"י ז"ל יפה דאתיא הא כההיא דר' יוסי.

ו (ב"מ) יום טוב בן אברהם אשבילי (ריטב"א) עמוד מס 101 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הריטב"א מסיק דדי לנו לומר שהלוקח כשומר חנם. וכן כ' התוס'.

תוספות דף מב: ד"ה הכא בספסירא

בהדי תורחי חוקימתיה הוה פשיעה ליה דנתייב בקרא חט"ג דמקח טעות הוא ולית ליה דינא בהדי ספסירא כיון דפשע חייב דספסירא תובע ליחמוי שורו שנתת בפשיעה והם שומרים חנם עליו

כג בבא מציעא תלמוד בבלי עמוד מס 297 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ובעז"ה נדבר עוד מזה בסעיף כא (ובסמ"ע סקנ"א ובנתיבות המשפט סק"ט).

סעיף יח-2

בסוף דברי הרמ"א איתא דסרסור שקנה טבעת ומכרה בחזקת שהיא בדיל ונמצאת בתוכה זהב, זכה הלוקח ואין לסרסור טענה על הלוקח מפני שלא קנה הזהב מעולם. ומקור הענין הוא מדברי הראשונים בב"מ דף כו.

הגמ' עוסקת במי שמצא מציאה בתוך כותלי בית ישן. ומסיק שאין חייב להחזיר. ותמהו הרבה ראשונים למה אינו חייב ליתן המציאה לבעל הכותל שקנאה בקנין חצר.

תוס' דף כו.

דשתיך. וא"ת וליקני ליה חזירו לצעל הגל או לצעל הכותל
והוא דאין חזירי קונה צדצר שיכול להיות שלא
 ימנאנו לעולם כמו הכא שהוא מונגע צעוצי הכותל וכן מוכח לקמן
 כג בבא מציעא תלמוד בבלי עמוד מס' ג'הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הגהות אשרי סימן ט

ה' כחצ רבינו אבי"ה דלא
 שיך למימר כפי האי גוונא
 חזירי של חדש קונה לו שלא
 מדעתו וזכה צו הראשון שקנה
 הגל והכותל כיון דחינו
 ו) היה כשאר מציאה לא זכה
 דכשקנאי או לא העלה על לבו
 לקנות המוטמן הלכך לא זכה
 אלא צדצר שרצה לקנות וחיירו
 קנה לו צדצר הבא לחזירו אחרי
 מונח שם * ואפילו היה הכותל שנים רבות של
 אבותיו ואפשר דשמוך משעה שנתגוהו אבותיו שם. מ"מ
 כיון דחיה ליה למיתלי דמימות אמוריים היו שם ולא
 הוחזק ישראל |ק| בממון א' לעולם הרי הוא של מונחו:
בבותל חדש היינו כותל שידוע שאבותיו של זה שהוא
 עתה שלו צנאוהו ולא יאלו מרשותם מעולם
 אלא הוא ואבותיו היו דריס צו מעולם:

כן אצל כאן שהיחה צו מקודם ולא נמכרין לא המוכר נמוכר ולא הקונה ליקח לא קנה והביא ראיה וכו' ימעשה אירע צאי
 שקנה צדיל מנגר עבי"ם בחזקה צדיל לכסות גגו ושיצ נמלך ומכרו לישראל אחר בחזקה צדיל ואח"כ נמלא שהוא כולי כסף
 ובפנים אף בחזן היה נמוסה צדיל יפטריו ה"ד אליעזר ממוי"ץ כי אמר שלא זכה צו הישראל בקנה צון העבי"ם כיון שלא
 ידע ולא נמכרין לקנות הכסף והידה לו ר"ה. מא"ז:

כג בבא מציעא תלמוד בבלי עמוד מס' ג'הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

קצות החושן סימן רצ"א סק"ד

ואת"ל בשומר אבידה גמי כה"ג פטור, בגנב וגזלן תפוחי זהב
במשכיות כסף ולא ידע שהוא זהב מי ימא דדומה לשומרין
ופטורין כה"ג, או לא גרע ממזיק דחייב משום מאי ה"ל גביה
דאזקמיה ה"ג מאי אית לך גבי דגזלמיה. והנה לפי מ"ש דעיקר
ד הלך, אריה ליב בן יוסף הכהן עמוד מס 95הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הקצות החושן חוקר בגנב וגזלן אם נאמר שצריכים להכיר ערך הגזל.
ובסוף דבריו כי הקצוה"ח די"ל דהשאלה תלויה בהלכה שלנו.

חייבין בשומר אבידה ומכ"ש בגנב וגזלן, אלא דאכתי יש לומר
דפטורין כיון דגנב וגזלן לא מיחייבי אלא במשיכה הראוי לקנין
וידו אינו קונה כה"ג דלא ידע
שהוא זהב, וכמבאר ברמ"א
(סימן רל"ב סעיף יח) בלקח
בזקת גדיל והיה צו זהב דלא
קנה הראשון כיון דלא כיוון
לקנות ולא ידע אין ידו קונה לו
כה"ג ע"ש. וא"כ גנב וגזלן נמי
כה"ג לא קניא לכו יד להתחייב
באונסין כיון דלא ידעו מזהב. אע"פ שלבסוף נאבד ג
ד הלך, אריה ליב בן יוסף הכהן עמוד מס 96הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ובאמרי משה תמה על הקצות במה שהשוה דין גזלן לשאר קנינים.

אמרי משה סימן לג

ה) ותמהין לי דברי הקצוה"ח בס"י רנ"ה בגזל תפוחי
זהב במשכיות כסף ולא ידע שהוא של
זהב מי לשומר דפטור או דמי למזיק דחייב, וכתב
אח"כ די"ל דפטור דגזלן לא מתחייב אלא במשיכה הראוי
לקנין וידו אינו קונה כה"ג דלא ידע שהוא זהב כמבאר
(בס"י רל"ג) בלקח בזקת גדיל וה"ו צו זהב דל"ק
הראשון, ומשום דלא כיון לקנות, וה"ג גנב וגזלן לא
קניא להתחייב באונסין כיון דלא ידעו מזהב יעו"ש,
ולפח"ש דל"ג בגנב וגזלן כונה רק מעשה קנין, פשיטא
דננידון הקנות חייב באונסין על זהב דיש כאן מעשה
גנבה בקנין, ול"ד להך (דס"י רל"ג) דלענין קנין דנענין
כונה לקנות ע"כ ל"ק בשלל ידע שהוא של זהב ונש"כ
גזלן.

אב"י משה סוקולובסקי, משה בן שמואל עמוד מס 198הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ובגדר הדין עיין נתיה"מ סק"ח שכי' דלא שייך דברי הרמ"א אלא בדבר שיתכן שלעולם לא ימצא כגון טבעת שאין הדרך לשרו לעולם. אולם, בספר עבודת הגרשוני (הובאו דבריו בקיצור בפתחי תשובה סק"ח) לא משמע כן.

שאלת עבודת הגרשוני

שאלה צד ע"ד שאלתו שאלת חכם והשוכחו צלידה שם שם לו חוק ומשפט לך מוכן כסא כבודו כשמש גדי וסוקס כגדי צענין לחובן קנה קערה של כסף צמח דבדיל ומכרה כך לשמעון גם שמעון לא היכי' בה ומכרה. ללוי צמח דבדיל ואחי' ציד לוי נודע שהקערה היא של כסף וצא שמעון בטענה שנתאנה וכולה לחזור צו וכן לחובן רולה לחזור צומכיתו לשמעון זסו תורף השאלה ומכ"ח סלפל צחכו וסמך הדין שזכה לוי צמקסו ואין לו לשמעון ולא לחובן דין עליו :
עבודת הגרשוני אשכנזי, גרשון בן יצחק עמוד מס 100הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ובסוף תשובתו הביא בשם הלבוש :

שנים עד שמלחמי להגאון והכ"מ יפה שכח צק"ם בל"ג וז"ל אצל הקונה בלי והכנדי צמורת בדיל ומכרו הוא לישראל ג"כ צמורת בדיל ומלאו צו אח"כ שהוא חלול צפנים והוא מלש כסף או ספי' עלמו כסף כו' עכ"ל הכי שהגאון פסק להדיח שאפי' הוא עלמו כסף ע"מ לא זכס צו הלוקח מן הכנדי כיון שלא ידע ולא נתכנין לקניחו אפי' שמסוך נטונו משמע שגם הוא הכניס גיש קצרה יוסר לומר שקנה הלוקח כשהכלי עלמו כולל כסף משמאלה צמורו כסף ולכן כהצ' או ספילו עלמו כסף ספי' דייק מ"מ ס'ל שלענין דינא אין חלוק (הן אמת שלא הביא דאי- לצדיו) וא"כ מי יצול אמר המלך הדור כלצושו לחלוק עליו מסצרה ומה גם שמהרוץ צמפ"ע לא השיג עליו כדרכו להשיג כל מקום דאיכי מקום להשיג כידוע ג"מ שתיקם כהודאה דמיא ומילת פסקו דמך נכון ויפה זיכה ויפה מיצ"ל כ"ל גרשון אשכנזי :

עבודת הגרשוני אשכנזי, גרשון בן יצחק עמוד מס 100הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ולכאורה דבר שכולו כסף, דרכו להיוודע? וא"כ מהלבוש לא משמע כדברי הנתיבות המשפט?

אולם מבואר בערוך השלחן ששניהם לדבר אי נתכוונו.

ערוך השלחן

זהב וה"ה אם כל הבלי היה כן לא קנה [לבוש] וכל זה הוא רוקא ברכר שיכול להיות שלא יתורע בנזן בלי שצריכה הבחנה אבל אם היה רבר כרוך ככנר וססרו לאחר זכה הראשון רהלא ררך לנוללו והיה מוצא אותה [כה"מ] וכן אם כרוך במטלית וכה"נ אבל אם היה תפור בהבנר בין מכסה העליון להתחתון לא קנה ראולי לא יורע לו לעולם :

הנה עד עכשיו דברנו כשטעה במציאות החפץ שלא ידע שיש בה כסף. ובזה פסק הרמ"א שזכה האחרון. אמנם, יש לחקור היכא שלא טעה בטיבו של החפץ אלא בשוויותו כגון שהיתה שוה מאה דינר וחישב שאינו שוה אלא חמשים.

שואל ומשיב מהדורא ד חלק ג סוף סימן פט

קליט דנבט דמחורא יד אהרנאי אפייה ליינ טלינו טכל ונקום כראה דזה דוקא סיביל דלא ידע כלל שזה הדבר בירו או בסלירו חבל כאן ידע בלוחו דבר רק שהפז הסיוי לפחות וננס שהיא בלוחו פסיטא דירו קנה ועוד כאלם

מדבריו מבואר דהיכא דלא טעה אלא בשוויות, לא שייך דינא דהרמ"א. וכן מוכרח בשבט הלוי.

שבט הלוי ח"ד סימן ריא

סימן ריא

א.

ושאלתי סוחר עתיקות קנה ספר עתיק יומין בתור
 שזכה מיבדלי, והמוכר ידע שהוא ספר ישן
 גישן וקצבו המסור ע"ז כהוגן, והלוקח הסוחר צדלו
 לביתו מלא צהוך הספר התימה של גדול קדמון
 מפורסם אשר מעלה ערך הספר פי כמה, והמוכר
 לא ידע מה כלל, וכנראה גם אם היה יודע לא היה
 מחשיב זה צעת מכרו, ושאל הקונה אם יש צד אונאה
 יבטל המכר, או כיון שהמוכר לא ידע מה כלל איב
 לא זכה בעלמו צד.

אכתוב בקצור הנה ברמ"א חוי"מ סי' רל"ב סי"ה
 יאם קנה הסרסור דבר בחזקת בדיל ומכרו
 יאח"כ יודע שהי' צו כסף או זכב זכה צו הלוקח,
 שלא זכה צו הסרסור מטעם הו"אל ולא ידע צו,
 ובגתה"מ שם סי"ק ה' דדוקא צכה"ג שאין דרך
 כהודע כלל והי' הצודה ממנו ומכל אדם דהוי הפקר
 השא"כ צמלא כסף שהוא כרוך צמטליה ולא ידע מהו
 יכיולא צזה צדצר שדרכו להודע זכה, דהא המרדכי
 נמד דין זה מדין כותל ישן וכי' וברמב"ם פ"ד מגזלה
 הטעם דהוי הצודה ממנו ומכל אדם, וכן צמהרי"ק
 סי' קי"ח דוקא צמידי שאינו מלוי להמלא.

ד ואזנר, שמואל הלוי עמוד מס 293 חודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

וא"כ צי"ד דומה יותר לנדון הגתה"מ כיון דהדבר
 אינו מכוסה ואלו גם המוכר צבר הרגיש צו
 אלא שאל ידע להחשיבו ונקרא צכה"ג דרך להודע
 ימלוי להמלא, איברא צחצוח עבוה"ג סי' ל"ד
 יצפת"ש שם כהצו צסם הלבוש סי' רל"ג דאפי' עלמו
 כסף לא נתייפה צדצר אחר, אלא שכולם טעו צין צדיל
 לכסף אעפ"כ לא קנאו הראשון דלא נהגן לקטור כסף,
 א"כ לכאורה דומה לזה.

(איברא כ"ז בקנה הספר מאחר ומכרו אח"כ אצל
 צירשו או שניתן לו צמתנה לא שייך כ"ז
 כמצוה צחצוח עבוה"ג הני"ל וצצוש סס).

ושוב נתישצחי דני"ד אינו דומה להני"ל דהתם דהוי
 ככל אופן גם צאופן של הלבוש צדיל וכסף צו
 מיינים הם ואם נחטון לקטור צדיל לא נחטון לקטור
 כסף, אצל ספר שהוק צלו התימה הני"ל יעם התימה
 דבר אחר הוא ינהטון לקטור הספר שיש צו התימה
 עתיק יומין, וב"י שקנה הספר קנה גם התימה
 שצספר, ע"כ לצו נטטה יותר שהלוק צזה עם המוכר
 ייכול להציע זכיתו על עילוי הספר ע"י החתימה.

ד ואזנר, שמואל הלוי עמוד מס 293 חודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

[אולם, דבר זה צריך עיון בדברי הקצות החושן סימן רצא סק"ד
 עיי"ש].

סעיף יט 2

שאלה: בשמחת תורה, קנה ראובן הזכות להיות נקרא לתורה עם
 כל הנערים, בסכום חמש מאוה דולרים. בשבוע שעברה, כשהיו קוראים
 פרשת שלח, מצאו שיש אות חסר בהספר תורה. עכשיו ראובן תובע שהמקח
 היה בטעות. האם חייב הבית הכנסת להחזיר לראובן מעותיו?

כתב המחבר דעכשיו שיש מנהג שאין מבטלים מקח של ביצים אפי'
 כשנמצאו מוזרות, מנהג מבטל הלכה.

ערוך השלחן סי' רלב

ל המוכר ביצים לחבירו ומצאו מזוזה שאינם ראויים לאכילה ובאופן שודאי נתקלקלו אצל המוכר הוי מקח מעות ומחזיר את הדמים ואפילו להרמב"ם כמ"ש בסעיף כ"ו [צ"י ודלא כסמ"ע דאין סמ"ע כמ"ס] וכתב רבינו הב"י דעכשיו לא נהגו כן ומנהג מבטל הלכה עכ"ל ואנחנו בימינו לא שמענו הסנהג הזה ויש לנו לחון בעיקר הדין וכן בכל דבר סחורה החתומה וסתומה שטבר לאחר אף שגם הוא קנאה חתומה וסתומה ס"מ אם נמצא בו הפסד או איזה מרמה ההפסד על המוכר כמ"ש שם דלא מפני שנתאנה יכול לאנות אחרים אא"כ

ה (חוי"מ ב) אפשטיק, יחזאל מילכל בן אהרן יצחק הלוי עמוד מס 114 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

בערוך השלחן כתב דבזמנו לא נהגו כמנהג זמן המחבר וחזרה הדין לביטול מקח.

ובעיקר מש"כ המחבר שמנהג מבטל הלכה, עיין פתחי תשובה לעיל אות ז שכתב כן נמי לענין לוקח בהמה ונמצאת טריפה. וכ"כ המשפט שלום.

משפט שלום סימן רלב סעיף יא

סעיף יא ומגלה מרמה. ע' במס"ג ה"ס סי' רכ"ד דכוס' המנהג סקלבים קונים בהמות על הספק עמא יתיה טרפוח ומגלים על הספק בזול ואם מגלה אח"כ מרמה אין להטבח שום מו"מ על המוכר כו אדעתא דהכי נחשו ואין אחר המנהג כלום ומ"מ

משפט שלום שו"א דחון, שלום מרדכי בן משה הכהן עמוד מס 230 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ובעיקר כוונת המחבר שכי' מנהג מבטל הלכה, צ"ע מה הכוונה בזה וכדלהלן.

לבוש

אבל נהגו עכשיו בדין ביצים שהם... מזוזה שלא להחזירם, ומנהג מבטל הלכה, ואפשר משום דמזוזה דביצים עכשיו שכיחי והוה ליה ללוקח לאתגויי משום הכי נהגו כן, אי נמי משום שאין ההפסד גדול כל כך שאין דרך לקנות הרבה ביצים

ביחוד משום הכי מחיל הלוקח, נ"ל יתן.

לבוש עיר ושושן יפה, מרדכי בן אברהם עמוד מס 462 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מדברי הלבוש נראה שענין מנהג זה הוא רק כהסכם בין בני אדם (כמו שמצינו דאזלינן בתר מנהג החמרים. ולכאורה הטעם דהוי כאילו התנו שעל דעת כן עושים המקח. ובאמת מצינו שהתנאי מהני אפי' במקום דלא מהני תנאי וכמבואר בדברי אולם המשפט:

אולם המשפט

ס"ד סמוכד ביליס לחזירו ומלאו תורה בלויס רלויס לאכילס
 סוס מ"ט ומכסיו לא נכגו כן ומכג' מנסל סלכס . ע"ך
 לסבן דמאי סייך כחן מנסל סלכס דסא נכ"ד קי"ל דכולכן אסר
 סמוכג דכלוקח על דעח סמוכג לטקח . אכל סוא פסוס דלא סייך
 כחן על דעת סמוכג דסמוכד לכי' נס"ז דלפי' מחל נסירוב לא
 סוס מחילס עד שיפרס לו סמוס . וכחן ככו' לא פי' סמוס . ואלסר
 אולם המשפט הוטנר, יוסף זונדל בן חיים עמוד מ"ס 161 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מבואר בדברי האולם המשפט דמהני מנהג אע"ג דלא מהני תנאי. ולכאורה הטעם מפני שיש בה הסכם בני המדינה ועל דעת כן נעשה המקח. (וכעין זה מצינו בריש פרק השוכר את הפועלים [דף פג] גבי מקום שנהגו להשכים ולהעריב) [ובאמת כמה פוסקים השוו מה שכתב הרמ"א להא דמצינו לגבי איסורים דאזלינן בתר מנהגא ויש בזה אריכות גדול ובאמת בירושלמי בריש השוכר את הפועלים כתב דמנהג מבטל הלכה. ומשמע דשויס דיני ממונות לשאר דיני תורה. והרוצה לעיין עוד בזה יעיין במהרי"ק שורש קב ובשדה חמד ח"ד מערכת מ אות לח שהאריך מאד בענין מנהג.

עיין ש"ך ס"ק טו מה שהביא תשובת מהרשד"ם וכדאי לעיין בהולכן העתקתי אותה.

מהרשד"ם סימן פ

שאלה פ דבר מלוי צכל יום קאדם לוקט עמזינד קטורט וטורע
 לו צמעוט ואחר יום או ימים אחר עקבל סעצות וטורע
 סרי סעגלתי קך לצנים מזוייפים וצודאי אס נותן סעצות סיס יוכל ליטענע
 סכתן לו עשות ימים וקונים והאותם סעצות סרפים איכס סלו סדין סיס
 צרוק ס'טענע ויספסר אכל אינו אומר כן קק אזי גחסי לך סעצות וצילת
 אדתם ככלוקך ולא עחיתי צידך אס כן איני חייב לך דבר וסעקנל מליצ
 אסת ודאי חייב יס לך לדעת איד סרעט לי צודאי ואס לא אסת חייב
 ועל כן יס לך ליטענע איד אסת יודע סכתת לי ודאי עשות ימים וקונים
 ואט לאו ססלף אסת לי כדין עס מי :

תשובה פשיטא הוא סמי סודתם ססיס חייב לחברו עגס סלריך
 ליטענע סודאי סרע לו ואס אינו יודע צציוור ספרע סייב
 חו"מ מדינה, שמואל בן משה די עמוד מס 58הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

לסלס וטורע עטכי צפי סנחל צתכל סלע סלויחתי כוי איני יודע אס סמזרתי כוי
 סייב לסלס וכיכ סעור סדין צפטיעות חיינו סיי עיה וזיל אצל אס ססיב
 יודע אזי ססיס לך צידי וליכי יודע אס סרעתיך אס לאו חייב לסלס
 ולכאורס כן כראס סדין צניד לעלחר סקקס עמנו ססמורס נחסייב לו
 סעגס ואס לא כחן לו עגס יפס לאו סרענו עיקרי ואיכ לריך סידע צודאי
 סכתן לו סעגס יפס ואס לא סייב לסלס ועוד כראס לדמות דין זס לחסובי
 חו"מ מדינה, שמואל בן משה די עמוד מס 59הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

בטוען ונטען יש לפעמים נידון שהתובע ברי בתביעותיו והנתבע טוען
 'איני יודע'. ויש ב' אופנים בטענת 'איני יודע'. אם הנתבע טוען 'איני יודע אם
 נתחייבתי' אז אינו חייב לשלם אע"פ שהתובע טוען ברי. אולם, כשהנתבע
 יאמר 'איני יודע אם נתחייבתי' שהוא מסכים להתובע שהיה לו חוב אלא
 שנסתפק שמא נפטר כבר מחובו, אז חייב הנתבע לשלם.

ומדברי המהרשד"ם אנו למדים שני חידושים.

[א] כשאדם נותן מעות בתשלום חוב ואח"כ בא המקבל מעות ואומר
 שהיו מזויפים, והנתבע אומר 'איני יודע', הוי כאומר 'איני יודע אם פרעתיך'.

והטעם פשוט, מאחר שיש לנו ספק שמא היו מזויפים, נמצא שאנו
 מסופקים על הפרעון. וכיון שאנו יודעים שהיה לו חיוב ואנו מסופקים על
 הפרעון, הוי כאיני יודע אם פרעתיך.

[ב] במקח, אע"פ שלא לקח באשראי ולא נתכוין הלוקח ללוות
 מהמוכר, שוה להלוואה לענין טענת 'איני יודע אם פרעתיך'.

אמנם, רבו החולקים על המהרשד"ם.

דברי הט"ז סוף סימן עה

ושור רחיה תמ"ט המרוכי ס"פ המפקיד
 וכניאו רמ"ה ס"י רליב ס"ח תכרו לו
 טבעת בחזקה זהב ונמלא בו כדיל כו'
 ואם אינו מאמינו שנמלא כדיל נשבע
 שא"י ונפטר עכ"ל כרי לפנינו שזה הי'
 צייב לתת לחכירו טבעת של זהב ואפ"ה
 אמרי' כל שא"י אם הוא של זהב נשבע
 ונפטר ולא כוי כא"י אם פרעהוין ועכשיו
 נבאר הטעם לר"ן דק"ל כווחיה כפ'
 כנוזל כהרא דס"ל אומר א"י אם חני
 צייב לך דפסור מפרשי' להם טעמא דלא
 אמרי' בהם כרי ושמה כרי עדיף אלא
 תספיקא לא מפקי' תמונא ואוקי עמונא
 בחזקהו ונראה שזה ע"מ טעמא דמהני'
ה"י י"א

נשאלתי מי שפרע לחכירו סך תעות
 ואחר הפרעון כל המלו' וכר' לו מעכב
 א' תזוינפת מתוכס ואמר קבלה'ה מתך
 כפרעון חוני וכלום השיב איני יודע אם
 ביהם מעכב זו כאלוהן המעות בלא ככר
 אני מסולק ממך נשפת כפרעון בחזקת
 טוב ועכשיו איני יודע ויש כזה חילוק בין
 כדויניס קלחם תרמין לאויני יודע אם אני
 צייב לשבע ונפטר וקלנס תדמם
לא"י א"פ: אוצר החכמה

ח"י"ט ב קארן, יוסף בן אפרים עמוד מס 21 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ח"י"ט ב קארן, יוסף בן אפרים עמוד מס 22 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

בחיונא דא"י הם פרעהוין ודוקא בא"י
 אם אני צייב לך ועכשיו כולד ספק
 מוקמי' בחזקתו שבי' החלה קודם הספק
 דלא כי' עליו שגש חוב עשאי' בא"י
 אם פרעהוין אם נוקי התמון בחזקת
 קמא קודם שנולד הספק אז ודאי צייב
 לו ממילא נשאר החוב בחקפו כחלא
 כנדון זה שכר פרעו נסתלק מתנו
 ועכשיו כולד הספק כחטנע המזוייפת
 נוקי כדכר כמו שביה בחזקה עד עכשיו
 וכוא בחזקת פרעון טוב ורוכ מטבעות
 אינו מזויפים וכו' עכשיו כהונעו הכיע'
 מדשכ וזה עומן ת"י אם אני צייב לך
 שיבע כוסת שאינו ידע ופסור כנלע"ך
א"י"ח 1234567
 ברור וכנון :

ח"י"ט ב קארן, יוסף בן אפרים עמוד מס 23 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הרי מבואר שהט"ז סובר דחייב כשטוען 'איני יודע אם פרעתיד', נובע
 ממה שאנו מחזיקים את הלוח בחיוב. ולפיכך, מיד שפרע, נסתלק החזקת
 חיוב.

ובספר פנים מאירות חולק על הט"ז. וממה שכי יש לנו לפקפק ג"כ על המהרשד"ם.

פנים מאירות חלק א סוף סימן ס

ספרותות ומח"כ כתן נו הקלע מ"ז כיון דמעולם לא סיה מצורר סחייצ
 לו איכ אס אינר טאיו יודע טזה טוא שלי טוי כאלו אונר איני יודע
 אס איני חייב לך אצל היכא סחייצ לו מקודם צהלואה אף אס טוי כל
 מעותיו טווי צנת ספרעון מ"ז מודס טסי חייב לו מקודם איכ לניך
 לידע צצירור דווקא טפרעו צועות טווי אצל אס אונר איני יודע יל
 דטוי בכלל איני יודע אס פרעתי ככלע"ד :

א אייזנשטאט, מאיר בן יצחק עמוד מס 110 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מדבריו מבואר דלא שייך דין איני יודע אם פרעתיך אלא כשנתחזק החיוב. ובמכר, על הצד שהמטבעות לא היו מזויפות, נמצא שלא נתחייב הלוקח מעולם!

סעיף כ-כג

מקורות: בבא בתרא דף צב ע"א עד צג ע"ב (מתני' עד אין האורחין נכנסין)

רמ"ה שם צח ע"א (אות סג באד"ה ברם כו')

רא"ש וריטב"א בבא מציעא דף מב ע"ב

ראב"ד הלכות זכיה ומתנה פ"ט הכ"ד

עיונים:

משנה ריש פרק ו דב"ב

המוכר פירות לחברו זרען ולא צמחו
 ואפילו זרע פשתן אינו חייב
 באחריותן ר"ש בן גמליאל אומר זרעוני
 גינת שאינן נאכלין חייב באחריותן: גמ'
כד בבא בתרא תלמוד בבלי עמוד מס 93 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

כתוב במשנה דכשלא צמחו הזרעונים, חייב המוכר להחזיר דמי המקח. והסכימו הראשונים דזהו דוקא כשיש פגם בזרעונים שבשבילו לא

צמחו הזרעונים. אולם, נחלקו הראשונים אם על הלוקח להביא ראיי שהיה בהם פגם או דילמא, כל שלא צמחו, נקטינן מן הסתם שהיו פגומים.

רמב"ן בבא בתרא

דף צב סחג" המוכר פירות ולא צמחו. פי שאחר שזרען בלו בקיפין ואמרו שלא היו ראויין לזריעה שאינן מלמדין אבל אי לא הכי היאך יתחייב באחריותן לעולם שמה מחמת דבר אחר אירע שאיפשר שאין המקום שזרען בו ראוי לזריעה ואפילו היסב שדכ בדוקה ולא היו שנים בחקן אם אפשר לחלוח חולין ואם לאו חולין ודאי בזרעים אע"פ שאינן ידועין שאינן מלמדין וכן נראה מדברי רבינו הגדול ז"ל וכן כתב רבינו הגאון ז"ל בספר המקח בשער מ"ג:

ב (נזיקין, חולין, נדה) משה בן נחמן (רמב"ן) עמוד מס 168 הורדפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מבואר מהרמב"ן דהלוקח צריך להביא ראיי שהיו פגומים. אבל בלא ראיי נקטינן שהזרעים היו מתוקנים אלא שמחמת דבר אחר לא צמחו.

רא"ש פרק ו סימן א

באחריותן משמע מחוק דברי רב אלפס [ז] דכל היכא שאין הלוקח ידוע כגון ברד וכיוצא בו תלינן בגריעותן דזרעים. וקשה מהא דפרק המקבל (דף קה:) דתנן המקבל שדה מחצירו ואכלה חגב או שנשדפה אם מכת מדינה היא מנכה לו מן חכורו וקאמר עלה בגמ' (דף קו:) אמר ר"ל ל"ש = שורטה ונמחה ואכלה חגב אבל זרע ולא נמחה מצי א"ל כל צי זרע לזרע וליזיל ומה שלא נמחה לפי שעדיין לא הגיע זמן הזריעה. ואמאי ואפי' אם זרעה (קודם) כל זמן הזריעה נימא ליה מה שלא צמחו לפי שלא היו ראויין לזריעה וי"ל דלעולם תלינן ריעותא בזרעים לפי שדוע שכל זרעים טובים נומחים והתם היינו טעמא דאם לא צמחו דתלינן ריעותא בזמן הזרע לפי שכל בני הבאגא זרעו ולא צמחו ואי אפשר שכל בני הבאגא זרעו זרע שלא היו ראויים לזריעה אבל כל אדם אחד תלינן ודאי בזרעים [ז] אפילו לשלם ההוצאה אליבא ד"ה דמלתא דפשיטא היא:

כד בבא בתרא חמור בבב"י עמוד מס 436 הורדפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הרא"ש סובר דכל היכא שלא צמחו הזרעים, נקטינן מן הסתם שהיו פגומים.

בשו"ע הביא לשון הרא"ש ומשמע דפסק כוותיה (ובתוס' ב"ב שם ג"כ למד כהרא"ש). וכן כתב הסמ"ע ס"ק מז עיי"ש.

שו"ת מהרשד"ם סימן שעט

בטרשים חו שנח היו שנים כחקן חיכו חייב בחחריותן כו עד ח"כ נאו בקיחין ונאמרו שחלו אותם ולא היו דאויים לזריעה ולכחו' נר' שהרץ פליג אהר"ש שהרי כת' טר"ש דמשמע מתוך כז חלפס דכל היכא דאין שליטתו ידוע כגן ברד וכיוצא בו תלינן בגריעותא דזרעים אלא דעל הספק תלינן בגריעותא דזרעים ומדברי הר"ן אינו נר' כן אלא דתלינן בליקוי מלך אחר ח"כ נאו בקיחין ונאמרו שחלו אותם ולא היו דאויים משמע דאי לא נאו על הספק אנו תולין ברבנן אחר לא בגריעותא דזרעים וכן. הדעת כותן מטעמא דכלל גדול צדיק המוציא מחזרו עליו הראיה וְהַעֲפִי שֶׁאֵפֶשֶׁת חו"מ מדינה, שמואל בן משה די עמוד מס 253 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מבואר דהרשד"ם פסק שצריך הלוקח להביא רא"י מטעם שהמוציא מחבירו עליו הרא"י. וע"י מש"כ הטור בשם הרמ"ה. [ולכאורה לדבריו כשלא שילם הלוקח עבור הזרעים, אז המוכר צריך להביא רא"י שהוא המוציא. ועיין להלן בערוך השלחן שאף לדעת הרא"ש יש לומר כן].

ערוך השלחן סעיף לב

שפירח לזרוע [סס] ורוקא שאין לתלות בשינוי האויר שלא נשתנה הזמן ולכן תלינן ברוע הזרעים אכל אם לקחה הארץ בכרד וכיוצא בו איזה שינוי בהאויר אינו חייב באחריותן דשמא מחמת השינוי לא צמחו זאם הלוקח לא נהן מעות עדיין אין ביכולת המוכר להוציא מסנו אא"כ מברר שהקלקול הוא מחמת השינוי [כ"ל]

ח (חו"מ ב) אפשטיין, יחיאל מיכל בן אהרן יצחק הלוי עמוד מס 115 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מדברי הערוך השלחן אנו לומדים דאפי' במקום שיש לתלות הקלקול בדבר אחר [ואין מחייבין המוכר להחזיר הדמים] אפי"ה אין זה אלא ספק וכשלא שילם הלוקח, יש לו לטעון שמא מקולקלים היו [ואע"פ שאין לנו ריעותא כ"כ לומר שיש קלקול בזרעים, צ"ל דאפי' במקום ברד אין דרך שלא יצמחו הזרעים וצ"ע].

בסמ"ע ס"ק מו כתב דאין המוכר חייב לשלם להלוקח עבור מה שהוציא בזריעת זרעונים מקולקלים שמכר לו. וע"י בסעיף כא שכי המחבר שכשידע המוכר שיש בה מום, חייב לשלם הוצאה שהוציא הלוקח להוליד סחורה המקולקלת. ומקורו מסוגיא דב"ב דף צג בדברי חכמים דקיי"ל כוותיהו.

רמב"ם פרק ו מהלכות זכיה ומתנה

סוכה במסכת יבמות פ"ג מ"ג (דף קמ"ד קמ"ה):
 *היו רבותי שאם היה מנהג וכו' עד שבע ונוטל
 א"ל איני מנסה עם רבותי בזה ואלם הגרמה דומה
 לזרעוני גנה ולא נמחו שאינו מכלם לי (אלא) הכול
 וכללו כל דבר אכיל ממנו שבעל המנוון עושה אותו אע"פ
 שגם לו יה פטור מכ"ל:
 *היו רבותי שאם היה מנהג וכו' עד שבע ונוטל
 שאם היה מנהג המדינה שיעשה כל אדם סעודה ויאכיל
 לרעייו או יחלק נזעות לשמושין ולחוננין יכויצא בהן
 ועשה כדרך שעושיין כל העם וחזרה בה משלמה הכל
 שהרי גרמה לי לאבד ממון יכל הנזרם לאבד ממון חבירו משלם. והיא שיהיו לו עדים כמה הוציא שאין זה נשבע ונוטל:
 יב (קנין) משה בן מימון (רמב"ם) עמוד מס 109 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

פסק הרמב"ם דאשה שגרמה לאיש להוציא ממון ללא תועלת, חייבת מדינא דגרמי. ותמה עליו הראב"ד ממ"ש בסוגיין.

השנת הראב"ד
 *היו רבותי שאם היה מנהג וכו' עד שבע ונוטל.
 א"ל איני מנסה עם רבותי בזה ואלם הגרמה דומה
 לזרעוני גנה ולא נמחו שאינו מכלם לי (אלא) הכול.
 וכללו כל דבר אכיל ממנו שבעל המנוון עושה אותו אע"פ
 שגם לו יה פטור מכ"ל:
 יב (קנין) משה בן מימון (רמב"ם) עמוד מס 109 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הראב"ד למד מהלכה שלנו דאין לחייב למי שגרם לאחר להוציא ממון כיון שהניזק הוא שהוציא הוצאות בפועל.

ט"ז אבן העזר סימן נ אות ה

כדי להרויח או בכא להרויח ונכע"ד לחלק דבוריע' אין שם חרנס בשעת התחלת המעשה דחיינו כשהוא מוכר אסור שתמוכר עצמו כא ידע שורע חתיא דע הוא ואח"כ כשכא צמה או אין המוכר לא עב"י מידי דחיינו בשע' שהזיק מורגש אבל בכאן בשעת שהחזיק מורגש דחיינו במה שגרם לו הוצאות היא הנזרם החזיק דאו בחזרתו נעשה חזק דמתחלה שהיה סכר שלא יחזור בו היה ניהא ליה באותן הוצאות ולא היה נקרא חזק אלא בשעת שתזנר או מתחיל החזק ואותה השע' הוא הויר ועקיפ' שפתיו במה שאזור חזק מעשה והוא כמו בידים בסור כתב שמוען על החזר כי נ' טבעות שלה וכו' היו שכו אה"ע קארו, יוסף בן אפרים עמוד מס 191 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הט"ז כתב לחלק בין היכא שסוף גרמת ההיזק הוא במעשה [כגון חזרת האשה] להיכא שאין שום מעשה המפסידו [כגון זרעוני גינה] וכעין זה כ' השער משפט סימן שפו סק"א.

ובעזה"ש נאריך עוד בענין זה לקמן בסעיף כא.

סעיף כא

בשו"ע פסק דהמוכר זרעונים הנאכלים, אין הלוקח מבטל המקח דיכול המוכר לומר 'לאכילה מכרתי'. וברמ"א הביא דעת הרמ"ה (הובא בטור) דכל זה כשהמוכר מוחזק במעות (שכבר שילם הלוקח עבור המקח). וכי הטור בביאור דברי הרמ"א וז"לאבל אם המעות עדיין ביד הלוקח, בין דרובא וחזקה מסייעין לו, אין מוציאין מידו.

מלשונו משמע להדיא דדוקא במקום שרוב הזרעונים אינם נאכלים (כגון זרעוני פשתן), מהני חזקת ממון של הלוקח. אבל אם אין הרוב מסייעין, מוציאין מיד הלוח אע"ג דבעלמא אין הולכין בממון אחר הרוב. ובאמת נראה שזה סותר לדברי המחבר לקמן סעיף כג שכתב דינו של הרמ"ה אפי' היכא דליכא רובא. [וכן צ"ע למה לא הביא המחבר דברי הרמ"ה כאן בסעיף כא כמו לקמן].

ב"ח כאן

והרא"ש והרמב"ם פ"ו ממכירה . ומ"ש
בשם הרמ"ה דזרעוני פשתן אם הלוקח
מוחזק אין מוציאין מידו כיון דרובא וחזקה
מסייעין לו אין מוציאין מידו כראיה דהאמת
נקט ^{ה"ה} אבל לדינא אפילו כי הדדי נינהו
חזקת ממוןא עדיפא והמע"ה כדכתב רבי'
ע"ש הרמ"ה גופיה בסמוך סעיף כ"א :

ח"י"מ ב יעקב בן אשר (בעל הטורים) עמוד מס 224הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מדברי הב"ח מבואר דס"ל דלשון הטור לאו דוקא.

פרישה אות יח

בין דרובא וסיקס' מסייעין בו' כר"ס' דלוקח' ככא שאינו ממון לו כה"פ בסוכן (א"ב) [כוב
וגם] חוקס' אבל בשור שנגמ' דכסמוך סכ"ל' שמחזיקו לו לא סנין' הרמ"ק פ"ס מנזיח' :
ח"י"מ ב יעקב בן אשר (בעל הטורים) עמוד מס 224הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מדברי הפרישה אנו לומדים שיש חילוק במקח טעות בין היכא שמחזיר המקח להיכא שאינו מחזירו. ומבואר דודאי אין החזרה מעכבת בביטול מקח (שאף הרמ"ה מודה דהמקח בטל כשאנו מכירים שיש טעות במקח) אלא דהיכא שאינו מחזירו בעינן ראוי חזקה לבטל המקח וצ"ע בטעמו.

ובסעיף כג מבואר דאפי' היכא דליכא רובא אלא שבי' הצדדים שוים, אזלינן בתר חזקה. ובערוך השלחן הקשה למה לא אזלינן בתר חזקה אפי' כנגד הרוב (כמו שביארנו דאין הולכין בממון אחר הרוב). ומכח קושיא זו כי חידוש גדול וכדלהלן.

ערוך השלחן סעיף לו

מהלוקח ומפני מה אזלינן בזה בתר רובא ולא בתר החזקה כבמוכר מפני דלקיים המקח אזלינן בתר החזקה דכזה נס חוקת המקח מסייע ואף שאין זה חזקה נמורה מ"ם היא בעין חזקה דהא עשו... מקח ביניהם

מדבריו אנו לומדים דלקיים חזקת המכירה, אפשר להוציא ממון מיד הלוקח. [ועל פי זה אולי יש לבאר דעת הפרישה די"ל דס"ל דכל זמן שלא החזיר חפץ הנמכר, המקח בחזקתה. ולפיכך על הלוקח להביא ראיה אע"פ שהוא מוחזק במעות. משא"כ כשיכול להחזיר המקח, סובר הפרישה דאזלא חזקת המקח והוי ספק והמוציא מחבירו עליו הראיה]

לעיל בסוף סעיף כ התחלנו לדבר בענין אחריות המוכר לשלם הוצאות שהוציא הלוקח ללא תועלת.

המחבר בסעיף כא כתב דאם ידע המוכר במום, חייב בהוצאות שהוציא הלוקח. ומקורו מדברי הרמ"ה שהובא בטור. וז"ל הטור.

לוקח והרמ"ה ז"ל כתב ואם המוכר ידע שהיה בו מום חייב אף בהוצאה שהוציא הלוקח להוליכו למקום פלוני משום דינא דגרמי

והא לך לשון הרמ"ה :

יד רמ"ה ב"ב פרק ו סי' סב

והוא דלא הוה ידע ביה מוכר במומיה, אבל ידע ביה במומיה לא מיחייב לוקח למטרח ולאיתוייה, דכמאן דשדריה איהו גופיה להתם דמי כדברירנא, הילכך מיחייב לשלומי ליה זוזי ללוקח ואפילו בהוצאה, דהילכך נמי איחויבי מיחייב משום דינא דגרמי. מידי דהוה אדן את הדין טיהר את הטמא דמיירי שערבן עם פירותיו (סנהדרין לג.ב), דלמאן דדיין דינא דגרמי אע"ג דלא נשא הדיין ונתן ביד מיחייב, דאיהו גרם ליה לערובינהו להני טמאים בהדי הנך טהורים, וקימא לן כמאן דדיין דינא דגרמי, ואף הא נמי דכותה. ועד כאן לא פליגי רבנן עליה דיש אומרין ב"ב ב אבולעפיה, מאיר בן טודרוס הלוי עמוד מס 73 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ועיין בב"ב דף צג שנחלקו חכמים ורשב"ג אי מחייב המוכר בהוצאות שהוציא הלוקח. וכי הרמ"ה דאע"ג דהילכתא כחכמים הכא כו"ע מודו.

נמי דכותה. ועד=כאן לא פליגי רבנן עליה דיש אומרין (לעיל צג.ב) גבי המוכר פירות לחבירו ולא צמחו אלא בסתמא דלא ידע, דליכא לחיוביה, דכיון דלא ידע מאי הוה ליה למעבד, אבל=במזיד דידע ביה במומיה אפילו רבנן מודו דמיחייב. ולא דמי לאומן הדיוט, אי נמי לדיין הדיוט, דאפילו בשוגג נמי מיחייב, דבשלמא התם כיון דלא גמירי כל צרכן לא איבעי ליה למחזי ולא למידן לאינשי, אבל מוכר דלא סגיא דלא מזבין ממונא דנפשיה היכא דצריך לזבוני לא מיחייב מדינא דגרמי.

ב"ב ב אבולעפיה, מאיר בן טודרוס הלוי עמוד מס 73 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מבואר בדעת הרמ"ה דמי שגרם לחבירו להוציא ממון, חייב מדינא דגרמי היכא דפשע אפי' אי לא הזיד. אבל כשלא פשע, פטור.

ומדברי התוס' משמע שחולק על דברי הרמ"ה בזה.

תוס' ב"ב דף צב. סוף ד"ה זרעוני

הלא צריכא דאייקר לזריעה כלל וכן משמע בגמרא דאיכא
 דיא אי הכי למאי למאן דמחייב לשלם אפי' ההולאה
 ה לטרחא הוכי דמי ואין סברא לחייבו כלל כל ההולאה
 א' אלא כשלא היו ראויין כלל לזריעה
 וידע המוכר שלא היתה ראויה
 לזריעה: וליחזי אי דמי רדיא וכו'. דאפי' לרבנן (לעיל ט:): דאית להו
 כד בבא בתרא תלמוד בבלי עמוד מס 193 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

התוס' סוברים דאף לדעת המחייב לשלם דמי הוצאה (שהוא רשב"ג בדף צג:), היינו דוקא כשידע המוכר שאינם ראויים לזריעה. לפי"ז לדידן דפסקינן הילכתא כרבנן, משמע דבכל אופן אין מחייבין.

ובאמת מבואר ברדב"ז שפסק כהתוס' בזה. הרדב"ז מדבר במקום שהלוקח לא היה בקי באיזה מנהג הסוחרים. המוכר ידע שהלוקח לע ידע מאותו מנהג ולא הודיעו. הרדב"ז דן אי חייב המוכר בהפסידים שהגיעו ללוקח מחמת אי ידיעתו והביא רא"י מסוגיין.

שו"ת רדב"ז ח"א סימן קצז

אדם ומייב בדיני שמים: ור"ח לדין זה דתניא פרק המוכר פירות עלה
 דמתמימין דמוכר פירות לחבירו ח"ל מהו נותן לו דמי זרע ולא דמי
 הולאה ויש אומרים אף ההולאה ופסקו הלכתא כח"ק שאינו נותן לו
 דמי ההולאה וכחכ עלה רש"י ז"ל דמי זרע ולא דמי יליאה דגרמא
 בעלמא היא ופטור אף ההולאה יליאת הרישה וכבר פועלים ונראה
 בשיני דקנסא הוא עד כאן. וא"ת דילמא התם איירי בשלא היה יודע
 שאין באותם לזריעה אבל כ"ד כהיה יודע שיש בה הצרובה ולא
 כודיעו מודה ח"ק כמותן לו אף דמי ההולאה. הא לימא כלל דאי
 בדלא ידע אס היו ראויים לזריעה מ"ע דכ אומרים דקיים ליה הא לא
 ידע: ואשילו תראה לפרש דמודיעא קאנור בא ודאי לא מסתבר דלחייב
 א זמרא, דוד בן שלמה אבי (רדב"ז) עמוד מס 74 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מדבריו למדנו דאפי' ידע המוכר, אינו חייב בהוצאת הלוקח.

וכן מצינו ברמב"ן בדינא דגרמי דמשמע כדעת הרדב"ז.

רמב"ן בדינא דגרמי (עמוד קלה בדפוס הרשלה)

והמוכר פירות לחברו ולא צמחו²⁶², דקי"ל
כתנא קמא דרבן שמעון בן גמליאל דאמר אינו
משלם אלא דמי זרע ולא דמי הוצאה, היינו
טעמא שאין זה מזיק ולא גורם היוזק, אלא הוא
גרם על עצמו, וזה אע"פ שמכרו לו אינו אלא
כמטעהו.

מסות, ע"ג, סנהדרין: משה בן נחמן רמב"ן <<תלמוד בבלי>> 5) (עמוד מס 80 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מדבריו נראה דבכל אופן אין לחייב המוכר אפי' כשידע.

ומפני שכל אלו הראשונים חולקים על הרמ"ה, תמה המשפט שלום על
הרמ"א שסתם כדבריו. ופסק המשפט שלום דאפשר לומר קים לי דלא
כרמ"א.

בסעיף שלנו יש נידון יסודי בענין באיזה אופנים אחריות המקח על
הלוקח ובאיזה אופנים האחריות על המוכר. וכדי לבאר הענין אני מוכרח
להעתיק מקור הדברים.

רמב"ם פרק טז מהלכות מכירה

כל כיוצא בזה: ג' *מכאן אתה למד שכל הלוקח
מחבירו מקח יהודיעו שהוא מוליכו למדינה פלונית
למכרו שם ואחר שהוליו לשם נמצא בו "מום". אינו
יכול לימר החזיר לי מקחי לכאן. אלא מחזיר לו את
הדמים והמוכר מטפל להביא מוכרו או למכרו שם.
ואפילו אבד או נגנב אחר שהודיעו הרי היא ברשות מוכרו.
יב (קנין) משה בן מימון (רמב"ם) עמוד מס 53 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מדברי הרמב"ם משמע דכל זמן שלא הודיע הלוקח להמוכר שדעתו
להחזיר המקח, הרי הוא ברשות הלוקח, והלוקח חייב בגניבה ואבידה. ומיד
שהודיעו, הרי הוא ברשות המוכר. וכי הבית יוסף שאין זה שיטת הרמב"ם
אלא, כל שלא היה ללוקח שהות להודיע למוכר, הרי הוא ברשות המוכר.
[ואם היה לו שהות ולא הודיעו, משמע דהוא ברשות לוקח (להתחייב בגניבה

ו[אבידה]. אולם, המעיין יראה שדחוק לפרש דברי הרמב"ם כפי שיטתו. ולכן פ"י הב"ח באופן אחר.

הלשון שכתב הרמב"ם כמשמעו הוא דלא כלתה שמירתו עד שיודיע למוכר ולומר לן טול את שלך וכשלא יודיעו חייב הלוקח באחריותו אם נגנב או נאבד כדין ש"ש שקרי אם נזדמן לו מי שרוצה ללקחו מידו הרי הוא מוכר וזאת הרי יכול לומר לו החזר לי מקחי וירר חומאל דו להריגאו או להריו חו"מ ב יעקב בן אשר (בעל הטורים) עמוד מס 225 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

לדעת הב"ח כוונת הרמב"ם הוא כמו שנראה מפשטות לשונו. ועיין בנתיבות המשפט שהאריך להקשות על דברי הב"י והסמ"ע והב"ח.

והביא הנתיבות בשם הריטב"א דהוי שומר שכר משום שיש לו הנאה דתפיס ליה אזוזי (ר"ל שיכול להחזיק במקח עד שיחזיר לו המוכר מעותיו). ובריטב"א לפנינו מבואר שמטעם זה אינו אלא שומר חנם.

ריטב"א ב"א מציעא דף מב:

פלוני שאין הרועה נעשה שומר כלל. וי"ל דכל מקח טעות כיון שחייב הלוקח לתת סחורתו למוכר ולוקח נמי יכול לעכבו עד שיתן לו המוכר דמיו, הרי נעשה לוקח שומר עליו וכאותה שאמרו (לקמן פ' ע"ב) שכל האומנין שומרי שכר, אלא דהכא דיו שיהא כש"ח כיון דהוה כאן מקח טעות. ונתקיים תירוץ ד"ש"י ו (בי"מ) יום טוב בן אברהם אשבילי (ריטב"א) עמוד מס 101 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ובאמת יש להפליא על הנתיבות שנראה שלא הביא דברי הריטב"א כתיקונם. אלא שנראה שלא כוון הנתיבות לדברי הריטב"א אלו אלא למה שמבואר בח"י המיוחסים להריטב"א (שכבר נודע לנו שאינם מהריטב"א).

חידושים המיוחסים להריטב"א ב"מ דף מב:

ומשלם בקרא כ"י מפני שהיתומים הואיל ובעל מום היה ועומד השור לתזור לבעליו וליטול דמיו מן המוכר צריכין היו לשמרו עד שיחזיר לבעליו נמצא שהיתומים שומרי שכר הם על השור בשביל מעותיהם שהם באחריותו זה נקרא שומר שכר של יתומים ונגנב תחתיהם לשמירה וכיון שלא נזהר בן ולא שמרו ו (בי"מ) יום טוב בן אברהם אשבילי (ריטב"א) עמוד מס 353 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ועיין עוד בהגהת רע"ק איגר לשו"ע לעיל סעיף יח שהביא חילוקי דעות אי יש ללוקח דין שומר חנם או שומר שכר.

ולענין מה שכי' הנתיבות המשפט דחשיב שומר שכר בההיא הנאה שיכול לקדש בו אשה, הוי שומר שכר, חלק עליו האבן האזל. ואף שכבר הבאתי מקצת דברי האבן האזל לעיל סעיף יג, הדבקתי את כל דבריו שהם יסוד נחוץ בסוגיין.

סעיף כג

בסעיף שלנו דנו הפוסקים במי שקנה שור ונמצא נגחן. ונגחנות הוי מום למי שקונה לרדיא ואינה מום למי שקונה לשחיטה. ובפשטות כשלקח הלוקח השור ודעתו לקיימו לחרישה, יכול לבטל המקח שהרי לגבי דידיה הוי מום אלא שצריך להביא ראיה שכוונתו לכך. אולם, לא משמע כן בלשון המחבר שכתב וז"ל **ואם הלוקח אינו רגיל לקנות אלא לחרישה והמוכר מכירו, ה"ז מקח טעות**. ואי אמרי' דהכל תלוי בכוונת הלוקח, לא בעינן שהמוכר יכיר כוונת הלוקח!

ובאמת מקור דברי המחבר הוא ברשב"ם. הגמ' טענה דהיכא דאין הלוקח רגיל לקנות אלא לחרישה, היה לנו לומר שהמקח בטל. וביאר הרשב"ם כדלהלן:

רשב"ם ב"ב דף צב. ד"ה ה"ג וליחזי

שוורים לחרישה וכגון שהיו מכירין זה את זה ודאי לרדיא זצין ואפי' לשמואל ליהוי מקח טעות דכיון שמכירין זה את זה הרי כאילו פירש לו מוכר לי שזה לחרישה
כד בבא בתרא תלמוד בבלי עמוד מס 193הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מבואר מדבריו דבאמת לא מהני כוונת הלוקח לחוד (דמאי איכפית לן בדברים שבלבו). ודווקא כשהמוכר מכיר בקפידת הלוקח, הרי הוא כאילו התנו ביניהם בפירוש שלקח לחרישה. וכן פירש הפלפולא חריפתא.

פלפולא חריפתא ב"ק פ"ה אות ב

מ"מ אגן סהדי דלא קנאו אלא לפי מנהגו והוי טעות במקח אבל צריש המוכר פירות כתב רבינו והמוכר מכירו וכ"כ צטור סימן רל"ב וכתב הב"י דנראה שסובר דאם אין המוכר מכירו לא הוי מקח טעות ע"כ ולא כתב טעמא גס לא הראה מקום שכ"כ רבינו וגם הרשב"ם ויראה לי לתת טעם דאם אין המוכר מכירו הלכך על הלוקח לאודועי ליה ומדלא מודע ליה הוה חזין להא ולהא דאע"ג דאין מנהגו כן מ"מ עכשיו נתבטל מנהגו-ואמרין דלא הלך עכשיו אחר מנהגו אלא דעתו לקנות לכך ולכך מדלא הודיעו למוכר וטעם לכוון

כב בבא קמא תלמוד בבלי עמוד מס 286הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

[וכי הפתחי חושן דלפ"י צריך הלוקח לדעת שהמוכר מכירו דאל"כ, הרי ברור שלא היה דעתו להתנות (עי' קצות החושן סי' רכז סק"ה)]
ובמאירי הביא דעת הרשב"ם וביארו באופן אחר.

מאירי ב"ק דף מו.

חכמי הצרפתים¹⁵ מוסיפין בה שלא נאמר כן אלא בשהמוכר מכיר את הלוקח שאם לא היה מכירו אף הוא יכול לאמר לא הייתי יודע שלחרישה אתה מבקשו ואין הדברים

ב"ק מאירי, מנחם בן שלמה עמוד מס 156הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מדבריו נראה שאינו מדין תנאי אלא שהמכר תלוי בכוונת המוכר.
ובאמת המאירי הביא מי שחולק על הרשב"ם.

מצוי. ומכל מקום חכמי הדורות שלפנינו¹⁶ העמידוהו אף בשאין מכירים הזאיל והרבר ידוע לכמה בני אדם הרי הוא כמוסר מודעא שלחרישה קנאו והביאו ראיה לדבריהם

ב"ק מאירי, מנחם בן שלמה עמוד מס 156הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

אמנם להלכה נקטינן כדעת הרשב"ם אחרי שכן משמע בהטור והמחבר. וכן פסק הנתיבות המשפט (חידושים ס"ק לה).

ומיהו נחוץ לדעת שכל מה שדברנו הוא כדי שיהיה המקח לחרישה **בתורת ודאי**. אבל בלאו הכי יש ספק אי לקחו לחרישה או לשחיטה (ולא אמרי' דמדלא התנה, מוכרח שאינו מקפיד). ולפיכך כ' המחבר דאם הלוקח מוחזק במעות, אין מוציאין מידו.

בגמ' ב"ק דף מו נחלקו רב ושמואל. רב השוה דיני ממונות לאיסורים דכשם שבאיסורים אזלינן בתר רובא, הוא הדין לענין איסור (ואפי' להוציא מיד המוחזק). ושמואל אמר דדוקא באיסור אזלינן בתר רובא אבל הכלל בממון דאין הולכין אחר הרוב. וידוע הכלל דהילכתא כשמואל בדיני. (וכן

נקט הגמי' בסתימות בב"ק דף כז דקיי"ל אין הולכין בממון אחר הרוב. ולכן יש לדון על לשון הטור והמחבר.

טור

הרמ"ה ז"ל לא מיבעיא אם רובא לרדיא זכני דאיכא רובא דמסייע לחזקת הממון דאמרינן המע"ה אלא אפילו אי כי הדדי נינהו חזקת ממוןא עדיפא והמע"ה ואם הוא גברא דלא זכין אלא לרדיא והמוכר חו"מ ב יעקב בן אשר (בעל הטורים) עמוד מס 225הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מדברי הטור משמע דהא דאמרינן דהמע"ה, היינו דוקא היכא דליכא רובא כנגדו. אבל אי רוב קונים לשחיטה, אזלינן בתר רובא אפי' להוציא [ובפשטות, דין זה סותר כללא דשמואל דאין הולכין בממון אחר הרוב להוציא מיד המוחזק]

הכלל אם רובא זכני למסייע ס"ל דמוליחין מיד הלוקח' המטעם ולת' מהכי ליה סמוקה כ"כ טמח' סכנר סמטון הנכנסת סניו וקנהו בקיין חו"מ ב יעקב בן אשר (בעל הטורים) עמוד מס 225הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מדברי הפרישה מוכרח דלשון הטור דוקא. ומשמע דס"ל דהטעם מפני שיש כאן חזקת מכר המסייעו אפי' להוציא מיד המוחזק.

ועיי' בנתיבות המשפט ס"ק יב שכי' דלשון הטור והמחבר לאו דוקא. ועיי' בפתחי תשובה אות י מש"כ בזה.

והערוך השלחן פסק כדעת הפרישה.

ערוך השלחן סעיף לו

מהלוקח ומפני מה אזלינן בזה בתר רובא ולא בתר החזקה כבמוכר מפני דלקיים הסקה אזלינן בתר החזקה דבזה גם חזקת המקת מסייע ואף שאין זה חזקה נמורה מ"ם היא כעין חזקה דהא עשו מקח ביניהם אבל לילך בחזקה נגד הרוב ולבטל המקח לא אזלינן דרובא ודאי עדיף מחזקה לחוד [נ"ל] ויש מי שחולק בזה וס"ל דדין הלוקח כדין המוכר [גס"מ] ולי' גראה עיקר כדעה הקודמת [זכ"מ מלסון ארמ"ה נסוד סעיף ח (חו"מ ב) אפשטיין, יחיאל ביכל בן אהרן יצחק הלוי עמוד מס 115הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

כל הפוסקים שהבאתי (פרישה, נתיה"מ וערוך השלחן) נקטו דהיכא דרוב קונים לרדיא דנינן ליה כרוב. ולפיכך האריכו לדון באיזה אופנים

אזלינן בתר רובא וכמו שביארנו. אולם, בשער משפט מבואר דהיכא דרוב קונים לשחיטה, אנו יודעים **בודאי** דגם הלוקח כוון לקחתו לשחיטה.

שער משפט כאן

זכריוספרישה כדק בזס מוחד . ולמעדיכ דסכריס חזיל צשיטת סכריס צפאיע
 דפריסות דסיככא אין מנעל סוקס דכיון דשכיס סוף סיל ללחמי וכתב
 לחך קוסיס סרמצינ ססקסס וסמוכ סוכ למצירו ונעלל נמן דלחרי דלל
 סו מקס עעות מוסס דליל לסיסיס עכרסו לך וסיל דלל סו עיע מוסס
 דסיל ללחריי דכז סוורי ללו צמוקס סיפור קייעי דסלרי ססס כיון ססמוכ
 מכיר צמווי ססור ייל דלל סססס עסוס דסניך לל עלמו דסלריס יסרלל לל
 יעסו עולה ולל ילכסו צמוקמוסלרי צסיככ סגס סמוכ לרי מכיר צסמוס
 לחרי דסיל ללחריי יעיע ולפי כחל דלס סכז קורי לסיסיס חף ססלוקס
 עוסק סייב ללס ולל מלי למיכ לרדיס קרתי וסוי מקס עעות דלך סוכין
 צמוון חל סכז מוסס דסיל ללחריי וכלן לל סייך דסניך לל עלמו על
 סמוכ דסלריס יסרלל לל יעסו עולה לכיון דסכז קויס לסיסיס דלמו
 קניך לל עלמו על סכז וליך יסמוך סקוס על זסיל יסס ולכ סייב
 ללס דצכרל זו דסיל ללחריי סוכין חף לסילל ממון כמו ססוכססי לעיל
 מדכרי סרמצינ סס ככ דוק . ומעס דין זס לל רביס קויס לסיסיס וסוף
 מוחק מלי צמלגמל דלסייעת סרמצינ צסיכ דלל לחרי סיל ללחריי סיס
 סכא אין מוליחיניד סלוקס צכסינ :

שער משפט ישראל איסר בן זאב וולף עמוד מס 319 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

לעיל בסעיף יב למדנו דאיכא מחלוקת ראשוניים במום דשכיח (כגון סירכא) אי אמריי דהו"ל ללוקח לאתנויי. וכמו כן, כ' השער משפט, יש לדון היכא דרוב הקונים קונים לשחיטה, הו"ל ללוקח להתנות אי היתה כוונתו לרדיא. ולפיכך **יש לנו ראי' שלקחו לשחיטה ושוב אין כאן ספק**. ולדבריו פשיטא דלא מהני תפיסה (עיי' נתייה"מ סוף ס"ק יב).

סימן רל"ג

סעיף א'

מקורות: בבא בתרא דף פג ע"ב – פד ע"א (מתני' עד רע רע יאמר הקונה)
 שם דף פד ע"א – פד ע"ב (יין ונמצא חומץ עד ולא ניחא ליה בחמרא)
 שו"ת תרומת הדשן (סימן שכב)

עיונים:

בסימן רלב דברנו בעיקר במוכר חפץ לחבירו ולא טעו כלל במין או בסוג המקח אלא שהיה במקח איזה מום שדרך העולם להחזיר המקח בשבילו (עי' לעיל סעיף ו שם). ובכזה פסקנו שיש רשות ביד הלוקח לבטל המקח כל זמן שלא השתמש במקח משהכיר במומו (סעיף ג). אולם, כשהלוקח אינו רוצה לבטל המקח, אין מחשבין פחת המום (סעיף ד).

סימן זה עוסק כשאין הלוקח מקבל המין או הסוג שפסק המוכר לתת לו. ויש לנו לדון בכמה נקודות אם דינים אלו שוים לדיני מקח טעות דלעיל.

יש בעיקר ג' מדרגות בסימן שלנו :

א] כשהמין שנתן אינו המין שפסק כלל (כגון מכר יין ונמצא חומץ)

ב] כשהמין שנתן הוא מאותו מין שפסק אלא שהוא גרוע באופן שדרך העולם להקפיד עליו (יפות ונמצאו רעות)

ג] כשהוא גרוע אלא שדרך העולם לקבל הסוג הגרוע אלא שאינו שוה כמו המעולה (מכר איל מסורס ונמצא שאינו מסורס)

והנה בשני מינים, כ' הסמ"ע (ס"ק א) דאפי' כשנשתנה למעליותא, שניהם מבטלים המקח. ויש להסתפק אי מהני בכגון זה מחילת המוכר והלוקח או דילמא, אין בזה קנין כלל? ומצינו בפני משה דמס"ל דילמא אפי' כשנשתמש אחר שהכיר במום, לא הוי מחילה ועדיין יכולים לבטלו.

שו"ת פני משה (מנכד הכנסת הגדולה) ח"ב סימן נה

**אך עדיין יש בן אחר דכיון דטעמים דכ"פנס סוס
טעמם מחילם אפטר דער כאל לא קאטר דעל קאמם
דנשטמש עקל אלס דוקס לגבי טום אכל כהדבר מ"א**

ב בבבנישתי, משה בן נסים עמוד מס 207הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

**טעות עשני סינים חלוקים אפטר דלכולי כ"י לא
אמדינן דמחל וכדלפכחן דאיכא קילוק לגבי זמן כחודס
עדבר שנכא נו טוס להיכא אקטעונו כוס. אשחיתת
ונכא לכנה ל"פי סכנת הרב כמגיד הגלל בכתב ט"ס**

ב בבבנישתי, משה בן נסים עמוד מס 207הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מדברי הפני משה נראה דסובר דאין השתמשותו של לוקח רא"י על מחילתו כלל [ונראה לבאר דכיון שאין ביד הלוקח לקיים המקח (ששניהם יכולים לבטלו) ממילא אין לומר דאיכא רא"י ממה שנשתמש בה דרוצה לקיים שהרי לא איכפית לן בזה שרצונו בקיום המקח אא"כ המוכר יסכים לקיימו].

וכעין זה מצינו במחנה אפרים

מחנה אפרים (בהגהות להרמב"ם פרק טו)

**שם דין ג', אלל אס נשחמש צו אחר שראה המוס. נ"צ ל"ע
נמלא מין אחר כיון דשניהם יכולים לחזור כי נשחמש נמי דמוכח
דנתפיים עדין יכול לחזור כיון דהמוכר יכול לחזור:**

סופר, יעקב חיים בן יצחק שלום עמוד מס 400הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מדבריו נראה דסובר דביסוד, איכא רא"י ממה שנשתמש בה הלוקח דמחל. אמנם, אין מחילת הלוקח עולה עבור המוכר כלל. וכיון דבשני מינים, שניהם יכולים לבטלו, יכול המוכר לבטל המקח וכל זמן שהמוכר מבטלו, ה"ה שהלוקח מבל [ומשום לתא דמוכר וכמו שכ' רבינו יונה (ב"ב דף פג)].

אולם, מצינו במנחת פתים דס"ל דבגזילה לא הוי מחילה כשנשתמש. אבל אם עבר זמן ארוך ולא מיחה, י"ל שמחל. ולכאורה ה"ה הכא.

מנחת פתים סימן רלב סעיף ג

ורבינו^א סם והגוי^ב פ"ד מוולום: סעי' ג' חזל חס כשחוס צו ע' חסוי ונהר"ם צר צרוך ס"י חע"ט צוועקס סתבע רלוצן משמעון סתחן לו ליפור זסצ לעקוט לס"ת והציא לו הליפוי צלילה וקילס לו וצוקר רחס סתחן כסף חוורת הזהצ סתחן לו ומסק ונהר"ם כ"ן סכצר נתן רלובן הליפוי על ענוודים וכצו עצרו כווס יורס חונכיס ולח עירער הוי מחילה יעו"ט ולכחורה היח לין פשוט צנשתונט צוקח ולווס לו למהר"ם ללרף מה שעצרו כווס עתיס וימיס ולח עירער וגס לח הזכיר כלל עדין נשתונט צווקח רק מוסצרו קחסי עלה ונרחס העעס דדין נשתונט היח רק לעיין וקח עיעות חזל סס סס גזילה וונט היח סתחן לו זסצ לעקוט ליפוי^ג ונצו וכתן כסף צזה ח"ן הסיווט נדיח סונחל רק צלירוף סעצנו כווס זמכיס ולח עירער

י"ד, אה"ע, חו"מ אר"ק, מאיר בן אהרן יהודה עמוד מס 283 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הרמ"א הביא שיטת התרומת הדשן ומפני שהאריכו האחרונים בראיותיו, העתקתי התשובה בשלימותו.

תרומת הדשן סימן שכב

קאמר בהדיא דפחיא, ונ"מ בין מאן דבעי ליה לאכילה ובין מאן דבעי ליה לאפרוחים למיחבו ליה רבינו וביני, אי בעי לאכילה אין מקח טעות דהא בני אכילה גינהו, אלא שאלו יפין מהן ויחזור לו כפי מעלתן, קמ"ל ר' אמי דסתם מאן דאמר לפחיא לאפרוחים קבעי, ואין אלו שרין לו כלום ע"כ, ומייתי נמי עובדא חס כה"ג ממש. הא קמן דכל היכא דלאכילה קבעי לוקח, אע"ג דקאמר בפירוש למוכר להאי מילתא קבעינא, אי יהיב ליה מוכר מלתא אתריתי מאותו המין דלא שוה לאכילה, כי האיך דקבעי אין המקח טעות לגמרי בשביל כך, אלא יהיב לה דבינו ובינו וכפי מעלתו יחזיר לו, אמנם אם ידוע הוא דראובן כ"כ איסתגיס דלא קאכיל כלל בשר איל שאינו מסורס, מצינו למימר דמקח טעות לגמרי הוא, דהא לא שווי ליה כלום לאכילה^א, ואע"ג דלרוב העולם שוה לאכילה בתר דידיה אזלינן. וכה"ג אמרינן פ' לא יחפור (כ"ב בג, א) דאמר רב יוסף כיון דאנינא דעתי כקטורא ובית הכסא הוא דמי.

שאלות: ראובן אמר לשמעון יש לך למכור בשר צאן מאיל מסורס ואמר לו הן, ומכר לו הבשר ונמצא מאיל שאינו מסורס דריחו נודף ואינו טוב לאכול במסורס, ורצה ראובן לגמרי לחזור במקח כי אמר דמקח טעות הוא, ושמעון אומר לא תחזור לגמרי במקח אם אינו שוה הבשר במסורס הן בו כשוויו, הדין עם מי.

תשובה: יראה דהדין עם שמעון. ויש להביא ראיה במרדכי מן התלמוד לזה, דפ"ק דביצה (ז), (א) גרסינן ההוא דאמר ביעי דפחיא, פ"י של תרנגולים חיה ולא ביעי שנמצאים לאחר שחיטה בתרנגולים דפחיא למאן ביעי דפחיא למאן יהבו ליה ביעי דשחוטה, אחי לקמיה דר' אמי אמר ליה מקח טעות הוא, הדר פריך פשיטא, מהו דתימא האי לאכילה קבעי והאי דקאמר להו דפחיא משום דצריכו, פ"י מבושלים כל צרכן, ונפקא מינה למחבי ליה דבינו^ב דבינו קמ"ל ע"כ לשון הגמרא. ופירש רש"י^ב פשיטא דמקח טעות הוא דהא

א (שו"ת) איסרלין, ישראל בן פתחיה עמוד מס 266 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

גמ' ביצה דף ז.

דפחיא למאן יהבו ליה בעי דשחוטת אתא
 לקמיה דרבי אמי אמר להו מקח טעות הוא
 והדר פשיטא מהו דתימא האי לאכילה קא
 בעי להו והאי דקאמר דפחיא משום דצריכין
 למאן נפקא מינה למיתבה ליה ביני ביני

י ביצה תלמוד בבלי עמוד מס 13הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ממה דמסיק הגמ' דנ"מ למיתבי ליה ביני ביני, משמע שיש מקום
 שמשלמין פחת המום (אע"ג דבמום גמור לא אמרינן כן-ע"י ס"י רלב ס"ד).

אולם, מצאנו הרבה חולקים על התרומת הדשן.

ברא"ש שם אות ט הוסיף ג' מילים (כנראה שכן גרס)

דפחיא למאן פ"י שולדו מתנגולת על סם שמתנגולת פועה בשעה לידה. ויהיב
 ליה ביצה דשחוטת [א] ולאחזינהו חמה מתנגולת [ב] ולא נולד מהן אפרוח הי
 מקח טעות. ח"נ נפקא מינה לכדכב מכו בריה דרב כהנא דאמר דק בקינה של
 י ביצה תלמוד בבלי עמוד מס 13הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ומכח זה חלק דחה הרא"ה ראיית התרומת הדשן. והר"ן בקידושין
 הביא דבריו.

זאת בשביל שיתן לנו זאחרים מכריעין כן לכל שאפשר להשלים משלים מדאמריי

צפרקא קמא דיו"ט (צפה ז) ההוא דאמר להו ציעי דפסיחא למאן ציעי דפסיחא למאן¹⁰¹ ויהצו ליה ציעי דשחוטה אחא לקמיה דרב אחי א"ל מקם טעות הוא והדר פשיטא מהו דמימא האי לאכילה קא ציעי להו והאי דקאמר דפסיחא משום דלריצין למאי נפקא מינה למימנא ליה דביני ציעי קמ"ל והא התם כיון דאמר צפירוש דפסיחא ואפי' לאכילה נמי מעליין טפי לא גרע מדבר שבמסקל ואפ"ה אמרינן דאי לאכילה הוא ציעי להו צאהדורי ציעי ציעי סגי אלמא כל שאפשר להשלים משלים. והרא"ה ז"ל דחה ראייה זו כפי מקלת גרסאות (רא"ש צנה פ"ה סימן ט) שגורסין שם אותצניהו ולא אפרוח ומ"ה סגי צאהדורי ציעי ציעי משום דאי איתא דלאכילה הוא ציעי להו וא"ל לו להחזירן דהא אפסדינהו אין לו למוכר להחזיר לו כל המעות דלוקח לא הוא ליה לאותצניהו וכיון דאפסדינהו חייב ומיהו ציעי ציעי משלם אבל ודאי ה"ה דאי איתנהו לציעי דצטל מקח¹⁰² ויפה אמר לפי אותה גרסא אבל יש הרבה נוסחאות שאין כתוב בהן אותצניהו ולא אפרוח. אבל נראה לי שאפי' לפי אותן גרסאות על כרחין עובדא הכי הוא ומן הטעם שכתב הרב ז"ל שאע"פ שאמרו¹⁰³ שכל שיכול להשלים משלים ה"מ נמדה שחסרה שכיון שהשלים הרי יש לו ללוקח כל מה שנתכוון לקנות אבל מי שנתכוון לקנות דבר חשוב מעט שנאמר שיהא צידו של מוכר להשלים לו צהרבה מן הגרוע או צדמים אינה תורה ומשנה שלימה שנינו (ב"ב פג:) יפות ומנלאו רעות לוקח יכול לחזור צו וצודאי אפי' רצה מוכר [ליתן] לו כפלים מן הרעות לא כל הימנו הלכך ודאי היהא עובדא דפ"ק דצ"ה הכי הוא כגון לאותצניהו ולא אפרוח. ואפשר שאוחו

בא כידושין תלמוד בבלי עמוד פס 1444 דפס ציי תכות יאוצר החכמה

מדבריו מבואר דלעולם לא שייך לומר דחייב להחזיר ד'ביני ביני במקח טעות. ודוקא הכא מדין מזיק מחייבין את הלוקח ומנכין לו כפי שוויות של ביצה דשחוטה. [ואע"ג דלעיל (סי' רלב סעיף יג-יד) אמריי דאין לחייב הלוקח בהזיק כשהוא דרכו בכך, הכא אנו מסופקים דילמא לאכילה קא בעי וא"כ אין הדרך לאותביה תחת התרנגולת]

והנה בנתיבות המשפט (אות ג) כ' שבודאי לא ראה התרומת הדשן את דברי הר"ן. אמנם, באמת מבואר מדברי רש"י בסוגיא דביצה שלמד כהתרומת הדשן.

רש"י ביצה דף ז.

צ"ה דביני ביני. להחזיר לו דמי מעלה שצין ציעי דפסיחא לציעי דשחוטה ואי ציעי להו לאכילה אין המקח צטל דהא צעי אכילה נינהו אל"ה סאלו יפס מהם ויחזיר לו דמי מעלימתן: קא משמע דין. רבי אחי דסתם מאן דציעי ציעיא לאפרוחים ציעי להו ואין אל"ה שצין לו

י ביצה ותלמוד בבלי עמוד פס 1444 דפס ציי תכות יאוצר החכמה

וכן כתב המהרש"ל (אף שחלק עליו ופסק כהר"ן).

ים של שלמה ביצה סי' יט

אמר רב כהנא חי' רב צילה עם יליאת רובא נגמרה וחסרם צנוני
 דה"ק נגמרה לגדל אפרוחים וכ"ו לצנין מקם ומוכר דהאי
 דחיל לסגריה ציעי דפחיה (פיר"ש דפחיה כמו דפחיה) למאן פיי
 שולדו מחכמה חיה ע"ש שחכמה פועה צנעה לידה ויהי' ליה
 צלי דשחמה ולוחצינהו חחח תכנולה ולח סלד מן אפרוח אחא
 לקמיה דר' אחי חיל מקם טעות הוא והדר בן הוא גי' הר"ף והר"ש
 ולאפיקי קש"י קלא גרם לוחצינהו כו' וגרם פשיטא דהוי מקם טעות
 ומוכרי ומו דחיהא לחילה קא צעי והא דקאמר דפחיה מוסר דלרצין
 פיי מצוטלים כל לרכן למחי' כ"ו למיחבא ליה ציני וציני פרש"י ול"ו
 צין מאן דצעי לבו לחילה וצין מאן דצעי לבו לאפרוחי' למיחבא ליה
 ציני וציני פיי להחזיר לו דוני מעלה קצין ציעי דפחיה לציעי דשחמה
 ואי צעי לבו לחילה אין המקם בעל דהא צני לחילה מינה חלל
 שחיהו יפס מוסר ויחזיר לו דמי מעליחא קמ"ל ר' אחי דקתם מאן
 דצעי ציעי דפחיה לאפרוחין צעי לבו ואין חלו שרין לו כלום ומוכר
 ודבריו דחילו מוה צעי לחילה צודחי לא יהי' ליה חלל מוה דציני
 וציני והמקם קיים אע"פ שחילו יפות ותיזי ציעי הא משנה שלימה
 היא (צ"ס) הספינה פ"א וע"ש) יפס ונעלא כעות כו' שמוז חלל ע"כ
 גי' הכ"ש וכו' עיקר וק פיי הכ"ש ציעי האיש מקדש ח"כ כ"ו
א (חולין) ב"ק, ביצה) לריה, שלמה בן יחיאל (מהרש"ל) עמוד מס' 481הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

הר"ן והמהרש"ל הקשו על התרומת הדשן ממשנה דיפות ונמצאו רעות'. והערוך השלחן רוצה לחלק וכדלהלן.

ד זה שאמרנו ביפות ונמצאו רעות שהלוקח יכול לחזור בו דוקא ביפות ורעות ממש שנקראו בפי העולם יפות ורעות אבל בדבר שאין העולם מדקדקין בו כל כך כגון שמכר לו בשר בחזקת שהוא מן איל מסורס ונמצא שאינו מסורס אין בזה דין יפות ונמצאו רעות דהוי ביטול מקח אלא דנין בזה דין אונאה דהרי שניהם טובים הם וממין אחר הם אלא שזה ביוקר מזה רק בזה יש הפרש לשארי דיני אונאה דבכאן

ח (ח"מ ב) אפשטיין, יחיאל מיכל בן אהרן יצחק הלוי עמוד מס' 116הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

[אלא דיש לדקדק שאם אין דרך העולם להקפיד, אין זה מוס (וכדלעיל סי' רלב סעיף ו)? ואפשר דשאני הכא שפירש הלוקח שרוצה דוקא איל משולש וצ"ע]

ויש עוד שיטה אחרת בסוגיא דביצה והיא שיטת הריטב"א. ולדעתו נפלו כל הקושיות.

ריטב"א ביצה דף ז (הובא בשיט"מ שם)

משום דצריבן. כלומר שהן מבושלות יותר ושוקלין יותר, אבל

מכל מקום טובים ובריאים הן לגוף כאלו, דאי לא

אפילו בעי להו לאכילה מקח טעות הוא. הריטב"א ז"ל:

ג (יומא, סוכה, מגילה, תענית, מו"ק, ביצה) יום טוב בן אברהם אשביילי (ריטב"א) עמוד מס 396 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מבואר שהיה קשה לו קושיית הר"ן ולכן חידש דאינו אלא טעות
במשקל ולפיכך יכול המוכר להשלים (עי' סי' רלב סעיף א).

ולהלכה, כ' הנתיבות המשפט (סק"ג) דהמוכר יכול לומר 'קים לי'
כשיטת הרמ"א. אולם, הערוך השלחן פסק כהר"ן ודעימיה.

ערוך השלחן אות ד

**להורות ויש מי שכתב דהוי ספיקא דדינא אבל הלכה
ברבים וכן מסתבר ופשיטא שאם לקח בשר מדופן ונתן לו
ח נחוימין ב' אפשטיין, יחיאל מליכל בן אהרן יצחק הלוי עמוד מס 117 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה**

סימן רל"ד

סעיף א-ד

מקורות: בכורות דף לו ע"א מתני' עד סוף הפרק

עיונים:

בשו"ע בסעיפים אלו מבואר דהמוכר בשר שאסור מדאורייתא, ה"ז מקח טעות וצריך להחזיר כל הדמים- ולא נפקא לן אי אכלו הלוקח או עדיין הוא בעין. וכתבו המפרשים ג' סברות :

רש"י בכורות דף לו

הלוקחים אכלו: ויחזיר להם הדמים.
משום קנס לאיסור^ל ספק הי:
לה בכורות: תבאר- בבלי עמוד מס' 830הדפס ע"י תכנת אוצר החכמה

וכדברי רש"י מבואר בפירוש רבינו גרשום שם.

והנה לסברא זו יש לחקור אי קנסינן למוכר בכל אופן (אפי' שגג) או דילמא דווקא כשידע המוכר שהבשר אסור והטעה הלוקח במזיד. ומצינו הדבר מפורש בדברי הנמוקי יוסף.

נמוקי יוסף ריש פרק ו דבבא בתרא

לראיית מומחה לפי שהוא כקדשים בחון ואם זה הכהן מכרו בחזקת מום קודם שיראה חכם את מומו קנסינן ליה לכהן אע"פ שאכלו הלוקחין מן הצמר שיחזיר להם הדמים ומה שיותר מן הצמר יקצר כדין פסולי המוקדשין דצעי קצורה ויחזיר להם הדמים. וכן הדין בקנצ' שמכר טרפה לישראל צמזיד* דקנסינן ליה אצל לא קנסינן ליה צמה שהוא של עצמו ולפיכך

כד בבא בתרא תלמוד בבלי עמוד מס' 830הדפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ובסמ"ע סק"ד כתב טעם אחר וז"ל דאין אכילת האוכל מחשב לו הנאה. ואדרבה, מצער הוא לו שעבר על איסור דאורייתא באכילתן אף שהיה שוגג עכ"ל.

ובנתיה"מ

ומצאנו לביאור הגר"א טעם אחר.

ביאור הגר"א יורה דעה סימן קיט

[כז] האנוסים. כנ"ל ס"ט ועריב"ש פי' ד' ופי' י"א: **[כז]** המוכר כו'. נראה הפעם דאינו בר דמיפ דהא אסור לעשות סחורה אע"ג דאם לקח והותיר או שנודמנה לו סותר למכרן מ"מ עיקרן אינו לסחורה וו"ש ואם היה כו' ועמ"ס שם: **[כה]** וכל איסורי כו'. יו"ד ב קארו, יוסף בן אפרים עמוד מס 36 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

לדעת הגר"א הטעם שחייב המוכר להחזיר הדמים מפני שמכר דבר שאינו שוה כלום.

וראיתו להרב מו"ל מאש שצטוף ספר אש דת סימן ס"א, שכתב על מי ששכר פועלים מבני ישראל והאכילם דבר איסור צטר גבילה וכיוצא אס חייב לפרוע להם מזונותיהם, ובתחלת דבריו רצה ללמוד מדין מוכר דבר איסור למחזיר הדמים והוא הדין הכא גבי פועלים דנותן להם דמי סעודתם לגמרי, ואחר כך הביא מתניתין דתרומות וכתב, הרי מסורש שהמאכיל את הפועלים דבר האיסור לאו שמה אכילה ואם קצן עמהם מזונות חייב לשלם להם דמי סעודתם עד כאן לשונו, נראה מדבריו לה בכורות תלמוד בבלי עמוד מס 525 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

חזרה סימן רלב – רלד [הלכות מקח טעות]

סעיף א'

מדה מנין ומשקל טעה בכל שהוא חוזר לעולם, מחבר. דדומה לחזרת גזילה שאין לה זמן, סמ"ע.
והמקח קיים ומחזיר ומשלים הטעות, ואם אי"א להשלים בטל הכל, סמ"ע. וי"ח דהמקח קיים לחצאין,
רע"א. אמר לו קני זה ששעורו כך ונמצא שאינו בטל המקח כולה, ולא ידעתי למה השמיטו המחבר, סמ"ע.

סעיף ב'

המקבל מעות מחבירו ומצא יתרון חייב להחזיר אם הוא בכדי שהדעת טועה לפי הדרך שמונין, מחבר,
רמ"א. ואם ידע שהנותן לא מנה כך מקרי אין הדעת טועה, סמ"ע.
ואם אין מגיעות לטעות אמדין שבמתנה נתן, מחבר. בא אח"כ ואמר טעיתי במנין מחזיר לו, ויש חולקין,
סמ"ע. לוח מחבירו ולא תבע אינו חייב לשלם מאיליו דבמתנה ביקש ליתן לו, וצ"ע, ש"ד.

סעיף ג'

מצא מוס במקח שלא ידע בו תחלה, ה"ז מקח טעות וחוזר לעולם, מחבר. נשתמש בו אחר שראה המוס
הרי זה מחילה, מחבר. וה"ה באונאה יתר משתות, נתיבות. ויש מחלקים דכיון דניחא ליה במקחו ורק סכום
המקח אינו רוצה אינו ראוי שמחל, ודברי טעם הם, וצ"ע, פ"ת. ואפי' ע"ה, פ"ת. ונר' דאם הודיעו שחוזר
ואח"כ נשתמש ע"ה אינו מחילה, ערוה"ש.

נשתמש בו מתוך אונס וכדו' אינו מחילה כמו באונאה ושהה יותר מהשיעור מחמת אונס, פ"ת.

וה"ה אם היה יכול להבחינו לאלתר ולא עשה כן הוה מחילה, סמ"ע. ונר' כוונתו דדוקא אם נשתמש בו
הוה מחילה, נתיבות. דין אמת פירוש דחוק, והנכון דאיירי שהיה יכול להבחינו קודם גמר המקח, פ"ת. ונר'
עיקר דדוקא שימוש שלאחר ידיעת המום הוה מחילה, ערוה"ש.

אע"פ שלא נתן המעות עדיין שתיקתו הוה מחילה, דלא כמל"מ, נתיבות. וכבר הארכת [ברכ"ז ס"ז](#) שרבים
הסכימו עם המל"מ, פ"ת.

סעיף ד'

אין מחשבין פחת המום ואפי' כל שהוא מבטלו, וגם אינו יכול לתבוע שישלימו נגד רצון המוכר, מחבר.
[ולמ"ד באונאה](#) דיכול המאנה לחזור כל שלא קיימו המתאנה ה"ה כאן, סמ"ע. לקח כמה חפצים במקח
א' ונמצא מום בא' מהם יכול המוכר לומר החזר לי הכל, פ"ת.

סעיף ה'

מום עובר יכול המוכר לנכות מדמי המקח שיחזור הדבר לקדמותו, מחבר. אבל מום קבוע לא, סמ"ע. ואם
צרי' לחדשו באופן שהוא פנים חדשות הדין עם הלוקח, רמ"א. דהוי דשלבי"ל, נתיבות.

סעיף ו'

לעולם אזלין בתר הסכמת בני המדינה במה יוחזר המקח, אם לא פירש להדיא, מחבר. ואם יש הכחשה
ביניהם המוחזק ישבע היסת, ויכולין להפך השבועה, ערוה"ש.

סעיף ז'

ע"מ שאין אתה חוזר עלי במום, לא מהני עד שיפרש המום, או שיעור דמים שימחול, מחבר. והוא ק"י
מאונאה, ולא משום דמחילה בעי דבר קצוב, סמ"ע. ולא דמי דכאן אין בו משום מחילה אלא משום אין
 אדם נתפייס במומין, ומש"ה חולק הטור כאן ולא שם, נתיבות. ועיי' פ"ת.

מכר כלי עץ ואמר שהוא זהב, אינו חוזר כיון שרואה שהוא עץ ע"כ טוב כזהב כאמר ליה, רמ"א.

סעיף ח' – ט'

הזכיר הרבה מומין ולא נמצא אלא אותן שאינן ניכרין, הרי זה מקח טעות, מחבר. נמצא קצתן או רובן
 של הנגלים וכמו כן בשאינן ניכרים, אי"ז מקח טעות, מחבר.

היה בו מום א' נגלה והראהו לו והוסיף לומר הרבה מומין שאינן נגלין, אע"פ שמצא כולן אינו מקח
 טעות, מחבר. הזכיר הרבה שבגלוי ומקצתן אינו, ומה שבסתר הכל נמצא, ה"ז מקח טעות, סמ"ע. ואינו כן
 דלעולם המקח קיים, ש"ד.

סעיף י'

עבד ושפחה אין מומין מבטלין אלא אותן המבטלין מלאכתם, שחין רע וכדו' מבטל, שאינו יכול לעבוד
 באכילה ושתייה, מחבר. מוכתב למלכות או לסטים מזויין בטל מקח, מחבר. גנב, חוטף, גונב נפשות, זולל
 וסובא, אינו מבטל שכולן בחזקת אלו עד שיפרש, מחבר. וי"א גונב נפשות מבטל, ופירשו אותו מום
 במשחק בקוביא, רמ"א, פי' סמ"ע. זונה בשפחה מום, פ"ת. וכ"ז דוקא בעכו"ם, פ"ת.

סעיף י"א

מכר בהמה לטבחה ונמצאת טריפה, אם היה כן ביד המוכר כגון הוגלד פי מכה וזה לקחה תוך ג' ימים,
 ה"ז ביטול מקח, ובספק על הלוקח להביא רא"י, מחבר. ולא דוקא לטבחה, דטריפה אינה חיה והוה מום
 גם לחרישה, נתיבות. ונר' דהאידנא לא נהגו כן, ובכל מקו' יחקרו אחר מנהג, פ"ת.

קיבל עליו טרפות ונמצא נבילה, גם זה בכלל כל שיש מיעט שקורין לה טרפות אם כבר שילם, (ריב"ש) ונר'
 דדוקא בבני מעים אם לא נתן לא יתן דאין יכול למוכרו לגוי דחשיב אבר מן החי, קצות. ונר' דכל שהתנה
 בפירוש אינו כולל אלא מה שפירש, נתיבות. ונר' במקומות הגדולים שהרבה שוחטים לכתחילה למכור
 לעכו"ם אפי' קנה סתם אינו בטל, ואין הולכין אחר הרוב, ערוה"ש, עיי"ש.

סעיף י"ב

טרפות דסירכא ה"ה דמבטל ויש חולקין, מחבר. דכיון דשכיח בעיני שיתנה, רמ"א. אם לא נתן לא יתן, ערוה"ש.

וכל מה דפסלין מספיקא מבטל, רמ"א. וה"ה בכל ספק, סמ"ע. וכ"ז דוקא מכר לטבחה, נתיבות.

סעיף י"ג – י"ד

עשה בה לוקח מום אחר קודם שנודע מומו, אם הוא דבר שדרכו לעשות פטור, ואם לאו משלם דמי
 הזיקו למוכר, מחבר. וק' דכסבור שהוא שלו ובשלו הוא רשאי, ואולי מדמינן לה לאונס אבידה שהיה
 יכול לבדוק אם יש בה מום, וצ"ע. נתיבות.

השביח נוטל השבח מהמוכר, מחבר. היינו מה שהשביח יותר משויה במומה, סמ"ע.

סעיף ט"ו

חזר קרקע מחמת מומו צרי' שיחזיר הפירות שאכל, וכן צרי' להעלות שכר דירה, מחבר. דכיון דבטלה הוה גזילה ולא דמי לרמ"ן סי"ז דהתם ניחא ליה שיהיה בידו עד זמן פלוני, סמ"ע. ואפי' איניש דלא עביד למיגר צרי' להעלות שכר, דהוא כמו אונס אבידה כנ"ל סי"ג וצ"ע, נתיבות.

סעיף ט"ז

ריקבון בגבינה ישאלו לבקיאים אם הדרך לעפש כ"כ בזמן זה, ובספק המע"ה, מחבר. ולא דמי לבהמה שיש לה חזקת כשרות משא"כ גבינה כשנתיישנו דרכן להתליע, סמ"ע.

סעיף י"ז

נאד שמן שלא פתחו וסמך על המוכר שהוא טוב, וכשפתחו נמצא עכור, ישבע המוכר המוכר שנתן כמו שהתנה, מחבר. ואם לא שילם עדיין ישבע הלוקח שהוא המחזיק, סמ"ע עי"ש. וזה פשוט ואין בו ספיקא, ש"ד.

אין המוכר רוצה לישבע, ישבע הלוקח שהתנה להיות טוב וזהו מה שקיבל, מחבר. ואיירי שהמוכר סתם טענתו אם לא התנה להיות טוב וגם אם זהו מה שנתן, דאלי"כ אינו צרי' אלא לישבע נגד מה שמכחישו הנותן, סמ"ע.

ואם ירצה הלוקח לקחתו יחזיר המוכר הפחת, מחבר. ואין א' מהם יכול לכוף לחבירו שיעשה כן, סמ"ע.

סעיף י"ח

אבד המקח מחמת המום ה"ז מחזיר לו הדמים, מחבר.

היה המוכר ספסר, נשבע שבועת היסת שלא ידע מזה המום, והלוקח מפסיד שהיה לו לבדוק ולהחזירו לספסר שיחזירו להמוכר ראשון, והוא הפסיד עצמו, מחבר. וי"ח שאפי' ספסר חייב, וכ"ש בדבר שלא פשע כלל, רמ"א. וגם המחבר לא איירי אלא באופן שהיה יכול הספסר לחזור על מוכר ראשון, אבל אם ספסר לא פירש לרדיא והלוקח פירש לעולם חייב הספסר, נתיבות. פשע הלוקח ודאי חייב הוא וספסר פטור, נתיבות.

ואם אין הספסר מאמין הלוקח שתוכו בדיל נשבע שאינו יודע ונפטר, רמ"א. ונר' דמיירי דטוען על הספסר שהוא צירפן, דאלי"כ אין נשבעין על טענת שמא, סמ"ע. ואינו צרי' לזה, כיון דלוקח טוען ודאי חייב לי וספסר טוען איני יודע, חייב הוא לישבע, ש"ד.

קנה סרסור בחזקת בדיל ומכרו ונמצא תוכו זהב, זכה הלוקח שלא זכה בו הספסר מעולם הואיל ולא ידע מזה, רמ"א. וה"ה אם קנה מתחלה לעצמו, ש"ד. ולא דוקא תוכו זהב ה"ה אם כולו זהב והם אינם בקיאים לידע, פ"ת. ומי"מ בעינן דאין דרך להודע כלל, נתיבות. (ויל"ע אי פליגי).

סעיף י"ט

המוכר ביצים לחבירו ונמצאו מוזרות ה"ז מקח טעות, ועכשיו לא נהגו כן ומנהג מבטל הלכה, מחבר. ובזה מודה ב"י שאין הספסר חייב שאין בוקעין אלא לאכול, ואין חילוק זה נ"ל, סמ"ע.

וה"ה התנה שיתן לו נולדים והוא נתן ממעים, או התנה מתרנגול ותרנגולת והוא נתן מספנא דארעא,

סמ"ע.

פרע הלואתו ואחר זמן בא המלוה ואמר שמקצתן מזויפין, אם הם ברי וברי נשבע ונפטר, אבל אם המקבל ברי ונותן שמא הוה כא"י אם פרעתין, ש"ד. וי"ח כיון שכבר פרע, ועוד שאין על הנותן לבדוק אם אין המקבל בודק, פ"ת עיי"ש.

סעיף כ'

מכר זרעוני גנה שאינן נאכלים וזרען ולא צמחה מחזיר לו הדמים, מחבר. ואפי' נתקלקל כל הזרע, אבל הוצאת זריעה אינו משלם, סמ"ע. אבל אם לקתה בברד וכדו' פטור, מחבר.

סעיף כ"א

זרעים הנאכלים ולא צמחו אינו חייב באחריותן אפי' רובם לזריעה, מחבר. לא נתן המעות עדיין י"א דיכול לומר לזריעה קניתי, רמ"א.

הודיעו שקונה לזריעה חייב באחריותו, וה"ה לרפואה ולצביעה, מחבר.

לקח והודיע שמוליכו למק"א למוכרו שם ונמצא שם מום על המוכר לטפל בהבאתו שם, ואפי' נגב או נאבד הוא ברשות מוכר, מחבר. נ"ל עיקר דדוקא אחר שהודיעו שנמצא בו מום חייב המוכר בגניבה, אבל לא הודיעו פטור המוכר, מיהו אם לא היה לו שהות להודיע אפשר ברשות מוכר הוא, סמ"ע. ובב"ח פסק דאפי' לא היה לו שהות ברשות לוקח הוא, ש"ד. והטעם נר' דהוה ש"ש כיון שכל זמן שהוא מקיים המקח אין המוכר יכול לחזור, ומש"ה הוא ברשותו עד שיודיע, נתיבות. היה הלוקח ממק"א או דרך הסחורה להוליכו הוה כהודיעו, נתיבות.

ידע המוכר מום במקחו חייב הוא בהוצאת שהוציא הלוקח להליכו שם, מחבר.

לא הודיע למוכר שמוליכו למק"א, ה"ז ברשות לוקח עד שיחזיר המקח במומו למוכר, מחבר. היינו לעירו ולא בעינן לידו, סמ"ע.

וכן הדין בכל המוליך חפץ חבירו אפי' בשוגג למק"א דחייב משום מזיק על הוצאת חזרתו, נתיבות.

סעיף כ"ב

נמצא מום במקחו ואח"כ נגב הרי הוא ברשות לוקח עד שיחזירו, מחבר. ובלא הוליכו למק"א, חזרתו הוא הודעתו, סמ"ע. וכנ"ל אי בעינן שהות או לא.

התליע או נפסד מחמת המום הרי הוא ברשות מוכר, ואם היה לו להודיעו ולא הודיע חייב, מחבר. וכשיש תועלת בהודאתו שהיה יכול המוכר לאכלו מיד וכדו', סמ"ע.

ולעולם אינו חייב אלא כשעת גניבה כיון שמדין שומר מחייבין ליה, נתיבות.

סעיף כ"ג

נמצא נגחן ואין להוכיח למה קנה אין מוציאין מהמוכר אע"פ דרובא לרדיא, לא שילם עדיין אין מוציאין מהלוקח, מחבר. ואפי' רובם לשחיטה, נתיבות. עיי"ש.

היה רגיל לחרישה והמוכר מכיר בו מקח טעות הוא, מחבר. היה רגיל לשחיטה מסתמא לשחיטה, מחבר. דרכו לקנות לזה ולזה הדמים ראוי למה קנה, מחבר. כיון שאינו סותר הל', סמ"ע.

כל מקום דחייב להחזיר דמים אם יש לו זוזי ישלם זוזי כדן בע"ה, ולא כיש חולקין דיכול ליתן קרקע, רמ"א.

סימן רלג

סעיף א'

מכר מין זה ונתן לא מין אחר שניהם חוזרים, אבל יפות ונמצא רעות מי שנתאנה יכול לחזור, אפי' לא נתאנה בסכום המקח, מחבר. היה בו אונאת יתר משתות תליא במח' רכ"ז ס"ד אם שניהם חוזרין, סמ"ע. נתאנה שתות ותובע אונאתו יכול המוכר לחזור למחבר שם משא"כ לרמ"א שם הכא לא חשיב ביטול מקח, נתיבות.

יפות ונמצא יפות שיש למעלה הימנו וכן ברעות למטה, המקח קיים ומחזיר אונאה, מחבר. בחזקת שהוא איל מסורס ונמצא שאינו קנה ומחזיר אונאה, אם אין הלוקח איסטניס, וה"ה בכל כיוצא בזה, רמ"א. ואפי' פחות משתו', פי"ת. ובב"ח לא פסק כן ונר' דהוה ספיקא דדינא, נתיבות.

כסף בחזקת צרוף ונמצא סיגים, קנה ומחזיר אונאה שהכל מין כסף, רמ"א. וצ"ע דמ"ש מיפות ונמצא רעות, ומקורו אינו מוכרח, ש"ד. ואף דיכול לצרפו צר' הוצאות ע"ז, נתיבות. ועי' פי"ת.

סימן רל"ד

סעיף א' – ב'

מכר בכור ונודע שלא הראהו למומחה, מה שאכל אכל ויחזיר לו הדמים ומה שנשאר יקבר, מחבר. איסורה מד"ת שבחזקת כשרות עומדין, ועוד דאיסורי הנאה גם בדרבנן מחזירים הדמים, סמ"ע. הלוקח קוברו ולא המוכר דחיישינן שימכרנו לגוי, סמ"ע.

וכן נודע שהוא טריפה, מחבר. והמוכר יקברנו או ימכרנו לגוי, דאינו חשיד על איסור אכילה, סמ"ע. עירבו עם כשרות חייב המוכר לשלם הכל לכו"ע, נתיבות.

מכרו הלוקחים לגוי ינכו מה שקיבלו והמותר חייב הטבח, מחבר. וכן בכל איסור תורה, מחבר. דקנסינן ליה וגם אין הנאה לאוכלם, סמ"ע. ונפ"מ בביטול ברוב, ומ"מ נר' דאסור למוכר לאכלו דחשיב מבטל במזיד, נתיבות.

סעיף ג'

היה איסורו מדברי סופרים אם הוא בעין מחזיר ואם אכלו אינו חייב כלום, מחבר. אפי' המותר משויו, דאין צר' שום כפרה, נתיבות. מיהו אם לא נתן עדיין אינו משלם אלא דמי טריפה, פי"ת. בהמה שלא נבדקה כראוי איסור מדברי סופרים הוא, רמ"א.

סעיף ד'

כל איסורי הנאה מחזיר הדמים ואין בו מכירה כלל, מחבר. ואפי' מכרו לגוי, סמ"ע, ש"ד.

Part 2

Competition in Business

Instructions

on how to use part 2 of this booklet

1. In order to properly use this curriculum, one should have the following seforim: a Gemarah Bava Basra & Kidushin as well as a Shulchan Oruch Choshen Mishpot Volumes 2 & 3.

2. This booklet is not made to be substitute for inside study of the Shulchon Oruch, rather its intended use is to serve as an aid when studied along with the text of the Shulchon Oruch.

*3. Begin by learning each Si'if inside the Shulchon oruch. Then use the **background** (“**מקורות**”) section presented in this booklet for that si'if. This will provide the reader with the source of the halacha in Gemarah and Poskim, as well as point out certain commentaries which are important to study inside.*

*4. Then proceed to the **in-depth** (“**עיונים**”) segment presented for each si'if which provides a running narration of the contemporary discussions found in the Poskim. This segment is accompanied by scanned images of the quoted source - a feature unique to this booklet (This segment forms the bulk of this PDF).*

*5. A great tool for summarization of the halachah with its commentaries is the **review** (“**חזרה**”) section provided at the end of this booklet. It contains a short summary of each halachah, incorporating the words of the commentaries contained on the page of the Shulchon Oruch.*

Part 2: The Laws of Competition in Business

Shulchon Oruch Choshen Mishpot

Volume 3 Siman 237 & Volume 2 Siman 156

INTRODUCTION

1. Unlawful Encroachment vs. Healthy Competition

The Halachos that govern the laws of competition clearly illustrate the distinction between the laws of our Torah and the laws of the western world. In a world of “may the better man win”, wealth has become a way of keeping score while playing a game called “life”. In a world where there is no limit to how much wealth one can desire, the competition is the enemy. The wealth the competition has, I cannot have. The customers that he obtains could have and should have been mine. And the deals that he secures, are deals that I, in turn cannot capitalize on. Every success that he encounters is a direct obstacle in the path toward my financial goal namely- to be the winner. My wants and needs are infinite. They cannot be satisfied. My goal is to have the most -to have more than all of my colleagues, to do better than all of my competitors.

If however, our goal is merely to have enough wealth to comfortably sustain ourselves and our loved ones, or even perhaps to pass on an estate to our progeny so they might be able to live a comfortable life, and to have the ability to do as many Mitzvos with our assets as Hashem allows, then our desires have limits, our ”appetite” can be satiated. There is a finite objective to our financial goals.

If that’s the case, the competition is for the most part IRRELEVANT. Our Father in Heaven has unlimited resources. He has enough to adequately sustain each and every breadwinner. If it is His will he can supply enough deals, customers and business to satisfy each one of His children in a manner that fills all their needs. If we do not merit that level of wealth, it is not because our competitors secured it, but rather, our competitor secured it because we did not merit it.

It is for this reason that the “Halachic entrepreneur” has a very unique element of due diligence necessary when ascertaining the strengths or weaknesses of a specific business venture. Aside from examining the necessary capital, the fundamental return, or the potential value, he must determine if this deal has his name on it. Was this venture predestined for him? Does Hashem want him to enter into this deal?

Forty days prior to the birth of a child a *Bas Kol* – a spiritual voice calls out “*Bayis Ploni L’Ploni*- This house will be for this specific person”. The problem is that we don’t hear that voice. How

then are we to know if Hashem wants us to buy a certain building? It is unknown to the human intellect.

The answer is, we are given guidelines. We are given Halachos which dictate which endeavors to pursue and which to stay away from. The rest we leave to Hashem. It is with these guidelines that we make certain that each deal that we enter into, is heaven sent.

There are four categories of competition in business which are discussed in Halacha.

1. מערופיא של חבירו. *Ma'arufia Shel Chaviero* Soliciting business from a “steady stream” of your competitor’s clients
2. יורד לאומנתו של חבירו. Territorial Encroachment Opening a competing business in the territory of a competitor’s identical business
3. עני המהפך בהררה. Encroaching on Another’s Dea Pursuing an investment after a prior deal has already been agreed upon
4. עני המנקף בראש הזית. Capitalizing on another’s efforts

יורד לאומנתו של חבירו

The central Gemarah which opens the laws of competition is the Gemarah in *Maseches Bava Basra* (Daf 21b). In this Gemarah we encounter a universal Halacha which is applied to all concepts mentioned above. *Rav Huna* is of the opinion that one is not allowed to open a competing store in the same territory as an existing establishment, *Rav Huna b'rei* (the son of *D'Rav Yehoshua* argues. He maintains that it would depend on the residency of the new competitor. He therefore rules:

- a. An individual from a different city cannot open a competing store in the same city. However,
- ...b. A local resident may open a competing store, even though it will adversely affect the existing establishment.
- c. If one pays taxes in the city in question, he is considered to be a local resident.

Halacha follows *Rav Huna b'rei D'Rav Yehoshua's* ruling.

The Gemara indicates that fishing in another's zone or similar business competition is different because of the concept of *Yahavi Sihara*. From this Gemarah we can infer that even *Rav Huna b'rei D'Rav Yehoshua*, who allows a local resident to compete with an existing establishment, would prohibit it in a circumstance similar to spreading out a fishing net in close proximity of an existing net.

What are the unique criteria of spreading a fishing net in the territory on an existing net?

There are three basic opinions amongst the *Rishonim*:

1. *Rashi*: Without the new net, the fish in question would have certainly been captured by the existing net. Similarly, in an event where it is certain that without this encroachment the customer would patronize the other establishment, it would be prohibited.

2. *Ramban*: The fish are already in the existing net and by you spreading the net it will cause fish to leave the net they are in and come to your net. Likewise, where a customer is already in “the net” and about to make a purchase it would be prohibited (however the mere fact that the customer would have certainly come in the future is not enough to prohibit. This is true even if he has been steadily patronizing in the past)

3. *Ri Migash*: (Source #4) *Ri* explains that the *Gemarah* is referring to a very specific case. We are referring to a fisherman who has spread a net to catch a specific oversized fish. This fish is his entire *parnassa*. The workings of this huge find is to send smaller “spy” fish to check the environment. When the competitor comes and spreads out his net, this will cause the large fish to be informed thereby totally destroying the first fisherman’s *parnassa*. This is called “*Pasik L’Cheyusei LeGamri*”. Any instance that will totally destroy an existing establishment’s source of income is prohibited.

Examples of *Pasik L’Cheyusei LeGamri*:

1. *Avi’asaf* quoted by the *Mordechai* rules that if there is an existing store at the end of a dead end, one may not open a competing store at the entrance to the dead end. Since this will totally “knock-out” the other store, it is compared to *Ri*’s explanation of *Yahavi Si’ara*.

2. *Rema* in his responsa uses the words of the *Avi’asaf* as he discusses a fascinating Halachic question where he renders a landmark decision in regards to *Maharam*’s reprinting of the *Rambam*. As history has it, *Maharam* invested a tremendous amount of time, effort and capital to reprint the *Rambam*’s holy work “*Yad Hachazaka*”. As he finished this tremendous endeavour, a certain non-Jew, who was visibly upset at the fact that *Maharam* neglected to include him in the venture, decided to reprint yet another edition on the *Rambam*’s work. He offered it for sale at a loss, all to spite the *Maharam* and put him out of business. *Rema* ruled that it was prohibited to buy from the non-Jew since this would totally destroy *Maharam*’s business. As one of his sources, *Rema* cites the words of the *Avi’asaf*.

With this in mind we can focus on the four concepts:

1. *MA’ARUFIA SHEL CHAVEIRO*

Ma’arufia is a concept not mentioned by the *Gemarah* and was at first discussed by the *Rishonim*. It was termed from the *Pasuk*: “*Ya’arof Kamotor Likchi....*” (Moshe calls to Hashem “Your Torah shall rain down upon us as a steady stream of dew..”) and refers to actively soliciting a steady stream of clients from a competitor. This is the most lenient of the four concepts as the active vendor does not “own” or have any hold on his customer base. Thus, should one entice a customer to leave his existing vendor or provider, he is not actually taking anything away from him.

The *Mordechai* introduces us to the concept of *Ma'arufia* and he states “There are some regions that enforce the law of *Ma'arufia* and there are some regions that do not enforce it.” His words are echoed by the *Rema* Says the *Chasam Sofer* and the *Gaon of Vilna* (Source #10) that the abovementioned argument, (between Rashi and *Ramban*) is the basis behind these two opinions.

The law of *Ma'arufia* is similar to Rashi's understanding of the fisherman's net and therefore would be prohibited, whereas according to *Ramban's* understanding it would be permitted. The customer, although he has done numerous transactions in the past, and he is likely to continue patronizing if not for this new competitor, (Rashi) according to the *Ramban*, since the customer is not engaged with the first store with regards to this transaction (*Ramban*) it would be permitted.

In order to be classified as “*Ma'arufia*” the following stipulations must be met:

1. מלשון “יערוף כמטר לקחי” Steady client
2. Existing serious client relationship
3. The new competitor must actively pursue a specific client and wrest him away. Advertizing, even aggressively, is

permitted, however. Targeted mailings or phone solicitations to the competitor's client base should be avoided.

4. The chance that a non-Torah observer will wrest the client away is quite slim. If the abovementioned criteria are met, it is still a question if one must refrain from soliciting the customer. As with most questions in regard to competition, the new competitor is considered to have an assumed right to compete, unless proven otherwise. Therefore, based on the above, today's Batei Din generally do not enforce the law of *Ma'arufia*.

In addition, in today's competitive market in most cases the above relationships do not exist, in most cases one may solicit already solicited business. However, it is definitely commendable to be stringent. This is especially true when dealing with “Jewish” products where the chance of a non-Torah observer taking the business is negligible. Therefore, to actively pursue a client that one is aware is already a steady client should be avoided, but is not enforced.

Note: This leniency applies only to future sales, however if the negotiation of a present sale has begun, or if there is a worker that is already working for an employer, the laws of *Ani HaMehapech* would apply as explained below.

2. YORED L'EUMNASO SHEL CHAVIERO

Territorial Encroachment

The second Halachic concept is called *Yored L'Umnus Chaveiro*. This differs from *Ma'arufia* as it does not discuss actively pursuing a specific client. Rather it deals with opening a competing enterprise in a territory that will surely attract customers that are currently patronizing existing

establishments. Again this is more lenient as the existing establishment does not “own” its client base.

As mentioned in the introduction, Halacha goes with the opinion of *Rav Huna B'rei D'Rav Yehoshua* who maintains that this prohibition is a territorial right and is therefore limited to business people who reside outside the city.

Therefore the Halacha is:

1. An individual from a different city cannot open a competing store in the same city.
2. However, A local resident may open a competing store, even if it will adversely affect the existing establishment.
3. If one pays taxes in the city in question, he is considered to be a local resident.

Again, there are a number of scenarios that it would be prohibited even for a local resident, who pays the local taxes to open a competing business. Many cases are quoted in the various responsa which deal with the topic. For the most part the cases which are prohibited fall into the following two concepts mentioned above:

1. *Yahivei Sierra*: Where the new competitor is taking a client which is already engaged (*Ramban* see above), or would have definitely patronized the existing establishment (*Rashi* see above).
2. *Aviasaf*; *Posek L'Chiyusei L'Gamiri*: Where the competition is causing the existing establishment to get completely “knocked out”. For example: a. Offering at such a discount that the competition cannot compete. b. Positioning the store in a way that will corner the entire market. c. There is not enough business in the city for both businesses to survive *Chasam Sofer* makes an important clarification.

The rule of *Posek L'Chiyusa L'Gamri* plays a roll even where the businessman has other flourishing business and will not be left without livelihood. In any case where the competitor

will totally destroy this specific venture, it is prohibited. **There is a question amongst the *Poskim*, if it is considered a *Midas Chasidus***; a righteous deed, to refrain from competing even in a place where Halacha permits it.

The *Chazon Ish* clarifies, that one should not think that if a victim of unlawful encroachment makes a claim in Bais Din that he lacks proper trust in Hashem. Although it is true, that Hashem can send us a livelihood in spite of any competitor's wrongdoing, it is our obligation to do what we can to support ourselves and our loved one's.

This is classified as “Hishtadlus”. We are not allowed to rely on miracles, although Hashem can send them as he sees fit. After one exudes much time, effort, and capital building a business one has an obligation to protect it. Letting an “encroacher” destroy it, in a manner that is not sanctioned by Halacha is not fulfilling that obligation.

2. Unlawful Encroachment vs. Healthy Competition

3. ANI HAMEHAPECH BECHARARA

Pursuing a deal that has already been negotiated by another. The Law of *Ani Hamehapech* (lit. a poor man who is pursuing a biscuit) has stronger implications in Halacha than those mentioned above. Once a buyer has negotiated a specific purchase all other prospective buyers must stay away. They must wait until the deal falls through before submitting any offer.

At what point in the negotiation does this prohibition apply?

Some *Poskim* rule that as soon as there is a clear meeting of the minds *Ani Hamehapech* goes in to effect. *Semah* (in his commentary “*Perisha*” on the *Tur*) rules that even if there are some incidental terms that must still be worked out, or even if the price is close enough that will typically lead to an agreement *Ani Hamehapech* already takes effect.

What is the Halachic strength of *Ani Hamehapech*?

Ani Hamehapech does not invalidate the sale of the encroacher. He is however, called a *Rasha*. Some maintain that this would give him a status of an invalid witness, (*MiDrabanan*) since he did a wicked act for his pursuit of monetary gain. This is true until he does *Teshuva*.

Which transactions qualify for *Ani Hamehapech*?

There is a difference of opinion if *Ani Hamehapech* applies by a *Metzia*; a ownerless object waiting to be acquired. *Rashi* cites that *Ani HaMehapech* is applicable in most instances. *Tosfos* (Source # 4) maintains however, that the idea of *Ani Hamehapech* is only applicable by a standard deal.

The prohibition of *Ani HaMehapech* is based on the concept that since this type of transaction can be obtained elsewhere, it is unethical to pursue a deal which has already been negotiated by another. However, if there is an acquisition that is available at no cost there would not be this restriction since this find cannot be obtained elsewhere. Some maintain that even a transaction that is at a tremendous discount, the likes of which cannot be obtained elsewhere, or if the said property borders a property that is already owned by the second buyer, such a deal would not subject to *Ani Hamehapech* since this situation is hard to come by.

As a matter of Halacha one may be lenient like the latter opinion. However a *Baal Nefesh* should be *Machmir*.

4. ANI HAMENAKEPH B'ROSH HAZAYIS

The Gemara (*Gitten Daf* 90b) states that “a poor man who is cutting olives atop an (ownerless) olive tree, any olives that fall to the ground are prohibited (even though the *Ani* has not made a Halachic acquisition), for it is the way of peace” This rule can be applied to any benefit that was

uncovered due to extensive effort of an individual. In that case another cannot capitalize on his efforts in a manner that will adversely effect the “investor”.

Rav Shlomo Luria discusses what type of effort create this restriction. He quotes those who limit this prohibition to a life threatening investment similar to climbing an olive tree to cut off the olives. The *Masas Binyomin* extends the prohibition to any extensive investment of time and/or money. *Chasam Sofer* summarizes it by stating “*HaKol Lifi Re'os Einei HaDayan*” each circumstance must be analyzed through the eyes of The Dayan.

This prohibition applies even to a *Metzia*, of a unique opportunity. *Chasam Sofer* compares this to one individual digging a huge hole and his friend jumping in it a finding a diamond. Even though the diamond is hard to find elsewhere, being that it was uncovered through the effort of the digger, one is not allowed to take it.

Examples of *Ani HaMenakef*:

- a. Copying books, music Cds, or computer programs: Although there is a great question as to what the exact prohibition of violating a copyright is, many *Poskim* use the concept of *Ani Hamenakef* as a primary source.
- b. Where one buyer exhausted much expense and effort to negotiate the seller down thereby creating a *Metzia*, it would be prohibited to encroach on this deal since you are capitalizing on the buyer's efforts
- c. Where the investor created a market in a specific location through development and/or advertizing, one would not be allowed to open such a store in that location capitalizing on the investment of the originator. An example of this might be, a competing transport company offering service to commuters who are waiting by a predetermined bus stop. This would be true where investment and advertizing brought those commuters to that spot.

The above examples are possible areas where this prohibition might apply. Whereas many variables can change the Halacha, a competent. Choshen Mishpat authority should be consulted before entering such a venture.

הקדמה לדין עני המהפך

ויורד לאומנותו של חברו

עני המהפך בחררה

הלכות 'עני המהפך בחררה' מטרתן למנוע התערבות של צד שלישי כאשר המוכר והלוקח הגיעו להסכמה עקרונית ביניהם בדבר ביצוע עסקה. אסור לאדם שלישי לנסות לקנות את החפץ וכדומה ולהציע בשלב זה - הצעה אחרת.

יש אומרים שדינים אלו שייכים רק כאשר הלוקח הראשון כבר הגיע להסכמה סופית עם המוכר בדבר העסקה. אבל אם הם עדיין מתדיינים ביניהם, כל אדם רשאי להציע הצעות מתחרות.

ויש אומרים שגם במקרה שהמוכר לא הגיע עדיין לסיכום סופי עם הלוקח, המנהג הוא לאסור על אחר להתערב, אם המשא ומתן כבר הגיע לשלב שבו סיכמו על כל הנושאים המהותיים, וברור שללא התערבות גורם זר, הם יגמרו בהמשך את העסקה ביניהם.

דינים אלו חלים למרות שהמוכר והקונה הגיעו רק לידי הסכם שבעל פה, אשר אינו מחייב מבחינה דינית את שני הצדדים, אף על פי כן, אסור לזר להתערב במקח זה.

הלכה זו שייכת גם כאשר המוכר אינו יהודי.

ב. טעמי האיסור

בפוסקים מובאים שלשה טעמים להלכה זו:

מטעם איסור: "יורד לאומנותו של חברו."

מטעם: "ועשית הישר והטוב."

מטעם: "למס מרעהו חסד ויראת שדי יעזוב."

ג. אם המוכר מבקש לשמוע הצעות נוספות

חז"ל רצו להבטיח שלא יגרם הפסד למוכר כתוצאה מהלכה זו, ולכן, אם המוכר אינו מרוצה מהצעת המחיר של הלוקח הראשון ומבקש לשמוע הצעה נוספת מאחר, מותר לכל אדם להציע הצעות נוספות ולנסות להשיג את העסקה. וזאת, גם במקרה שהראשון השקיע סכום כסף משמעותי או עמל רב – בנסיבותיו להשיג את העסקה. מכיון שהמוכר רוצה לשמוע הצעות נוספות, אין ללקוח השני דין 'עני המהפך'.

כאשר המוכר מציין שהוא שבע רצון מהצעת מחיר מסויימת ובדעתו לקבלה, אסור לאחר להתערב במקח, ובמקרה כזה אין לחשוש לפסידא דמוכר, מפני שהוא קיבל את הצעת הראשון.

ד. התערבות גורם חיצוני

הלכות אלו נוגעות גם למקרים שבהם אין בכוונת האדם שמתערב לקנות את הנכס לעצמו אלא לסייע ללוקח אחר. לפיכך, כאשר המוכר כבר סיכם עם לוקח על עסקה, אסור לומר למוכר שבמקום אחר יוכל לקבל מחיר גבוה יותר או להביא בפניו הצעות נוספות.

ה. מוכר שנושא ונותן עם שניים

יש אומרים שאם שתי קבוצות נפרדות מנהלות משא ומתן עם המוכר - באותו זמן, בשעה שקבוצה אחת תגיע להסכם עם המוכר, הקבוצה השנייה מחויבת לפרוש מהעסקה, ואל להם להציע הצעה גבוהה יותר בנסיון להשיג את העסקה, אף אם הקבוצה השנייה היא זו שהתחילה ראשונה במשא ומתן עם המוכר ורק לאחר מכן הצטרפה הקבוצה האחרת. כי כשהגיעה הקבוצה האחת להסכם עם המוכר, נחשבים הם ל'עני המהפך', ואסור לאחרים לנוטלה מהם.

ו. הזדמנויות מיוחדות

דיני 'עני המהפך' מבוססים על סברה שאין זה מן הראוי להתערב בעסקה שאדם אחר עושה – אם אפשר להשיג חפץ דומה במקום אחר. וממילא, אם ישנה הזדמנות נדירה שאינה בנמצא להשיג חפץ זה, לפי הרבה פוסקים לא חלים הלכות 'עני המהפך'. לדוגמא, חפץ של הפקר; גם כשאדם מחזר אחריו לזכות בו, רשאי אחר להקדימו ולזכות בחפץ.

ישנם פוסקים המרחיבים כלל זה גם למקרים של מכר, כגון, במקרה שהנכס מוצע למכירה במחיר זול במיוחד או כאשר הנכס הינו ייחודי ונדיר.

ברם, כלל זה נכון רק כאשר מדובר בחפץ שהוא ייחודי מאד או שהוא מוצע למכירה במחיר זול במיוחד, אולם אם החפץ או המחיר אינם מיוחדים מאד, כגון, שהמחיר הוא זול – אך לא באופן משמעותי, למרות שיש יתרון קטן בקנייתו כאן, אין היתר להתערב.

חלק מהפוסקים חולקים על האמור לעיל וסוברים שדיני 'עני המהפך' שייכים גם במקרים של הפקר או של עסקאות שהן הזדמנות מיוחדת - שלא תמצא במקום אחר.

הסכמת הפוסקים היא להתיר לשני בכה"ג לרכוש את החפץ - מצד עיקר הדין, אבל ראוי לבעל נפש להחמיר על עצמו, ולהניח ללוקח הראשון לגמור את המקח.

ז. זכות קדימה במצוות

לפי חלק מהפוסקים אין דיני 'עני המהפך' כאשר מדובר בדבר שהוא לצורך מצוה, לדוגמא: בקניית אתרוג, מותר לקנות אתרוג אדם אחר מחזר אחריו לקנותו, ואין בזה 'עני המהפך'.

ח. העסקת פועלים/עובדים

דינים אלו נוגעים גם בחיפוש אחר פועל/עובד: אסור לגשת לאדם שעובד אצל מעסיק פלוני ולהציע לו שכר גבוה יותר, בנסיון לפתותו לעבור לעבוד אצלו. ואולם, אם העובד מעצמו מחפש מקום עבודה אחר, רשאי כל אדם להציע לו לעבוד אצלו.

כאשר מדובר בעובד מוכשר ביותר בתחומו, שקשה להשיג מישהו אחר ברמתו, אפשר וזה נכלל בנושא של 'הזדמנויות מיוחדות' האמור לעיל.

ט. מקום עבודה

מעסיק שקיבל פועל לעבודה, אל לו לפועל אחר לשכנע את המעסיק שיקח אותו במקומו. גרימת הפסד מקום העבודה לאדם השני, היא עבירה של 'עני המהפך'. בנוסף יעבור אף על עבירה של יורד לאומנותו של חברו.

י. לקוחות

'עני המהפך' נוגע גם ללקוחות: אם לקוח הסכים לעשות עסקה עם חברה מסויימת, אסור למוכר אחר להתערב בנסיון לקבל לידי את העסקה.

יא. אדם שעבר על 'עני המהפך'

אדם שעבר על הלכות אלו נקרא "רשע", ומחובתו לחזור בו ולאפשר ללוקח הראשון לגמור את המקח.

אם נודע לבית-דין על מקרה של עני המהפך, דהיינו שאדם אחר מנסה ליטול עסקה שלא כדין, בית דין ימנעו ממנו לעשות זאת. אך אם נודע הדבר רק לאחר מעשה, כלומר לאחר שהשני כבר קנה את הנכס המדובר, בית דין לא כופים אותו למכור את הנכס ללוקח הראשון. ומכל מקום, רשאים בית דין לפרסם ברבים את מה שנעשה ולבייש את האדם שעבר על דין 'עני המהפך'.

אסור לגלות לעני המהפך את שמו של האדם שנטל את החפץ.

יב. שוגג

דיני 'עני המהפך' חלים גם כאשר הלוקח השני אינו מודע לכך שקיימת הסכמה בין המוכר ללוקח הראשון על מכירת הנכס, ולמרות שפעל בתמימות וללא כוונת זדון, מרגע שנודע לו על ההסכם הקיים, עליו לתת או למכור את החפץ ללוקח הראשון.

יג. נאמנות בעני המהפך

הלוקח נאמן לומר שלא עבר על 'עני המהפך'. כגון, שטוען שהמוכר פנה אליו מעצמו. בית דין מקבלים את דבריו ולא מכריזים עליו שהוא רשע - למרות שאינו מביא ראיה לדבריו.

יד. עני המנקף בראש הזית

קיים איסור נוסף הנקרא: 'עני המנקף בראש הזית'. הלכה זו מתייחסת לאדם שעומד בראש עץ זית של הפקר ומפיל את זיתיו ארצה כדי לאוספם. במקרה זה אסור לאדם אחר ללקחם, ואם לקחם עובר על איסור גזל מדרבנן (משום דרכי שלום). מדין זה נלמד עוד שאם אדם השקיע עמל רב בנסיון להשיג חפץ, אל לו לאחר להקדימו ולרוכשו.

איסור זה חל גם במקרה של הזדמנות מאד מיוחדת להשגת חפץ (בשונה מעני המהפך בחררה). אולם, בכדי שאיסור זה יחול, צריכה להיות רמה מסויימת של טירחה ועמל בהשקעה של הראשון, ונחלקו הפוסקים בענין זה: דעת המהרש"ל שרק היכא שיש 'טרחה הניכרת לעינים', או שהראשון סיכן את נפשו בנסיונותיו להשיג את החפץ, אסור לאחר לרוכשו, ואילו המשאת בנימין חולק וסובר שאין צריך לסכן את עצמו, אלא שההשקעה שלו צריכה להיות ברמה כזו שתביא אותו למצב שבו הוא

בטוח שכבר אין בעיות העלולות למנוע ממנו את רכישת החפץ, ושבסופו של דבר הוא ישיגנו. ויש אומרים שהשקעת ממון או עמל רב, מספיקה כדי שהלכה זו תחול.

טו. לקוחות קבועים - מערופיא

קיים נושא נוסף הקשור לנידון, והוא מכונה בספרי הפוסקים "מערופיא" שפירושו - לקוח קבוע. לפי חלק מהפוסקים אסור לאדם לנסות למשוך אליו לקוחות קבועים של מישהו אחר. והנה, בשונה מדין 'עני המהפך' המהווה איסור על התערבות בעסק מסויים, ובנוסף צריך עסק זה להיות בשלבי סיום, 'מערופיא' אסור למשוך לקוחות קבועים של אחר, גם כשאין עסק מסויים מתקיים כעת או עומד להיות בזמן הקרוב ביניהם.

כדי להיכלל בהגדרת 'מערופיא', צריך להיות שהלקוח עושה עסקים באופן בלעדי רק עם אדם אחד, אולם לקוח שלפעמים מתעסק גם עם אנשים אחרים ואינו נותן בלעדיות לאדם אחד, אינו נחשב ללקוח קבוע, וכל אחד רשאי לנסות למשוך אותו אליו לעסקיו.

איסור 'מערופיא' הוא לנסות להשיג לקוחות קבועים של אדם אחר, אולם אם הלקוח פונה מעצמו ויוזם את העסק, אין איסור בדבר.

הרמ"א מביא שתי שיטות בעניין 'מערופיא' - האם יש איסור בדבר, ואינו מכריע להלכה. כיום, הרבה מהפוסקים מקילין בדבר, ומתירים למשוך לקוחות קבועים של אדם אחר. הלכה למעשה, ראוי לשאול שאלת חכם כיצד לנהוג.

טז. פרסומות

לשיטות האוסרות את איסור 'מערופיא', בעל עסק יכול לפרסם את עסקו לציבור הרחב, ואינו צריך לחשוש שלקוח קבוע של מישהו אחר יושפע ממנה. אבל לשלוח חומר פרסומי אל אותו לקוח קבוע בדואר וכדו', אסור.

דיני 'עני המהפך' הינם המחשה להבדל הרב הקיים בין דיני 'חושן משפט' – מערכת המשפט התורנית, לבין זאת שאינה תורנית. עוד לא חתמו על מסמכים, שום חוזה פורמלי לא הופק, ואין תוקף חוקי להסכם שסוכם בין שני הצדדים, אך ההלכה דורשת מאיתנו לתת הזדמנות לאדם הנמצא באמצע עסק לסיים אותו, ולא להתערב עם הצעות מתחרות. רק אומה החיה באמונה ובטחון בקב"ה יכולה לקבל הלכות כאלו; כאשר מכירים שהעבודה היא עבור חובת ההשתדלות המוטלת עלינו, והפרנסה היא מאת ה', אפשר להתנהג באופן זה – שכאשר ההשתדלות היא על חשבון אדם אחר, אין חפץ לה' בהשתדלות זו.

סימן רלז – הלכות עני המהפך

סעיף א

סעיף א

מקורות: מסכת קדושין דף נט ע"א (עובדא דרב גידל)

תוד"ה עני המהפך

בבא מציעא דף י ע"א ראה את המציאה ונפל עליה

בבא בתרא דף כא ע"ב מרחיקין מן הדג כמלוא ריצת הדג

רא"ש בקדושין שם (סימן ב')

רמב"ן ור"ן שם

פתחי תשובה סק"ג

עיונים:

תנא עני כמספך בחררס ונה חחר ונקחה
 נקרא רשע נסחפקו אי סוי דבר תורה
 או מדים נמי רשע מיקרי ומלאתי למורים
 בחסימ ס"י ליד כחז דיל סמנזים ידו על חכירו
 לסכותו ססול לעדות מדרכק פ"כ משמע דס"ל
 דמדים נמי רשע מיקרי ודוק:

אריה דרבנן י"ג עפ"ר דאר"ש י"א אלא"ו, ישראל יעקב בן יום טוב עמוד נ"ס 130 הודוס ע"י הכנת אוצר הזכמה

מקור ההלכה, ובטעם דנקרא רשע

(כח) גרסינן בקידושין (דף נט ע"א) רב גידל הוה מהפך בההיא ארעא (לקנותה), אול רבי אבא זבנה וכו', ואמר ליה ר' יצחק נפחא עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה הימנה נקרא רשע (מרברי כמה אחרונים משמע שאינו אלא מתקנת חכמים. ובשו"ת חת"ס סימן עט כתב בשם מהרי"ט בקידושין דמנ"ל לחכמים לקרותו רשע ולא ככל עובר על תקנת חכמים שנקרא עבריינן, והעלה המהרי"ט דיליף מדאמרין בסנהדרין ואת אשת רעהו לא טמא שלא ירד לאומנות חבירו, וכתוב בתריה צדקת הצדיק עליו תהי' ורשעת הרשע עליו תהי', ש"מ דרשע מיקרי. ע"י שו"ת כ"ש חו"מ סימן צו וע"י לעיל הערה א, וע"י בהת"ס שם מ"ש לבאר דברי המהרי"ט שם, וע"י פת"ש סימן רלז סק"ב, שו"ת נחלת שבעה סימן סה וסו, שו"ת מהר"ם בריסק ח"א סימן עה, ובערך ש"י ריש סימן רלז כתב שגם אם מחזיר אינו מתקן האיטור, כיון שמעיקר הדין פטור מלהחזיר ונמצא מתנה דיהיב ליה, כמו שמצינו באבירזה, עיי"ש). אמר ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 327 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

אם צריך להחזיר המעות

הרש"ל בתשובה הנ"ל כתב רכל היכא דיש דין עני המהפך בחררה אינו אלא לענין לקרותו רשע, אבל אין כופין אותו להחזיר. דאל"כ למה לא החזיר ר' אבא משום סימנא, דכיון שמן הדין חייב להחזיר ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 329 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

(כט) בסמ"ע סימן רלז סק"א כתב שמכריזין עליו בביהכ"ס שעשה מעשה רשע כזה, וכתב במשפט שלום בשם הגהמי"י שגם נפסל לעדות ולשבועה, ומדמי ליה למגביה ירו על חבירו. ומשמע שעכ"פ אין מחייבין אותו להחזיר, וכן דעת הרש"ל בתשובה שם, וכבאה"ט הביא בשם הריטב"א שדעת הנ"י שבמקום שנקרא רשע אף מחייבין אותו להחזיר, ובשארית יוסף כתב שאם לא ידע, לכ"ע אין מחייבין אותו להחזיר, ומ"מ דעת רוב הפוסקים דלא בר"ת ואין מחייבין אותו להחזיר, ומ"מ נקרא רשע ער ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 332 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

וחייב השו"ב השני לשלם לראשון שכר בטלה, עיי"ש. וכתב במשפט שלום בשם שו"ת רשד"ם חו"מ סימן רנט דאף שאין מוציאין מידו, היינו לאחר שכבר נכנס לעסק, אבל כל זמן שלא נכנס, החיוב על ב"ד למחות בידו שלא יעשה מעשה רשע, ולפסוק עליו איסור בכל מה שבידם, עיי"ש, וע"י בדבריו ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 332 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

אם יש חובה על המוכר להודיעו

ובמהפך לקנות ובא אחר לקנות, לא נתבאר ברברי הפוסקים אם יש על המוכר שום איסור, וכן לא מצאתי אם מוטל עליו להודיע לקונה השני שיש מי שמהפך כבר לקנות, ולכאורה מוטל גם על המוכר צד חיוב להודיעו, ואפשר גם משום מסייע ידי עובר עבירה (ובפרט לאחר פיסוק דמים אפשר שיש גם משום מחוסר אמנה), ואפשר שאם השני רוצה להוסיף על המחיר, אין על המוכר איסור. וע"י דיני ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 334 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

בחילוק עני המהפך לעני המנקף

וכבר הבאתי לעיל מדברי הפוסקים שתירצו בהא דעני המנקף בראש הזית שהוא גזל מפני דרכי שלום, וגרע ממהפך טחם, משום שטרח העני בזיתים להורידם לארץ, וכתב הרש"ל בתשובה הנ"ל שיש לחלק בין טרחה לטרחה, כדמוכח מדברי ר"ת שלכן נקרא רשע במהפך במכר או שכירות, כי למה מתור אחר מה שטרח חבירו, משמע שאין בו דין טרחה כעני המנקף, ובמציאה והפקר אף רשע אינו נקרא, אע"פ שטרח הראשון, וע"כ צריך לומר דלא מיקרי טרחה אלא כשטרח ממש, כי מה חילוק יש בין מהפך בה יום או כמה ימים, ורק כשטרח בגופו שהוא דבר הניכר, כגון ההיא דעני המנקף, שאין טרחה גדולה מזו לענין זיתים שנשא גפשו למות (נראה שמפרש עני המנקף שעלה באילן, וכמו שפירש"י בפ' המקבל ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 330 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

והטוב יש להמנע גם מזה, ועיי' פרק טו הערה ג. (לא) עיי' לעיל שהבאתי מדברי הרא"ש שלכן בעני המנקף נקרא גזל משום שטרח, ולכאורה הוי טפי מדין מהפך, שהרי במנקף יש דין גזל מפני דרכי שלום, ואע"פ שגם גזל מפני ד"ש אין מוציאים בדיינים (עיי' פרק ד), מ"מ מסתבר שחמור מדין מהפך, שעכ"פ אין בו שם גזל, ועיי' לעיל מדברי הרש"ל והמ"ב באיזה אופן נקרא טרח. ובמשפט שלום כתב בשם שו"ת לחם רב סימן קמה שבטרח אפשר לכר"ע מיקרי רשע. ועיי"ש בקונטרס תיקון עולם אות ב, ועיי' עוד בדיני שכירות פרק ז בדין איסור מהפך בשכירות פועל. ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 333 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

חידוש הערוך השלחן לגבי שלישי שלקח מיד השני

שהמוכר לא רצה למכרו אלא לו, אע"פ שהמוכר עצמו מכחישו, נאמן ואינו נקרא רשע. בערוה"ש כתב שאם בא שלישי ונטלו מן השני, אינו נקרא רשע אפילו עשה במזיד, ולא מצאתי מקורו וטעמו. ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 332 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

בדין מהפך במציאה והפקר (פלוגתת רש"י ור"ת)

ליה לא הוה ידענא, השתא נמי ניתבה ניהליה מר, א"ל זבונא לא מזבנינא וכו'. ורש"י פירש בהא דעני המהפך דאירי בעני המחזר אחר חררה לזכות בה מן ההפקר או שיתגנה לו בעה"כ, והקשו התוס' מהא דראה את המציאה ונפל עליה או שפירש טליחו עליה וכו' אחר ונטלה הרי היא שלו, וכן אמרינן גבי פאה. וע"כ פירש ר"ת דאיסור מהפך לא שייך אלא דוקא כשרוצה העני להרויח בשכירות, או כשרוצה לקנות דבר אחר, וחבירו מקדימו, דומיא דרב גידל, ומש"ה נקרא רשע, כי למה מחזר על זאת שטרה בה חבירו, ילך וישתכר במקום אחר, אבל אם היתה חררה של הפקר ליכא איסורא, שאם לא יזכה בזאת לא ימצא אחרת (ומה שהקשו מהא דמצודת הדג, ע"י לעיל הערה ב). ומה שסיימו התוס' בדין מלמד, ע"י מ"ש בדיני שכירות פרק ז.

ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 327הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ובב"י סימן רלז כתב בשם הרמב"ן כדעת רש"י שגם במציאה נקרא רשע, ומה שהקשו התוס' מפאה שמעבירין אותו ממנו, היינו טעמא שלא הוא בלבד מחזר אחריה, שכל העניים מחזרים אחר הפאה. ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 329הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

להפסיד עניי ישראל כמה שזכתה להם תורה, ועי"ש מ"ש ליישב שיטת ר"ת, ומ"מ עשיר המהפך בחררה וכו' אחר ונטלה ממנו אינו נקרא רשע, שהעשיר מצוי לו לחם בבית או לוקח משכנו (מדברי הב"ח נראה שבזה נתכוון הרמב"ן לתרץ מהא דראה את המציאה, דהתם אירי בעשיר או בינוני), ואע"ג דכהא דרב גידל מוכח שגם בעשיר שייך דין עני המהפך, ה"מ במקח קרקעות לפי שאין הקרקעות מצויים ליקח, ע"כ, ומשמע מדבריו שבמקח מטלטלין סובר הרמב"ן שיש לחלק בין עני לעשיר, וסברתו לכאורה הפוכה מסברת ר"ת, שלר"ת כל שמצוי הוא בכלל רשע, שהרי השני יכול למצוא במקום אחר, ואע"פ שגם הראשון יכול למצוא במקום אחר סוף סוף זה הפך כה קודם ולמה יקח דבר שחזר עליו הראשון, ואילו לסברת הרמב"ן, כל שהראשון יכול להשיג דבר זה באופן אחר לא מיקרי רשע, אע"פ שגם השני יכול להשיגו במקום אחר.

ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 329הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

המנהג לפסוק כדעת ר"ת

וכבר הבאתי לעיל מדברי הפוסקים בזה, והרמ"א כתב שהעיקר כדעת ר"ת, וע"י משפט שלום שנראה שכן דעת הרבה אחרונים, וע"י בדיני אבידה סוף פרק ט שהבאתי מדברי החת"ס והאמרי יוסף שאף לדעת רש"י במציאה צריך שיעשה מעשה של סמיכות דעת קצת, מעין פיסוק דמים במו"מ, כמו שיתבאר. וכתב הרמ"א (כפירוש הסמ"ע), שאפילו לדעת רש"י אינו אלא כשהראשון המהפך הוא עני, אבל בעשיר המהפך אינו נקרא רשע, והוא עפ"י דברי הרמב"ן שכתב ליישב שיטת רש"י דלא תיקשי מהא ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 333הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ספיקת הפתחי חושן לגבי שכירות בתים בזמנינו

סימן ל, ובמ"ש בזה סוף פרק ג. ויש לדון בזמננו שיש תקופות שקשה למצוא בחים לקנות או לשכור, ולפעמים נדמה שדירה זו נוחה חולה יותר, ועכ"פ טירחה גדולה היא לחפש דירה, שלדברי הרש"ל אפשר שיש צדדים להקל, אמנם לרעת המהרי"ק והשארית יוסף נראה שאין להקל בזה. ועכ"פ בדיעבד אפשר שאינו נקרא רשע, וצ"ע למעשה, ובפרט שלדעת רש"י גם במציאה נקרא רשע. ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 335 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

אם צריך פיסוק דמים בזמנינו

עיי"ש. ובערוה"ש כתב שמהירושלמי מבואר שכשאחד עומד על המקח לקנות אסור לאתר לעמוד על מקח זה כ"ז שהראשון עומד, אף כשלא פסק המקח, ומ"מ מחלק דהיינו דוקא בשוק שהרבה קונים והרבה מוכרים נמצאים תמיד, אבל במסחר אקראי צריך פיסוק דמים, עיי"ש. ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 336 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

סעיף ב

מקורות: ב"י בשם התוספות שם בשם מהר"ר יצחק

עיונים:

סימן קנו – יורד לאומנותו של חבירו

סעיף א

סעיף א

מקורות: בבא בתרא כא ע"ב ברייתא דבני מבוי (ועי' משנה שם כ ע"ב)

רמב"ם פ"ו מהלכות שכנים הלכה י"א

עיונים: בביאור שיטת הרמב"ם ורמ"א בדין מבוי עיין להלן בסמ"ע סקט"ז באורך

סעיף ב-ג

מקורות: מתני' בבא בתרא כ ע"ב ברייתא דבני מבוי

רמב"ם פ"ו מהלכות שכנים הלכה י"ב

ריב"ש סימן קצו

עיונים: עיין מש"כ בבאר היטב סק"ה בענין לעשות ביתו פונדק, והשכרה לגוי.

עיין פתחי תשובה סק"א בענין מי שמוכר ביום ומפסיק בלילה אם עדיין יש טענה שאיני יכול לישן מקול הנכנסים והיוצאים. ולמעשה הביא מהח"ס דאיכא ינוקא דגני ביממה ולכן יכול לעכב. וכ"כ למטה בהגהות כסף הקדשים.

ועיין שו"ת החת"ס חח"מ סימן צ"ב (שהוא מקור דברי הפ"ת הנ"ל) באורך.

עיין פתחי תשובה סק"ב בשם הלבוש שכשהוא בבית א' אי אפשר להעשות מלמד תלמידים.

סעיף ד

מקורות: ברמב"ם פ"א מהלכות שכנים הלכה ה' ומגיד משנה שם

סעיף ה

מקורות: בבא בתרא כא ע"ב ברייתא כופין בני מבו

ר"י מגאש שם

רמב"ם פ"ו מהלכות שכנים הלכה ח'

עיונים: יש להביא הקדמה מדברי הפתחי חושן

א. מדת חסידות הוא שלא ירד אדם לאומנות חבירו (א).

(א) שו"ע הרב ה' הפקר והשגת גבול סוף סעיף יג, וכמ"מ שם ציין לדברי הרמב"ם פ"ה מה' דיעות ה' יג, ושם לא כתב הרמב"ם שהוא מדת חסידות, אלא מנה דבר זה בכלל משאו ומתנו של ת"ח, אלא שבגמרא סנהדרין (דף פא ע"א) אמרו כהא דכתיב ואת אשת רעהו לא טימא זה היורד לאומנות חבירו (ע"י מהרש"א שם), ובמכות (דף כד ע"א) הכליל זה במ"ש שם בא דוד והעמידן על י"א, ובהא דלא עשה לרעהו רעה זה היורד לאומנות חבירו. ונראה שהרכ כתב מדת חסידות עפ"י דברי החו"י סימן מב שכתב שיורד לאומנות חבירו מותר לכתחלה אם לא בבר מתא אחריתא (ע"י להלן), ואף דהוי מילתא דתווהו ביה אינשי, בודאי הכי הוא והכי נהוג בכל תפוצות ישראל, והביא ראיה מהא דמס' מכות שכל הי"א דברים שמנה שם אין בהם נדנוד עבירה כי אם מילי דחסידות והצנועים והפרושים פורשים מזה. וע"י שו"ת בית שלמה חו"מ סימן צז, ובשו"ת תת"ס חו"מ סימן סא דתה דברי החו"י וכתב שאלו הי"א הן מהחומרות הכוללות כל התרי"ג מצוות, אלא שלא נקרא יורד לאומנותו כי אם באופן האסור עפ"י דין, אבל במקום המותר אינו בכלל יורד לאומנות חבירו כלל. ולכאורה משמע מדבריו שאף ממדת חסידות אין כאן, ולכאורה קשה מדברי הרמב"ם שמנה זה בכלל משאו ומתנו של ת"ח, משמע דאיירי באופן המותר מן הדין, ומשמע מדברי החו"י שעכ"פ מדת חסידות יש כאן. וביותר צ"ע שבחת"ס גופיה בסימן עט סוף שם השני מהפך משמע שאפילו באופן המותר יש מדת חסידות שלא לירד לאומנות חבירו, והביא ראיה מהך דמכות כדברי החו"י. ואפשר שעפ"י סתם בשו"ע הרב לאחר שמנה האופנים האסורים והמותרים מן הדין, וסיים שמדת חסידות שלא לירד לתוך אומנות חבירו, והיינו אף באופן המותר מן הדין. וכ"כ בשו"ת בית אפרים חו"מ סימן כו בשם תשו' מהר"ם, וע"י שו"ת מים רבים חו"מ סימן טו מ"ש בדברי החו"י ובשד"ח כללים מערכת ה"י אות מה, ובספר יוסף אומץ (פרנקפורט) סימן שנו כתב שאיסור גדול יש בהשגת גבול, ואפילו לירד לאומנות חבירו אסור, כמו שדרשו חז"ל לא עשה לרעהו רעה וגו', וכ"ש שלא יתור האדם לדרוש אחרי אופני מחיית חבירו כדי שיתעסק הוא בהם ועי"ז יקפח מחיית חבירו.

ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס' 300 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ובזמנינו כתב שכך ההלכה:

עפ"י דבריהם להלכה, אלא שמ"מ נלענ"ד שבזמננו יש לחלק קצת, דלא מסתבר כלל שאם יש בעיר חנות או אומנות שוב יהא אסור לאחזר לפתוח חנות או אומנות מאותו סוג, ובפרט בעיר גדולה שיש מקום לפרנסה בריוח לכמה וכמה חנויות ואומנות, ובפרט במרכז העיר שבאים מכל המקומות שם לקנות, וביותר בעיר שמתוספים בה תושבים, וכי זכה הראשון בכל הבאים לעיר או לרחוב, ואף ממדת חסידות נראה שאין כאן לכו"ע. אמנם אפשר שמ"מ ממדת חסידות אין לו לקבוע חנות בסמוך ממש לתנתו של ראשון, ובשכונות קטנות אפשר שיש להם קצת דין אותו מבוי לענין זה (וקשה בזמננו להגדיר גדר מבוי שאמרו חז"ל), ובפרט צרכי מכולת וירקות וכדומה, ועוד נראה שאם השכונה מתפתחת, מסתבר שגם בזה מותר אף לכתחלה להוסיף חנות כשיש לשניהם כדי פרנסה. ומשמע בשו"ת חות ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 301 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ועיין בפתחי תשובה סוף סק"ב בשם מהרש"ל שחילק דינים אלו לארבע חלקים ובדרך זה הולך החתם סופר בתשובתו הידוע

ובשו"ת הת"ס חו"מ סימן עט דרך בדרוכו של המהרש"ל לחלק דינים אלו לר' חלקים, ובדין יורד לאומנותו של חבירו כתב, שלכאורה נראה שכל מה שאסור מדין יורד לאומנותו אסור מדאורייתא וגזל גמור הוא, ומדייק כן מדברי המ"ב בתשובה דלעיל, וכן מדברי הרמ"א בתשובה דלעיל שדן שם בדין יורד לאומנותו בעכו"ם, ומדמחייב כן נח על כך משמע דמן התורה הוא, ואע"פ שמדברי הבי"ב בסימן קנו בהא דצורבא מדרבנן משמע שהוא מדרבנן, צריך לפרש שהוא בכלל הדברים שמסרן הכתוב לחכמים, וכיון שגזרו כן נעשה דין תורה וגזל דאורייתא. ובהא דיהיב סייאריה כתב התת"ס שיש בזה ג' ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 305 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

גם ידועים דבריו בנוגע חרם על הדפסת הספרים

והאריך עוד התת"ס שם כמה שנהגו בהסכמות על ספרים לכתוב חרם ואיסור להדפיס עד סך שנים, דכיון שהוצאות הדפוס גדולות, ואינן יכול להוציא ולהרויח אלא אם ימכור הרבה וגם מחוץ לגבולות המדינה, הרי אם בא אחר ומדפיס גורם לזה הפסד גדול, והוי כפוסק חיותו (וכתב שם שבסידורים ומחזורים שיש הרבה קונים אין לאסור על אחרים להדפיס), וכן נהגו גדולי עולם בהסכמותיהם לאסור בחרם להדפיס עוד, ועוד שאפילו נאמר שאין האיסור מן הדין, מ"מ כיון שהמדפיס הראשון טומך על זה וכוחו שלא ישיגו גבולו יותר מבמערופיא או דג לפירש"י, דהתם הוי מניעת הריוח והכא הפסד ממש הוא אם לא יוציא הוצאותיו, ובפרט כשהראשון השקיע טירחה ומלאכה בהגהות ותרגומים או בקיבוץ פרושים, שכודאי דמיא למצודת הדג לפירוש רבינו מאיר, וע"כ יפה עשו הגאונים שגדרו שלא להשיג גבול בהדפסת ספרים, עיי"ש ועי' בדבריו שם סימן מא ובח"י סימן נז שהתוכח עם הגר"מ כנעט בענין זה, ועי' בפת"ש ליור"ד סימן רלו סק"א ובח"מ סימן ב סק"ד. ועי' עוד להלן הערה כז. ובסימן ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 306 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

בטעם ההיתר לפתוח סמוך לחנותו של חבירו מצינו:

הטעם שכתב רש"י (כ"ב כא:), דכיון שהוא
 עושה בתוך רשותו, אין זה "ברי הזיקא", ולא
 הוי בכלל יורד לאומנות וקא פסקת לחיותי,
 דיכול לומר לו, מי שבא אצלי יבוא, ומי שבא
 אצלך יבוא. ובפתחי חושן (פ"ט מהל' גניבה ו
 ואונאה) כתב, דאפשר דממדת חסידות אין
 לקבוע חנות "ממש בסמוך לחנות חבירו"
 עיי"ש.

משפט הפועלים רוזנר, יוסף בן יהודה אריה עמוד מס 334הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ושם בגדר משלם מס בזמנינו:

ובגדר בן אותה העיר, כתב בשו"ע (שם) שאם
 משלם את מיסי העיר ג"כ נחשב לבן
 העיר, ובפתחי חושן (שם הערה י"א) נסתפק אם
 דין זה שייך גם בזמננו, ועיין בזה בשו"ת
 חת"ס (ח"מ סימן ס"א וסימן ע"ט), ובספר מנחת
 צבי (סימן ה' סק"ה) כתב לחדש שהיום יש לכ"א
 [אפילו אינו בן אותה העיר, ואפילו אינו משלם
 מיסי העיר] רשות לפתוח חנות בצד חנות
 חברו עיי"ש.

משפט הפועלים רוזנר, יוסף בן יהודה אריה עמוד מס 334הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

**מצינו אריכות בפתחי תשובה בענין פותח חנות בראש מבוי סתום, וכן נדון
 ערוך אם מותר לגרום שחנות חבירו ודאי יסגר:**

) ברור שכתוצאה מכך יקפח את פרנסתו של השני, (ראה לעיל הערה ז' בשם האג"מ), והשני יכול לעכבו מלעשות כן, (מרדכי בפרק לא יחפור בשם האביאסף, והביאו הרמ"א בתשובה סימן ז' ביסוד הראשון), והטעם דבאופן זה הוי "ברי הזיקא" והוי "יורד לאומנות חברו", ובגדר "קפסקת לחיותי", דאסור. ועיי' פת"ש (סימן קנ"ו סק"ג) בשם החת"ס (סימן ע"ט) שהסכים לזה, וכתב שם שזהו שיטה מחזורת שסמך עליה הרמ"א עיי"ש.

משפט הפועלים רוזנר, יוסף בן יהודה אריה עמוד מס 335הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ועיין בערוך השלחן שחידש דאסור לחנות א' למכור בזול כ"כ שחנויות האחרים א"א להם לעמוד במחירים אלו, ויבואו לידי הפסד גמור.

(ד) וכן אסור לבעל עסק להוזיל במחירים, בסכומים שאין הסוחרים האחרים יכולים לעמוד בהם, (לשון הערוה"ש סימן קנ"ו סעיף ז"א). והטעם דאז הוי ברי הזיקא, דמי יקנה ביוקר כשיכול למצוא דבר זה בזול. וכבר נתבאר לעיל בשם האביאסף, דכברי הזיקא הוי יורד לאומנות חברו ואסור.

משפט הפועלים רוזנר, יוסף בן יהודה אריה עמוד מס 460הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

אבל אם גותנים יותר בזול או שהסחורה יותר טובה אין סוכרי העיר יכולין למחות ודווקא כשביכולת למכור בזול וחנוני העיר מייקרין השער אבל אם החנונים מוכרים במקח הצריך להיות אלא שאלו הבאים רצונם להוזיל אין מניחים אותם ונוערין כם

ז (חו"מ א) אפשטיין, יחיאל מיכל בן אהרן יצחק הלוי עמוד מס 460הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

אבל מאידך מצינו דמותר לעשות דברים שימשוך הקונים להם, אבל לא יגרמו לגמרי להפסיד חבירו

ג) מותר לבעל עסק לעשות פעולות כדי למשוך אליו את הקונים, כגון לעשות מבצעים, או לחלק פרסים ומתנות, (שו"ע סימן רכ"ח סעיף י"ח, דמותר לחלק קליות ואגוזים), או להוזיל מעט במחירים. והטעם בכל אלו, דיכול לומר לחברו, עשה גם אתה כך (כ"ב כא:), וממילא לא הוי יורד לאומנות. אולם אסור לחלק פרסים ומתנות בסכומים מוגזמים, שחברו אינו יכול לעמוד בזה, דאז הוי יורד לאומנות, וראה בהמשך.

משפט הפועלים רוזנר, יוסף בן יהודה אריה עמוד מס 335הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

אבל מכל מקום אסור גמור לשדלו לבוא אצלו אחר שכבר הלך לחנותו של חברו

ועיין בשו"ת חת"ס (הו"מ סימן ע"ט), שכתב לאסור לשדל לקוח שכבר נכנס לחנותו של חברו שיבוא לקנות אצלו, [אע"פ שעדיין לא היה פסיקה ביניהם - נ"ל]. ובטעם הדבר כתב, כיון דדמי להא דאמרינן (כ"ב כא:) בדגים דיהבו סיאריה, דעפ"י שיטת רש"י (שם) הכוונה דכיון שהדייג כבר היה בטוח בדג זה, מרחיקים מצודות הדג ממנו, ואסור לאחד להניח חתו שם. והכי נמי הכא, כיון שחברו כבר היה בטוח בלקוח זה, אסור לשדלו שיבוא לקנות אצלו עיי"ש.

וכפתחי חושן (שם הנה"י) כתב דמסתבר שדין זה הוא לכו"ע [אפילו לשיטת הרמב"ן והר"י מיגאש, שכתבו פירוש אחר בהא דדגים דיהבו סיאריה עיי"ש]. והוא עפ"י מה שנתבאר בתחילת הערה זו, דההיתר לפתוח חנות בצד חנותו של חברו הוא רק מכיון שהוא "עושה בתוך שלו". אבל כשמשדל "לקוח שכבר נכנס לחנות חברו", הדין הוא עושה בתוך של חברו ממש, ואין לך יורד לאומנות גדול מזה, ודפח"ח.

ב) אולם אסור לאדם אפילו הוא בן אותה העיר

משפט הפועלים רוזנר, יוסף בן יהודה אריה עמוד מס 334הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

כדאי להעתיק דברי הפ"ח בשם החזו"א בענינים אלו

ומצאתי לנכון להעתיק מרבירי החזו"א בקונטרס על עניני אמונה ובטחון (פרק ג סעיף טו) מ"ש בענין זה, וז"ל, ואמנם אומן של בני מתא דמצי לעכב משום פסקת לחיותא, אינו על צד מציאות, אלא על צד חיוב ההשתדלות, שכל מזונותיו של אדם קצובים לו מר"ה, ולא יחסר לו אם יהי כאן אומן של מתא אחריתא, ולא יותיר לו אם לא יהי, רק אם מצי מעכב נכנס זה בחוב ההשתדלות מצדו, וחוב הרחקת הנזק מצד רעהו, ואי לא מצי מעכב אין בו משום חוב השתדלות, ואין על חברו משום מזיק, אבל המטריף לחם חקו של כל יצור בטח יתן לו די מחסורו, ע"כ. (ג) ע"י להלן בדין בן עיר אחרת.

ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 309הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ועיין בסוף דברי הפתחי תשובה מה שהביא משו"ת בית אפרים שהקיל לטובת הלקוחות, ובפתחי חושן שם האריך מאד בדבריו. ושיטתו לדון לטובת הלקוחות אף היכא שיש פסידא למוכרים, ולהיפך משיטת הפ"ת שדן תמיד לטובת המוכרים אף כשיש הפסד ללקוחות. ולהלכה משמעות הפוסקים להחמיר, וכנ"ל מהח"ס ואגרי"מ.

חידושי דינים הנראים מתוך דברי הנתה"מ ס"ק ב

כתב הנתה"מ "דדוקא בבן עיר שנותן כרגא כמותו אין בו משום פיסוק חיות", משמע מדבריו דבן עיר שאינו נותן כרגא הוא כבן עיר אחרת, ועיין פתחי תשובה סוף סק"ח דמשמע שכן ההלכה גם מצד דינא דמלכותא, דזה שמשלם מס יכול לעכב בעד זה שאינו משלם מס משום דינא דמלכותא.

עוד כתב הנתה"מ "אבל בבן עיר אחרת שאינו נותן מס לכ"ע אסור לעשות חנות בצידו", משמע מדבריו דאפילו מוכר בזול ללקוחות, אכתי אסור להעמיד חנותו בצד חנותו של אחר כשאינו בן עיר.

- מערופיא -

עיין פתחי חושן שהביא מקור דין מערופיא

(יט) כתב המרדכי פ' לא יחפור (סימן תקטו), יש מקומות שדינים דין מערופיא (לאסור להתעסק עם עכו"ם הרגיל להתעסק עם חבירו, וכתב בחזו"י סימן מב שהוא מלשון יערוף כמטר או יערפו טל, שהוא דבר הבא תמיד). וכן ראיתי בתשובת רבינו יוסף טוב עלם, ומדמה ליה לדגים דיהבי סייארא, ויש מקומות שאין דנים, ומתירים לישראל לילך למערופיא של חבירו ולהלוות ליה ולאפוקי מיניה, דאין כאן גזל, דנכסי עכו"ם הם כהפקר וכל הקודם בהם זכה, כדאיתא בפ' חזקת הבתים, ועוד ראיה מפ"ק דב"מ דקאמר גפל לו עליה או פירש טליחו עליה מעבירין אותו הימנו. ובשנ"ת הרשב"א (ח"ו

ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 315הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ושם ביתר ביאור

והמהרש"ל בתשובה סימן לו (והעתיקו ביש"ש בקידושין פרק האומר סימן ב) רי"ק בלשון המרדכי בדין מערופיא שבמקומות שונים אין זה מדין עני המהפך שאין מוציאין מידו (עיי' להלן), אלא מדין מצודת הדג דהייב סיארא שמרחיקין ומוציאין מידו, או לעני המנקף בראש הזית, וכן הדין במערופיא שפייס את הגוי שיחטסק עמו בהלואה או במור"מ, ואותן מקומות שאין דנים ס"ל דלא דמי לדגים דכאילו לכדו, משא"כ בגוי שמא לא ישא ויתן עמו, וגם אין ריוח ברור ומסוים לומר כאילו לכדו. ומ"ש המרדכי ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 315הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ולמעשה מצינו שכך יש לנהוג בשאלה של מערופיא

עכו"ם, עיי"ש. ובשו"ת ישועות מלכו תו"ם סימן יט חמה על הרש"ל דמשמע מדבריו שלהרנים מערופיא אף מוציאין מה שכבר בא לידו, והרי אינו אלא גרמא, ועיי"כ פירש דודאי שבי"ר מכין ומייסרין אותו שיניח עסק זה, כמו בשאר גזל דדבריהם שאם בא ליטול ודאי מכין אותו עד שתצא גפשו שלא יפשה העול הזה, אבל לאחר שכא לידו אין מוציאין בדיינים, אבל לצי"ש חייב להחזיר, וכרעת הרשב"א כתב דגרע מגרמא כנוקין שמגדילין אותו שלא יעשה הגרמא, ואילו כאן כיון שאינו אלא מניעת הריוח, רק גוערין בו. ובשו"ת חת"ס תו"ם סימן עט האריך לרוח באיזה אופן מיקרי רשע, ומסיק דבמערופיא של ישראל ודאי דמיקרי רשע, אבל אין מוציאין מידו, וגם בשל נכרי אפשר דמיקרי רשע, ולהלן כתב עוד לפרש הדי' כבוד שהביא הרמ"א בדין מערופיא, ולדבריו שם גראה שהרנים מערופיא היינו להוציא, וכפירש"י במצודה הדג, והיש שאינם דנים היינו שלא להוציא, ושוב הביא ב' דיעות שיש אומרים שמוחר לכתחלה, והיינו כר"ת דהוי הפקר, ויש אומרים לכתחלה, עיי"ש. וכבר הבאתי לעיל מדבריו בסימן קעה שאם העכו"ם בא מעצמו אי"צ לדחותו, ואין בזה דין מערופיא, ומשמע שם דוקא בעכו"ם דהוי כהפקר, אבל בישראל צריך לדחותו.

ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 317הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

בעכו"ם לדעת המקילין, אע"פ שאסור לכתחלה, אפשר דלא מיקרי רשע. בשו"ת מהרי"ל דיסקין פסקים אות א כתב שברין מערופיא כיון שנקרא רשע, לכו"ע יכול להכותו בשעת מעשה לאפרושי מאיסור דודאי איכא פסידא, כיון שכריעבר א"צ לשלם, אלא שמסתפק כשחזר זה והכהו, וכתב דצריך לשלם לו, כיון שזה הכהו ברשות. ועיי' עוד בדיני גזיקין. ומבואר בפוסקים שהבאתי לעיל שאם בלא"ה יכולים עכו"ם אחרים להשיג גבולו של ראשון, אין כאן איסור כלל, שכן בכה"ג אין הוא בטוח כלל במערופיא שלו, ועיי' להלן.

ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 318הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

בפתחי חושן נתקשה למה אין בכל פותח חנות ליד חנותו של חבירו איסור מדין מערופיא

ולכאורה צ"ע בהא דנתבאר לעיל שאין איסור לפתוח חנות בצד חנות חבירו, וכן אומנות, ולמה לא נדון בזה דין מערופיא, שהרי זה שפתח ראשון חנות במבוי זה הרגיל את הקונים לבא אליו, דמי לא ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 317הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ועיין שם שרצה לתרץ

ובסוף דבריו כתב עוד לחלק בין מערופיא לפתיחת חנות, והנלענ"ד להסביר דבריו שלא נאמר דין מערופיא אלא כשעשה תחלה מעשה להרגיל העכו"ם, אבל בחנות לא עשה הראשון שום מעשה להרגיל, ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 317הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

אבל נתקשה באופן שעושה מעשה

בחנות, אלא שעדיין צ"ע באם עשה מעשה, כגון שחילק קליות או שהחיל להרגיל לקוחות שהיו הולכים קודם למקום אחר או לחנות של עכ"ם, אם יש בזה משום מערופיא. ועי' עוד בדברי הבי"א בסוף סימן ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 318 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה ועיין שם בסוף דבריו מה שנתקשה על המתירים מערופיא בישראל

כב מ"ש לחלק בין דין מערופיא לדין חנות וריחיים, ועדיין לא נתברר לי בדברי הפוסקים שדנו בדין מערופיא להתיר גם בישראל, והרי במדכי משמע שעיקר ההיתר כמערופיא לאותם שאין דנים משום דנכסי עכ"ם הם כהפקר ובישראל לא שייך טעם זה. ובשו"ע הרב ה' השגת גבול משמע שרעת המתירים מערופיא הוא משום דמאי להפקר וכשיטת ר"ת, וא"כ בישראל משמע דאסורין, עכ"פ מדין עני המהפך, ואע"פ שאין עדיין פיסוק דמים, כיון שרגיל עמו הוי כפיסוק דמים. ועי' עוד להלן הערה כה בדין נכסי עכ"ם כהפקר.

ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 318 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

סעיף ו

מקורות: בבא בתרא דף כב ע"א

עיונים:

סעיף ז

מקורות: רמב"ם פ"ו מהלכות שכנים הלכה י'

עיונים: בגדר ההיתר למכור בזול לתועלת הלקוחות, כמה הוא הזול:

שגם עכו"ם נהנים. (יח) רמ"א סימן קנו סעיף ז, והוא דעת הר"י מיגאש, והביאו הרא"ש והנ"י, שאין יכולים לעכב לתועלתם ולהפסיד ללוקחים ישראל, והרמב"ן חולק, דמה שאמרו בפרק הזהב שמותר להחיל השער, היינו דוקא בבני אותה העיר, אבל בבני עיר אחרת לא, ואם השער גבוה יתנו על השערים (ר"ל יפקחו על המתירים), או שירשיבו אחד מעירם שימכור בזול, דאי לא תימא הכא, לעולם לא יעכב, שכן לעולם כשיש יותר מוכרים אי אפשר שלא יזיל השער, ומ"מ סיים הרמב"ן שבסתורה טובה מודה דהוי כסתורה אחרת (וצ"ל דמ"ש הרמ"א בשם יש אומרים, לא קאי אלא על מכירה בזול). וכתב הנ"י בדעת הר"י מיגאש דדוקא בזול גדול, אבל להזיל מעט יותר, יכולים לעכב. (עי' בכסף הקדשים כמה פרטים בהלכה זו במכירה בזול), והב"י כתב שמדברי הרמב"ן לא משמע כן, אלא שלדעת הר"י מיגאש בין בזול גדול ובין בזול מעט אין יכולים לעכב, ולדעת הרמב"ן בשניהם יכולים לעכב, ולענין נראה מדברי הרמב"ן שמודה שבזול גדול אין יכולים לעכב, שהרי כתב שיכולים להתנות על השערים או להושיב מבני עירם שימכרו בשער בינוני, ומשמע דהינו זול מעט, ועי' שו"ת רמ"א סימן עג, שו"ת לחם רב סימן רטז, ועי' דברי גאונים כלל כו שהביא מדברי כמה אתרוגים שדנו בזה, ועי' פרק יד מ"ש ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 314הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

אם אחד מוזיל מפני שאינו משלם המס (וע' לעיל מדברי הנתה"מ)

עי' לעיל סוף הערה ב, ועי' לעיל הערה ה וצ"ע. וכתב בשו"ת שו"מ מהדו"א ח"א סימן כ שאם האחד מוזיל מפני שאינו משלם המס, אין זה מוזיל, שהראשון לוקח מקזת השוה ואין מועיל במה שהם מוזילים, עיי"ש.

ה - גניבה והונאה בלויא, יעקב ישעיה עמוד מס 314הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

חזרה סימן רלז

עני המהפך בחררה

קיצור ההלכות

סעיף א'

המחזיר אחר דבר לקנותו או לשכרו או להשכיר עצמו, בין קרקע בין מטלטלין ובא אחר וקנאו נקרא רשע, מחבר. ומכריזין עליו שעשה מעשה רשע, סמ"ע. וכל זה אינו אלא בין פסיקה לקנין אבל קודם פסיקה לית לן בה, בין מוכר גוי או ישראל, רמ"א.

י"א דהפקר ומתנה אינו נקרא רשע, וי"א דלא שנא, מחבר. סברא ראשונה נר' עיקר, רמ"א. ואפי' דעה שניה מודה בעשיר שיכול למצוא לקנות בדמים אין המקדימו רשע, רמ"א ע"פ סמ"ע.

קרקע על המיצר במקו' שאין בו משום דב"מ חשיב מציאה, רמ"א. קניה בזול שאינו נמצא כמוהו חשיב מציאה, רמ"א. וי"א דאין לחלק במכר, ש"ד.

יש מי שכתב שהוא חרם ר"ג שלא להשיג גבול בשכירות בתים, וה"ה במקו' שנהגו לשכור ההלואה, רמ"א. אף קודם ששכר שנה השניה, ואם עבר יש לו דין ב"מ אפי' משכיר עכו"ם, ויכול לסלק השני אם רוצה להוסיף בדמים, נתיבות.

סעיף ב'

אסור למלמד להשכיר עצמו לבע"ה שיש לו כבר, אם לא שיאמר בע"ה איני רוצה במה שיש לי, אבל בע"ה ששכר מלמד יכול אחר לשכור אותו מלמד, מחבר. שאינן שוין, סמ"ע. דאינו דבר שבממון אלא דבר מצוה, ולא משום אינו מצוי, ערוה"ש, ועי' גר"א. נמצא גם מחבר סותם כדעה ראשונה, נתיבות.

חזרה סימן קנו

יורד לאומנותו של חבירו

קיצור ההלכות

סעיף א'

אפי' א' מבני חצר (ולדעת השו"ע גם בני מבוי שאינו מפולש) יכול לעכב שלא יעשה או ישכיר שכנו את ביתו לרופא, אומן, גרדי, סופר העירייה, מלמד תינוקות לימוד שאינו של תורה, מפני שמרבים הנכנסים והיוצאים מחבר ואפי' ביום משום דאיכא דגני ביממא ותינוקות פ"ת.

אפי' החזיקו זמן רב יכול למחות סמ"ע ולצורך מצוה מותר סמ"ע ועס"ג רק אם הוא מצוה התלוי בצירוף אנשים וא"א ללכת להם ט"ז חולק אסמ"ע

אבל למכור ביתו להם י"א דמותר רמ"א ולגוי אסור גם למכור רמ"א ולהשכיר באה"ט

סעיף ב

אפי' כבר נפתח החנות יכולים השכנים לעכב משום קול הנכנסים והיוצאים מחבר [וי"א רק לפני שהחזיקו ש"ך ובירושלמי משמע דגם אח"כ רעק"א] אבל קול הפטיש או קול ריחים תוך ביתו אינם יכולים לעכב אם החזיק בכך מחבר [ר"ל שלא מיחה בו וא"צ ג' שנים סמ"ע] וי"א אפי' לא החזיק רמ"א ואם יש חולים שהקול מזיק להם גם קול פטיש יכולים לעכב שם

סעיף ג'

אינם יכולים לעכב המלמד תינוקות ת"ת מחבר אפילו יותר מחמשים ילדים סמ"ע וכן שאר מצוה מחבר אא"כ הוא מצוה שיכול ללכת אליהם לביתם ט"ז ובבית משותף יכול לעכב מלהכניס תלמידים לתוך ביתם אם לא שהתנה מתחלה פ"ת

סעיף ד (באמת כבר כלול בסעיף ב')

אפילו לאחר שהחזיקו, יכולים השכנים למחות, שאין לדברים אלו חזקה מחבר דלא כהג"א דמועיל החזיקו ש"ך (נסתפקתי אם מועיל קנין, דעי' סמ"ע קעא סק"ב עפמשי"כ להלן קני"ז דמועיל קנין בקוטרא אף דלא מהני חזקה. וע"ע בש"ך שם סק"ב ונתה"מ סק"א דמועיל מחילה בהיזק"ר, ואפשר גם בקוטרא, וצ"ע).

סעיף ה'

מי שיש לו חנות במבוי [שלא מיחו בה] אינו יכול לעכב חנות אחרת מלפתוח בטענת פסקת לחיותי, אפי' אינו בן מבוי זה. אבל יכול לעכב גר ממדינה אחרת מלפתוח בכל העיר, אא"כ נתן מנת המלך מחבר וי"א דיכול לעכבו עכ"פ מלכנס במבוי שלו רמ"א

שאר בני המבוי ג"כ אינם יכולים לעכב חנות נוסף, מאחר שלא מיחו בראשון מחבר וי"א שיכולים לעכב רמ"א

כ"ז אם מחליש חיותיה, אבל אם לגמרי מפסיק חיותיה, אפי' יש לו פרנסה אחרת, דעת החת"ס דאסור, ודעת הבית אפרים דלפעמים מותר, ויש בזה אריכות בפוסקים פ"ת. ואגר"מ

פסק כחת"ס

יכול למנוע חנות מלפתוח בפתח המבוי שהוא בתוכה אביאסף ואפשר דכו"ע מודו לזה, שהרי מפסיק חיותיה [ועי' לעיל משו"ת בי"א פ"ת ובשו"ת חת"ס פסק דמ"מ יכול להפסיק חיות הנערים שלא התקבלו למנת המלך, במקום שיש בעל משפחה, אפי' החזיקו בה, דאין חזקה בשל רבים ע"ש פ"ת

רצו לפתוח חנויות חדשות, ובעלי חנויות ישנות מעכבים, בטענה שהקונים יפגעו ראשון בחנויות החדשות, אין להם טענה, דמעולם לא שמענו מעכבים במי שבנה במקום יותר מוכשר לפרנסה (שאינו זה כמבוי הנ"ל) פ"ת

רצה לעסוק במלאכתו ולתת מס, י"א שיכולים לעכב כל שלא שכר בית כתושבי העיר רמ"א וצריך לתת מס מושל זה דוקא שם וכן אם רוצה להשתתף עם א' מבני העיר מותר פ"ת

כ"ז גם בת"ח, אא"כ בני עיר צריכים לתורתו, אפ"י יש כבר ת"ח אחר שם

ת"ח המביא סחורה למכור, מעכבים אחרים למכור עד שימכור שלו, אא"כ יש גם עכו"ם המוכרים, דאז לי"ל לת"ח רווח שם

(מערופי"א) ישראל שיש לו עכו"ם הקונה תמיד אצלו, יש דנים לאסור ישראל אחר מלשכנע העכו"ם לבוא אצלו ויש שאין דנין כן. וכן אם ישראל יש לו עבודה רגילה אצל עכו"ם, גוערין בישראל אחר המשתדל אצל העכו"ם לעשותו בזול יותר, מיהו אם עבר ועשה אין מוציאין מידו שם

רצו הסוחרים לעשות תקנה להתיר יורד לאומנות כו', חלילה לעשות כן פ"ת

רצה א' להזייל יכול חברו לעכב עליו בטענה שגורם לו הפסד, שלא התירו תגרים המוכרים בזול [סעיף ז'] אלא כשיש תועלת גם למוכרים ע"י שיורד השער, ולא רק תועלת ללקוחות פ"ת וחלקו ע"ז הרבה פוסקים, ע' הגהות חכמ"ש סימן רכח וע' משי"כ בשו"ת

א' מוכר בלי רשיון מהממשלה, יכול השני לעכב עליו מדינא דמלכותא פ"ת

סעיף ו'

רוכלי בשמים מותרים לחזור בעיירות למכור, אבל להשתקע שם צריכים רשות בני העיר מחבר וכ"ש מי שאינו רוכל צריך רשות סמ"ע רוכלים שאינם מוכרים בשמים אסורים רמ"א ורוכלים ת"ח מותרים בכ"מ שירצו מחבר ומלמדי תינוקות דינם כת"ח [ו' נתה"מ חידושים] רמ"א

סעיף ז'

סוחרים המביאים סחורתם למכור בעיירות, בני העיר מעכבים על ידם למכור על יד על יד, אא"כ הוא יום השוק, אבל מבית לבית בכל אופן מעכבים מחבר אבל אין מעכבים אותם מלקנות, אא"כ מייקרים השערים פ"ת

אם יש הנאה ללקוחות ישראל, כגון שמוכרים יותר בזול, או סחורתם יותר טובה, אין מעכבים רמ"א אפ"י לא הוזילו אלא מעט פ"ת אפ"י עכו"ם מבקשים ממנו שימכור להם, מעכבים אותו מלמכור בכל טצדקי דאפשר פ"ת קיבלו ע"ע שלא למכור, א"א להכריחם לקבל חרם שלא יחזרו לכסלה פ"ת

היו צריכים להשאר לגבות מלוה, או חייבים לפרוע מלוה, מוכרים כדי חיותם [ולהרמב"ם רק כדי פרנסתם] אפ"י בלא יום השוק מחבר וכן מי שבאו להוציאו מן העיר שאין לו חזקת יישוב אין יכולים להוציאו עד שיגבה חובותיו, ויכול להרויח כדי חיותו רמ"א וי"א שאם התירו לו חזקת ישוב, צריך ליתן מס מיד, או ילך לדרכו, וי"ח שם

בני עיר אחרת שברחו לכאן, אין יכולים לעכב מלהרויח כשיעור חיותם עד שעבור זעם, וכפי עסקן צריכים לשאת בעול עם הקהל במס^ש אבל א"א להכריח קצתן לשלם מס אלו שאין להם, שאינה כשותפות^{פ"ת}.

בכל הנ"ל אם רוצים לדור בעיר, א"א למחות בידם^ש וכשיכול למחות, מוחה אפילו מי שאין לו משא ומתן^{סמ"ע}

יכולים בני עיר למחות בבני עיר אחרת הבאים לעסוק בסחורה, שיתנו מס, מיהו אם לא מיחו, א"א לכופם אחי^{כש}

באו והתיישבו בעיר, אין בני העיר יכולים למחות בהם אם נתייקר השער מחמתן^ש אבל אם הם תגרים וגורמים יוקר שערים, יכולים למחות (כן נ"ל עפ"ד פי"ת סק"ט)

י"א שהרשות ביד האדם לדור בכל מקום שירצה, וי"א שיכולים לעכב בידו ובפרט בימינו שמא יתרבו הדיורין. ולכו"ע יכולים לסגור עליהם שערי העיר שלא יכנס^ש והכל כפי המנהג^{פ"ת}

ויש מקומות שנהגו לעשות חרם חזקת ישוב. ועל ת"ח י"א שאין חרם. וחזקת ישוב כחזקת קרקעות בגי' שנים. נסע מן העיר יב"ח אבד חזקת ישוב. וי"א רק אם גילה דעתו שאין דעתו לחזור. עזבו כולם ונתיאשו מן העיר, וחזרו כמה מהם, אבד לראשונים חזקת יישוב^ש ואפי' רוצה לבנות בית לעצמו מחרימים שלא ישאו ויתנו עמו^{סמ"ע} ודנים בחזקת ישוב גם עפ"י פסולי עדות ועמפ"ע^ש י"א חרם חזקת ישוב הוא חטא גמור ומדת סדום למחות ישוב לאדם^ש

General Overview of the 2 - Year Curriculum

Year 1

Part 1: Elul Zman 5773

- Management Part 1 – The Laws of Timely Payments (*Bal Tolin*)**
הלכות בל תלין

Part 2-3: Winter Zman 5774

- Marketing Part 1 – Contracts and Commitments** הלכות מקח וממכר
- Marketing Part 2 – Sales and Pricing (*Ona'ah*)** הלכות אונאה

Part 3-4: Summer Zman 5774

- Marketing Part 3 – Disclosures (*Mekach To'us*)** הלכות מקח טעות
- Marketing Part 4 – Competition** יורד לאומנותו של חברו ועני המהפך

Year 2

Part 5: Elul Zman 5774

- Charity Distribution -** הלכות צדקה ומעשר כספים

Part 6-7: Winter Zman 5775

- Management Part 2 – Employers and Employees (*Schirus Poalim*)**
הלכות שכירות פועלים
- General Business 1 – Damages & Borrowed Property (*Nezikin, Shomrim*)**
הלכות נזיקין שומרים

Part 8: Summer Zman 5775

- General Business Part 2 – Important Ribbis Concerns**

A veritable library of information, books and audio, on this topic as well as on past topics, can be readily accessed on our live site www.businesskollel.com, and is constantly being updated. Questions can also be submitted to a Rav through the site.

Voluntary testing is available upon request. If you would like to receive a Bechinah/test at the end of each segment of the curriculum, please contact us at businesskollel@gmail.com. Certificates of course completion will be provided at the end of each year of the two year program.

Do you want this PDF booklet on your phone?

Download the BKN phone app by selecting the QR code appropriate for your phone:

iphone

android

blackberry/windows 8

You can also receive daily shiurim and submit business halacha q's through our app.